

თამაზ აქუბარდია

სახელისუფლო შეგონებები

(პოლიტიკური ძრავები)

თბილისი

2019

თამაზ აქუბარდია:

**„სახელისუფლო შეგონებები“ (პოლიტიკური ტრაქტატი)
გამომცემლობა „ივერიონი,“ თბ. 2019, გვ 142.**

წინამდებარე ნაშრომის მიზანი იმ იდეებისა და პარადიგმების ერთგვარი შეჯამებაა, რომლებიც ჩვენ ადრე გამოცემულ ნაშრომებში, „ძალაუფლების ბედისწერიდან ბედისწერის ძალაუფლებამდე,“ „ძალაუფლებისათვის,“ და „სახელისუფლებო ძალაუფლების ანატომია“ (ნაწილი 1-4) განვიხილეთ. ამასთან, შევეცდებით, მათი განხილვისა და ანალიზის საფუძველზე ჩამოვაყალიბოთ, თუ რა ნიშან-თვისებებს უნდა ფლობდნენ სახელისუფლო ძალაუფლების მწვერვალებისკენ დაუოკებელი სურვილის მქონე პიროვნებები, ძალაუფლების მოპოვებისა და მისი შენარჩუნებისათვის. ეს ნაშრომიც, ისევე როგორც ჩვენს მიერ ზემოთ ჩამოთვლილი ნაშრომები, პირველ რიგში, გამიზნულია იმ ახალგაზრდებისადმი, რომელთაც სახელისუფლო ძალაუფლების მოპოვების საკრალური სურვილი ამოძრავებთ. ამის მიუხედავად, დარწმუნებული ვართ, იგი ასევე საინტერესო იქნება ყველა იმ მკითხველისათვის, ვინც სახელისუფლო ძალაუფლების კულუარული ლაბირინთების დამკვირვებლის როლში ყოფნას არჩევს.

რედაქტორი:

ტიმონიკური რედაქტორი:

გიორგი აქუბარდია - MBA

ლევან ბოჭორიშვილი

სარჩევი

ავტორისაგან-----	5
წინასიტყვაობა -----	8

ნაწილი I

აპრიორული შეგონებები

თავი პირველი	
უჩინარი ძალა, ანუ სხვაზე ბატონობის	
საკრალური სურვილი-----	11
თავი მეორე	
ზღვარგადასული ამბიციების საშიშროება -----	17
თავი მესამე	
ისტორია და პიროვნება -----	30
თავი მეოთხე	
ძალაუფლების დაუფლების	
თანამედროვე მეთოდები -----	47
თავი მესამე	
ხელისუფალი და პატიოსნება -----	55
თავი მეექვსე	
ხელისუფალი და კორუფცია -----	60
თავი მეშვიდე	
პირმოთენთა მიმართ დამოკიდებულება-----	66
თავი მერვე	
კორუფცია და ეკონომიკური ზრდა -----	73

თავი მეცხრე	
როგორ რყვნის ძალაუფლება (ისტორიული მაგალითები)-----	80

თავი მათე	
ხელისუფალი და მჭერმეტყველება-----	86
(ნაწევებები პლუტარქეს „მორალიებიდან“) -----	86

ნაწილი II ემპირიული შეგონებები

თავი პირველი	
თავისუფლების ფილოსოფია -----	90

თავი მეორე	
„უსტილებლობის კოსტულატები“-----	115

თავი მესამე	
თავისუფლების ნებაყოფლობითი შეზღუდვის მიზეზები-----	120

თავი მეოთხე	
„უზურპაციის კოსტულატები“ -----	126

თავი მეხუთე	
მონური მორჩილების საზღაური-----	132

ბოლოსიტყვაობა -----	137
---------------------	-----

ლიტერატურა-----	140
-----------------	-----

წინამდებარე ნაშრომი იმ იდეების და პარადიგმების ერთგვარი შეჯამებაა, რომლებიც ჩვენ, ადრე გამოცემულ ნაშრომებში, - „ძალაუფლების ბედისწერიდან ბედისწერის ძალაუფლებამდე“, „ძალაუფლებისათვის“, და - „სახელისუფლო ძალაუფლების ანატომია“ (ნაწილი 1-4), - განვიხილეთ. ამასთან, შევეცადეთ, მათი განხილვისა და ანალიზის საფუძველზე, ის ნიშან-თვისებები ჩამოგვეყალიბებინა, რომელსაც უნდა ფლობდეს სახელისუფლო ძალაუფლების მწვერვალებისკენ დაუოკებელი სურვილის მქონე პიროვნება, როგორც ძალაუფლების მოპოვების, ასევე მისი შენარჩუნებისათვის თავდაუზოგავ ბრძოლაში.

ჩვენი ღრმა რწმენით, ასეთ პიროვნებებს აუცილებლად ნაადგებათ და, ამდენად, აუცილებლად უნდა გაითვალისწინონ, დასახელებულ ნაშრომებში არაერთხელ გამოთქმული პარადიგმა, რომლის უალტერნატივობის დასაბუთებას სპეციალური კვლევა მივუძღვენით, და, რომლის თანახმადაც, - ნებისმიერი ხელისუფლება, მისი თავდაპირველი, ყველაზე უფრო დემოკრატიული შეფერილობის მიუხედავად, ძალაუფლების შენარჩუნებისათვის დამახასიათებელი შინაგანი წინააღმდეგობების აუცილებელი არსებობის გამო, მიისწრაფის დიქტატურისკენ, რომელიც, შესაბამისი პირობების არსებობისას, საბოლოოდ, მისი უკიდურესი გამოვლინების ფორმის, - ტირანიის, - სახით გვევლინება, და, რომელიც ბოლოსდაბოლოს, მაინც დამხობისათვის არის განწირული. ამის შემდეგ, ყველაფერი თავიდან იწყება და იგივე სცენარით მეორდება.

ის ფაქტი, რომ ასე ყველგან არ ხდება დღეს, სულაც არ ნიშნავს, რომ ეს ასე არ შეიძლება მოხდეს ხვალ, ან, ასე არსად არ ხდება დღეს. დღესაც კი, შეიძლება დასახელდეს ქვეყანა, თუ ქვეყნები არა, რომლებიც ამ მეთოდებით იმართებიან. ეს არის ტენდენცია, რომელიც სათანადო პირობების არსებობისას, ნებისმიერ დროს, ნებისმიერ ადგილას და ნებისმიერ, ყველაზე

დემოკრატიულ ქვეყანაშიც კი, შეიძლება წარმოიშვას. ამ უბედურებას, მსოფლიოს დემოკრატიულმა საზოგადოებამ, ორპარტიული პარლამენტი და ორი ვადით საპრეზიდენტო არჩევნები დაუპირისპირა, რაც პრაქტიკულად, უზრუნველყოფს ზემოთაღნიშნული დიქტატურისკენ სწრაფვის თავიდან აცილების შესაძლებლობას და, ამის მიუხედავად, იქაც კი, სადაც ქვეყანა დემოკრატიულად იმართება, – ასეთ ქვეყნებშიც კი, არ გვაქვს სრული, მითუმეტეს, აბსოლუტური დემოკრატია და, დემოკრატიის ის დონე, რაც ამ ქვეყნებში დღეისათვის არსებობს, უდიდესი ძალისხმევის ფასად წარჩუნდება და უდიდესი სისხლის ფასად იქნა მიღწეული. ნათქვამის საილუსტრაციოდ შეიძლება უამრავი მაგალითის მოყვანა, როდესაც სახელისუფლო კრიზისის ნებისმიერი სახის გამოვლინებამ ქვეყანა ანარქიამ, და, რიგ შემთხვევებში, სრულმა ქაოსმა, მოიცვა.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, ჩვენი ღრმა რწმენით, სასარგებლო უნდა იყოს, მკითხველი, ჯერ გაეცნოს ზემოთ დასახელებულ ნაშრომებს, რომელთა გააზრებას და ანალიზს, არა ერთი წლის შრომა შევალიეთ. სწორედ ამ ნაშრომებმა შთაგვაგონა, ზემოთაღნიშნულ საკითხებთან დაკავშირებით, საკუთარი მოსაზრებებიც გამოგვეთქვა და მკითხველის სამსჯავროზე გამოგვეტანა იგი, რისი, არც თუ მთლად მოკრძალებული მცდელობაც, ეს ნაშრომი გახლავთ.

წინამდებარე ნაშრომი, არა იმდენად საკუთარი პატივმოყვარეობის დაკმაყოფილების სურვილით არის შექმნილი, თუ კი საერთოდ არის აქ, რაიმე შუაში, ეს გრძნობა, არამედ იმის უსაზღვრო სურვილით, რომ ახალგაზრდა თაობის იმ, ძალიან მცირე, მაგრამ ქვეყნის მომავლის განმაპირობებელ ნაწილს, რომელსაც პატივმოყვარეობასთან ერთად, სახელისა და დიდების მოხვეჭის სურვილი მოჭარბებულად აქვს, ამ ნაშრომის ნაკითხვის შემდეგ, იმის სურვილი და მოთხოვნილება ექცეს წესად, რომ წინასწარ გაიაზროს და დაგეგმოს საკუთარი ნაბიჯები და ქმედებები, რომელიც მას წარმატებისკენ მიმავალ, მაგრამ ეკლიან და უამრავი ხიფათით აღსავსე გზაზე გაიყვან-

ნს; მთელი არსებით გაითავისოს, რომ მისი ყოველი დღე, ყოველი საათი, ყოველი წამი, ამ უმნიშვნელოვანეს და დიად მიზანს უნდა ემსახურებოდეს; იმავდროულად, დიდი ილიასი არ იყოს, – ყოველდღიურად გაანალიზოს, თუ რა გააკეთა და, რა ვერ გააკეთა; და, რაც ვერ გააკეთა, რატომ ვერ გააკეთა; და, როგორ გააკეთოს ის, რაც ვერ გააკეთა დღეს იქიდან, რაც დაგეგმილი ჰქონდა; გააჩნდეს მოკლევადიანი, საშუალო ვადიანი და გრძელვადიანი მიზნები და ამ მიზნების განხორციელების გეგმები, და, ა.შ. და ა.შ.

„ის, ვინც აწმყოს, წარსულის სარკეში ახედებს, ბურუსით მოსილი მომავლის კარიბჭეს უღებს კარს!“

უცნობი ავტორი

წინასიტყვაობა

ამ ნაშრომით, ჩვენ ერთგვარად შევაჯამეთ იმ სამწლიანი შრომის შედეგები, რომელსაც 2016-2019 წლების მანძილზე, პრაქტიკულად ყოველდღიურად წარვმართავდით. ამ დროს ძირითადად ნიკოლო დი ბერნარდო მაკიაველის ორი უმნიშვნელოვანესი ნაშრომის, – „ხელისუფალი“ და „მსჯელობანი ტიტუს ლივიუსის პირველი დეკადის შესახებ,“ შინაარსს გადმოვცემდით და, პრაქტიკულად ყოველი თავის ბოლოს, საკუთარ კომენტარებსაც ვურთავდით. ამასთან, თუ პირველ ნაშრომში, ბაჩანა ბრეგვაძის მიერ თარგმნილ ვერსიას მივყევბოდით, მეორე ნაშრომი, რამდენადაც, სამწუხაროდ, მისი ქართული თარგმანი არ არსებობდა, პარალელურად რუსულიდან ვთარგმნეთ კიდევ. ამის მიზეზი კი, უპირველეს ყოვლისა ის იყო, რომ ყველა, ვინც კი მეტ-ნაკლებად გაცნობილი იყო მაკიაველის შემოქმედებას, ხაზს უსვამდა იმ ფაქტს, რომ „მსჯელობანი,“ თავისი არსით, მაკიაველის კიდევ უფრო მნიშვნელოვანი ნაშრომი იყო, ვიდრე „ხელისუფალი.“ ამ მუშაობისას, ისე მოხდა, რომ ბევრი საკუთარი მოსაზრებებიც გამოვთქვი, რომლებიც ამ უდიდესი მნიშვნელობის მქონე ნაშრომებიდან, პერიოდულად, გონების წამიერი გამონათების მსგავსად, უეცრად იბადებოდა და ჩვენ უბრალოდ ჩანერას ვასწრებდით და, მათი არაერთგზის შესწორებისა და დახვეწის შემდგომ, მკითხველის სამსჯავროზე გამოვიტანეთ.

თავიდან ვფიქრობდით, რომ ეს ნაშრომი მეხუთე ნაწილის სახით გამოგვეცა, როგორც „მსჯელობანის“ ერთგვარი შეჯა-

მება, მაგრამ ჩვენი აზრით, მაინც უმჯობესი უნდა იყოს, მისი, როგორც ცალკე, დამოუკიდებელი ნაშრომის სახით გამოცემა, რადგანაც ხუთი ნაწილისაგან შემდგარ ნაშრომს, დღეს, ანუ 21-ე საუკუნეში, ვეჭვობთ, რომ საზოგადოების ის ნაწილი ნაიკითხავს, ვისთვისაც იგი უპირველეს ყოვლისა არის განკუთვნილი, – რასაც ვაკეთებთ კიდევ.

ნაშრომი ორი ნაწილისგან შედგება, – აპრიორული, ანუ ჩვენს მიერ რაიმე სახის ცდების ჩატარებისგან დამოუკიდებლად, შეგრძნებების, – გნებათ მჭვრეტელობითი აღქმის, – დონეზე მიღებული შთაბეჭდილებითი შეგონებებისაგან და ემპირიული, გნებათ აპოსტერიორული, ანუ ცდაზე დაფუძნებული, – „გონების ქურაში“ გატარებული მსჯელობების შედეგად მიღებული შეგონებებისაგან. ცხადია ასეთი დაყოფა გარკვეულწილად პირობითია, მაგრამ, ვფიქრობთ, ასეთი დაყოფა მაინც გამართლებულია.

ნაშრომს, თავისი სპეციფიურობისა, აღსაქმელად გაძნელებული, და, რაც მთავარია, მასში მოცემული იდეებისა და შეგონებების გააზრებასთან დაკავშირებული სირთულეების გამო, ისევე, როგორც ზემოთ დასახელებულ შრომებს, ცხადია, ბევრი მკითხველი ვერ ეყოლება, ყოველ შემთხვევაში ახალგაზრდა თაობის წარმომადგენლებს შორის, ვისთვისაც, როგორც არაერთხელ გვითქვამს, იგი არის განკუთვნილი, და, არც უნდა ჰყავდეს, რადგან, ის იდეები და შეგონებები, რაც ამ შრომებშია გადმოცემული, – „ეზოთერიული ცოდნის“ მსგავსად, ყველამ არ უნდა იცოდეს, და, ისევე, როგორც ალექსანდრე მაკედონელი გაუბრაზდა თავის გენიალურ მასწავლებელს, – არისტოტელეს, რომელიც მისი მოძღვარი იყო 13-დან 23(?) წლამდე, ანუ, იმ ასაკამდე, როდესაც პრაქტიკულად მაშინდელი ნახევარი სამყარო დაპყრობილი ჰქონდა, – როდესაც გაიგო, რომ მან თავისი „ეზოთერიული ცოდნა“ ყველასათვის მისაწვდომი გახადა, რაც გახდა კიდევ მათ შორის ურთიერთობის განწყვეტის მიზეზი, ასევე, შესაძლოა ჩვენც, ბევრისგან გულისწყრომა დავიმსახუროთ, მითუმეტეს, რომ ის იდეები და შეგონებები, რომლის

შესახებაც აქ ვსაუბრობთ, ბევრისთვის მისაღები არ იქნება და, ვერც იქნება. თავს მხოლოდ იმით ვინუგეშებთ, რომ, როგორც ერთი ლათინური შეგონება გვმოდღვრავს, – **Feci, quod potui, faciant meliora potentes,**“ რაც ქართულად შემდეგნაირად უდერს, – „მე, რაც შემიძლო ის გავაკეთე, და ვისაც უკეთ შეუძლია, მან გააკეთოს.“

და, მაინც გვჯერა, რომ იმ ახალგაზრდებს, ვისაც გონიერება და ნებისყოფა ეყოფა და, ამ ნაშრომებს არა მხოლოდ წაიკითხავენ, არამედ დედის რძესავით შეისისხლხორცებენ, არა მხოლოდ გაუადვილდებათ სახელისუფლო მწვერვალების დაუფლება და გააზრებულად გაუდგნენ ამ, რამდენადაც დიდსა და საპატიო, იმდენადვე საშიშ და საპასუხისმგებლო გზას, არამედ საკუთარ ხალხს და საკუთარ სამშობლოსაც დიდი სარგებლობა მოუტანონ, და ამით, მარადისობას ეზიარონ მაღლიერი შთამომავლობის მესხიერებაში.

ერთი შენიშვნაც, – იმის გამო, რომ ხშირად წინადადებები საკმაოდ მრავალ სიტყვიანი გამოგვიდოდა, სასვენ ნიშნებს ჩვენი შეხედულებისამებრ ვხმარობდით, რათა ახალგაზრდებს გაადვილებოდათ შინაარსის აღქმა, რის გამოც გვინევდა გრამატიკაში მიღებული ნორმების დარღვევა, რასაც, ზემოთ თქმულიდან გამომდინარე, შეგნებულად ჩავდიოდით.

ნაწილი I

აპრიორული შეგონებები

ციცერონიც უკეთესად გაატარებდა სიცოცხლის დღეებს, რომ კათილინას გასცლოდა. ასევე მოიგებდა სციპიონიც, კართაგენისა და ნუმანციის დამორჩილების შემდეგ, თუკი განსვენებას მიეცემოდა. პოლიტიკურ მოღვაწეობასაც თავისი დრო და საზღვარი აქვს. როგორც ათლეტთა ბრძოლაში, ისე პოლიტიკურ ჭიდილშიც იგრძნობა ხოლმე ძალისა და ახალგაზრდული გატაცების შესუსტება.

ალუტარძე

თავი პირველი

უჩინარი ძალა, ანუ სხვაზე ბატონობის საპრაღური სურვილი

1.1. რა არის ის ძირითადი მამოძრავებელი ძალა, რომელიც ადამიანებს აიძულებს აბსოლუტურად ყველაფერი გაიღონ ძალაუფლებისათვის და მისი უკიდურესი გამოვლინების, სახელისუფლო ძალაუფლებისათვის? რა არის ადამიანის სულში ისეთი ჩაბუდებული, რომ პირველობის დაუოკებელი სურვილის გამო, – რომელიც ზოგიერთ ჩვენთაგანში ინსტიქტის დონეზეა, – ყველაფერს აკეთებს, ყველაფერზე მიდის და ყველაფერზე მზად არის, რომ თავის სწორებზე მაღლა დადგეს. პირადად ჩემთვისაც, ისევე როგორც ნებისმიერი ჩვენთაგან-

ნისათვის, ეს გრძნობა ნამდვილად არ არის უცხო, მაგრამ ასე ზღვარგადასული, უფრო მეტიც, თავისი არსით გაუგებარი და მიზნის მიღწევის გზებისა და საშუალებებით არაადამიანური და გაუკუღმართებული, რომ მისი გულისათვის ყველაფერზე ნახვიდე, ჩემთვის პირადად სრულიად გაუგებარია.

ამასთან დაკავშირებით, ალბათ მართებული იქნება, ერთი მოსაზრება გავიზიაროთ, რომელიც ბევრისთვის შესაძლოა გასაკვირიც კი იყოს, თუ მიუღებელი არა, თუმცა ჩვენთვის სრულიად მისაღები, – „კაცობრიობას, საზოგადოდ, ნამდვილად გონიერი ადამიანების პრობლემა უნდა ჰქონდეს; უფრო მეტიც, ეს განსაკუთრებით ეხება ხელისუფლების სათავეში მოსვლის მანიაკალური სურვილის მქონე ადამიანებს, რომლებიც ხელისუფლებაში მოდიან ბედისწერის (ვთქვათ, როგორც მემკვიდრე, მონარქებისა – თ.ა.), თუ საკუთარი ხელით საკუთარი ბედის გამოჭედვის მეოხებით (ვთქვათ, მხედართმთავრები, პრეზიდენტები, კანცლერები, თუ პრემიერები – თ.ა.), რომელთა რაოდენობა, აქ კიდევ უფრო ნაკლებია და, თან იმდენად ნაკლები, რომ სამეცნიერო ლიტერატურაში სულ უფრო ფართოდ იმკვიდრებს ადგილს შეხედულება, რომ – ხელისუფლებაში საზოგადოდ, და, არა რომელიმე ერთ ქვეყანაში, – არსებობს ე.წ. „გონიერი ადამიანის პრობლემა,“ რომლითაც, პოლიტიკორექტულობის გამო, სურთ გადაფარონ მეორე, გაცილებით მძიმე და, მარადის გადაუჭრელი, „გონებაშეზღუდული ადამიანების“ ტერმინი, ცხადია იმავე ხელისუფლებაში.“

როგორც ჭაბუა ამირეჯიბის გმირი ამბობს, – „შემჩნეულია, რომ სახელმწიფოს მართვისათვის დაბადებულად თავის თავს, სწორედ და, უპირველესად ყოვლისა, შეზღუდული და სულიერად ხელმოკლე კაცები სთვლიან. ისინი გასაოცარი მხნეობითა და შეუპოვრობით მიიწევენ წინ და მათგან უბეჯითესნი აღწევენ კიდევ მიზანს – მართვის მეტ-ნაკლებად მნიშვნელოვან სადავეებს.... ყოველივე ეს, ძირითადად, მანიაკობიდან მოდის: როცა კაცს თავისი უპირატესობა უყოყმანოდ ფანატიკურად სწამს, მაშინ მისი ყოველი ქმედება, ყველა საქციელი თავზე-

დობამდე გაბედულია. ეს ცნობილია. თავხედობა გოდოლებს მუსრავს, მაგრამ დაპყრობილის შესანარჩუნებლად არ კმარა, – იქ ჭკუა, განზოგადების უნარი, შემოქმედებაა საჭირო, რაც ჩვენს შემთხვევაში, თავიდანვეა გამორიცხული, – ჩვენ ხომ შეზღუდულ კაცებზე გვაქვს საუბარი. ამდენად, გოდოლი შედარებით მალე გადადის ხოლმე სხვის ხელში და „კაცობრიობის უდიდესი ჭირი“ ქრონიკულ ხასიათს იღებს.“

და, რადგანაც ხელისუფლებაში, როგორც უკვე ვთქვით, გონიერების პრობლემა არსებობს, ამიტომ, დიდი ალბათობით, ერთი გონებაშეზღუდულის ადგილზე, მეორე გონებაშეზღუდული მოდის და მხოლოდ მაშინ, თუ იმ მცირე ალბათობით არსებული, მართლა გონიერი ადამიანი მოდის ხელისუფლებაში, მისი მმართველობის ხანა იმ ქვეყნისათვის ოქროს ხანად ითვლება და მარადიული და უჭკნობი შარავანდედით იკავებს საპატიო ადგილს კაცობრიობის საყოველთაო ისტორიაში.

მიუხედავად ამ შეგონების მთელი დრამატულობისა, მთელი უბედურება იმაშია, რომ ამ გონებაშეზღუდულთა ბატონობის თავიდან აცილებას, კაცობრიობამ ვერანაირი ქმედითი მექანიზმი ვერ დაუპირისპირა. და, ამის მიზეზი, რომლის შესახებაც ჩვენ ქვემოთ უფრო დანვრილებით ვისაუბრებთ, ისიც გახლავთ, რომ, იმ ძალამ, რომელიც ამ პროცესებს სინამდვილეში წარმართავს, ძალიან კარგად იცის და ესმის, ჭკვიანი ადამიანის მართვასთან დაკავშირებული პრობლემების შესახებ.

ადამიანთა მოდგმამ, მიუხედავად სოციალური, თუ ეკონომიკური განვითარების წარმოუდგენლად მაღალი სიმალლეებისა (რასაც, სამწუხაროდ, სულიერების სფეროზე ასევე გადაჭრით ვერ ვიტყვით), ვერ მოიშორა სხვა ადამიანზე ბატონობის საკრალური სურვილი. ადამიანში ეს, რატომღაც იმანენტურად ძევს და, ეს, იმისდა მიუხედავად, რომ დღეს იგი უფრო სოციალური არსებაა, ვიდრე ბიოლოგიური.

რაოდენ გასაკვირიც არ უნდა იყოს, აბრაჰამ მასლოუს საყოველთაოდ ცნობილ, ე.წ. „მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილების“ ხუთ საფეხურიან მოდელში, ეს, პრაქტიკულად თითოეული

ჩვენთაგანისათვის დამახასიათებელი „მოთხოვნილება“ რატომღაც (?) არ არის გათვალისწინებული.

1.2. სიტუაციას კიდევ უფრო დრამატულს ხდის ის ფაქტი, რომ ეს უსაშინლესი სურვილი ახასიათებს არა მხოლოდ ცალკეულ ადამიანს, არამედ ადამიანთა ნებისმიერ ორგანიზაციას, მისი გამოვლინების ნებისმიერი ფორმით.

ეკონომიკაში ეს სურვილი გამოვლინდება თითოეული კომპანიის მონოპოლიზაციისაკენ სწრაფვის დაუოკებელი სურვილით, რასაც მსოფლიო საზოგადოებამ ანტიმონოპოლიური სამსახური დაუპირისპირა (ცალკე საკითხია მისი ფუნქციონირების ეფექტიანობის ავ-კარგიანობა, მაგრამ ფაქტია, რომ კაცობრიობა წინ აღუდგა ამ ეკონომიკურ ნონსენსს).

პოლიტიკაში კი, ეს სურვილი გამოვლინდება ქვეყნის ერთპარტიულად, უკეთეს შემთხვევაში, ხოლო, ცალკეულ შემთხვევაში, ერთპიროვნულად მართვის დაუოკებელ სურვილში, რასაც საზოგადოებამ შარლ-ლუი მონტესკიეს მიერ შემოთავაზებული, ხელისუფლების დანაწილების პრინციპი და მრავალპარტიულ მონაწილეთა საარჩევნო სისტემა დაუპირისპირა.

ყველაზე სამწუხარო ის არის, რომ გარდა ჩვენს მიერ ზემოთ ჩამოთვლილი შემთხვევებისა, ეს საკრალური სურვილი ქვეყნებს შორის ურთიერთობის დონეზეც გამოვლინდება, რაც განსაკუთრებით არაადამიანურად გამოიყურება დიდი და მცირე ქვეყნების ურთიერთობებში, ხოლო ძალზე საშიში ფორმებით, – დიდი, ზემძლავრი სახელმწიფოების ურთიერთობებში.

საშიში ფორმები აქ იმ გაგებით ვახსენეთ, რომ რომელიმე ფსიქოპათის მმართველობისას, შესაძლოა კაცობრიობის საერთოდ ფიზიკურ არსებობასაც კი, საფრთხე შეექმნას, რომლის არაერთი მაგალითი, მსოფლიო ისტორიაში არაერთხელ გვქონია და, სამწუხაროდ, დღესაც გვაქვს.

1.3. ადამიანთა რასსაზე (აქ, ამ სიტყვის გრიგოლ რობაქიძისეულ ფონეტიკას ვიცავთ – თ.ა.) ბატონობის ამ, თავისი მასშტაბით ყველაზე სერიოზულ, და, ყველაზე საშიშ გამოვლინებას, მსოფლიო საზოგადოებამ სხვადასხვა საერთაშორისო

ორგანიზაციების შექმნა დაუპირისპირა, რომელთა ძალისხმევის შედეგიც უნდა იყოს იმ შემთხვევითი ძალის ფორმირება, რომელიც ხელს უშლის ზესახელმწიფოებს, ყოველ შემთხვევაში აშკარად მაინც, ხელი აიღონ სხვა ქვეყნებზე ბატონობის გარდაუვალ და საკრალურ (უკვე მერამდენედ ვიმეორებ ამ სიტყვას) სურვილზე.

1.4. თუ კი ადამიანთა განვითარების საწყის ეტაპზე, არსებობისათვის ბრძოლით მოტივირებული, სხვაზე ბატონობის სურვილი, გამოვლინდებოდა დამარცხებულის ფიზიკური განადგურებით (რიგ შემთხვევებში კი მათი საკვებად გამოყენებით, რისი სამწუხარო მაგალითები, არც თუ ისე შორეულ წარსულში, ქვეყნის პრეზიდენტის დონეზეც კი გვხვდებოდა, მაგალითად - ჟან ბედელ ბოკასა, ცენტრალური აფრიკის დიქტატორი, რომელმაც, ოფიციალური მონაცემებით, თავისი ქვეყნის, სულ ცოტა ათი (?) წარმომადგენელი, უკაცრავად გამოთქმისათვის და, - „შესანსლა“, თავისი მზარეულის ჩათვლით - თ.ა), უფრო მოგვიანებით მათი ცოცხლად დატოვება და უფასო სამუშაო ძალად გამოყენება დაიწყეს.

საკმაოდ ცნობილი მეცნიერების აზრით, ანტიკური ხანის ერთ-ერთი „უჭკვიანესი ტვინის“, - ჰერონის მიერ, რეალურად გამოგონებულმა ორთქლის ძრავამ პრაქტიკული გამოყენება და, მითუმეტეს, მისი შემდგომი სრულყოფა, იმიტომ ვერ ჰპოვა, რომ მონური პრომის წარმოუდგენელი სიიაფე ამის საჭიროებას არ მოითხოვდა (?).

1.5. ამ ფაქტიდან, ჩვენთვის ყველაზე მნიშვნელოვანი ის არის, რომ მონობა, ადამიანის ადამიანზე ბატონობის ძალდატანებითი ფორმის პირველი ორგანიზაციული გამოვლინება იყო. თუმცა, რომელთა ბატონობის წინააღმდეგ ლეგენდარული სპარტაკის მიერ მონათა აჯანყების ორ წლიანი სახელოვანი ეპოპეა, სრულიად გაუგებარს ხდის, თუ რატომ არ გადავიდა იგი ალპებს გადაღმა და არ მისცა თავისუფლება აჯანყებულებს? რატომ შემობრუნდა უკან იტალიისკენ, რითაც პრაქტიკულად უარი თქვა ნანატრ, სისხლითა და ოფლით მოპოვებულ,

თავისუფლებაზე? უბრალოდ, ეჭვის დონეზე მაინც, გვინდა ვივარაუდოთ, – ხომ არ იმძლავრა მასშიც, სხვაზე ბატონობის დაუძლეველმა სურვილმა?

სამწუხაროდ, მაინც უნდა მოვახდინოთ იმის კონსტანტირება, რომ ადამიანში ეს იმანენტურად ძევს, – ამა თუ იმ ფორმით იბატონოს სხვაზე, – სულერთია, იქნება ეს ფიზიკური ძალადობა, პოლიტიკური ძალადობა, ეკონომიკური ძალადობა და ა.შ. (მინდა იმედი ვიქონიო, რომ ძალადობის ეკონომიკურ ფორმებზე მომავალში აუცილებლად ვისაუბრებთ).

1.6. თუ ეს ასეა, და, სამწუხაროდ, როგორც ვხედავთ ეს ასეა, ადამიანთა საზოგადოება პირობითად მაინც, დღესაც იყოფა „ მონებად და მონათმფლობელებად.“ აბა, სხვანაირად, რით უნდა აიხსნას იმ წარმოუდგენელი უსამართლობა, როდესაც საზოგადოების ეკონომიკური განვითარების უკვე დღეს არსებული დონე იმის საშუალებას იძლევა, რომ მსოფლიო მოსახლეობა დაკმაყოფილებულ იქნეს მასლოუს იერარქიული მოთხოვნილებათა ნუსხის, სულ ცოტა პირველი ორი დონით მაინც, – არ შიმშილობდეს ადამიანი და თავზე ჭერი ჰქონდეს და, ამ დროს, ორ მილიარდზე მეტი ადამიანის დღიური შემოსავალი ერთ დოლარზე ნაკლებია, ხოლო კიდევ იმდენივეს დღიური შემოსავალი – ორი დოლარი (ანუ, პრაქტიკულად ყველა ჩვენი პენსიონერი, ალარაფერს ვამბობ უმუშევრებზე), ხოლო ე.წ. „ოქროს მილიარდმა“, ამ ცოდვილ დედამიწაზე ნამდვილი სამოთხე მოიწყო.

რა არის ის უჩინარი ძალა, რომელიც ამას ყველაფერს წარმართავს? და, თუ ეს, ის უბედურებაა, რაც ადამიანში შინაგანად ძევს, – ერთი ადამიანის მეორეზე ბატონობის სურვილი, მაშინ კიდევ დიდხანს იქნებიან მონებიც და მონათა მფლობელებიც, რაც არა მხოლოდ ძალზე სამწუხაროა, არამედ ძალზე დამამცირებელიც.

ზღვარგადასული ამბიციების საშიშროება

2.1. სახელისუფლო ძალაუფლების მწვერვალების დაპყრობის სურვილის მქონე პიროვნებას ერთი განსაკუთრებული თვისება უნდა ახასიათებდეს, – მას ზღვარგადასული ამბიციები უნდა ჰქონდეს. ამდენად, გარდა ზემოთ თქმულისა, აქაც, ისევე როგორც ჩვენს მიერ ადრე გამოქვეყნებულ წინა ორ ნაშრომში იქნა აღნიშნული, კიდევ ერთ მიზანს ვისახავთ, – ერთის მხრივ, ზღვარგადასული ამბიციების მქონე (ეს თვისება აუცილებელია ძალაუფლების მანიაკალური სურვილით შეპყრობილი ადამიანისათვის – თ.ა.) დამწყებ პოლიტიკოსებს დევანახოთ, თუ რა მძიმე (მძიმე, რადგან იგი მთელი შენი სასიცოცხლო ძალების ყოველნამიერ მობილიზებას მოითხოვს), უმადური (უმადური, რადგან შესაძლოა ერთი უმნიშვნელო შეცდომა დაუშვა და პოლიტიკურ მოუსაველეთში აღმოჩნდე) და საშიში (საშიში, რადგან, შესაძლოა ცხოვრება ფატალურად დაამთავრო) საქმეა ძალაუფლების მწვერვალებისკენ მიმავალი გზა და, ამიტომ, საზოგადოებისათვის სამწუხაროდ, ამ გზაზე მხოლოდ განსაკუთრებული პატივმოყვარეობის უნარით დამლა დასმული ადამიანები აღწევენ წარმატებას, თუ კი ამას წარმატება ჰქვია, რადგან იმდენი უნდა გაიღო, იმდენი უნდა გააკეთო და იმდენი პროცესის მონაწილე გახდე, მათ შორის უამრავი უკეთური და ბინძური საქმეებისა, რასთანაც ძალაუფლებისაკენ მიმავალ გზაზე ადამიანს აუცილებლად მოუწევს შეხვედრა, – რომ ჩვეულებრივი, სტატისტიკურად ნორმალური ტვინის მქონე ადამიანი ამას უბრალოდ ვერ გაუძლებს. აქ საჭიროა, ფიგურალურად რომ ვთქვათ, – „საშუალო სტატისტიკური ტვინისგან“ მნიშვნელოვანი გადახრის მქონე ტვინი და, როგორც წესი, ეს გადახრა უფრო მარცხნივ (?) გვხვდება. მეორეს მხრივ, თუკი ეს ყველაფერი ძალაუფლების მსურველს მეტნაკლებად გააზრებული აქვს, შესაძლოა ბევრი

უბედურება ამ გზაზე თავადაც აიცილოს და, რაც კიდევ უფრო მნიშვნელოვანია, ქვეყანასაც ააცილოს. ზღვარგადასული ამბიციების გარდა მას აუცილებლად უნდა ჰქონდეს კიდევ ერთი ძალზე მნიშვნელოვანი თვისება, – საკუთარი ემოციების მართვის უნარი. თუ მას ეს თვისება არ გააჩნია, იგი ვერ გახდება დიდი პოლიტიკოსი და, როგორც წესი, შესაძლოა, გარდა პოლიტიკური პრობლემებისა, კიდევ უფრო უარესი, ჯანმრთელობის პრობლემებიც შეექმნას.

2.2. მიუხედავად იმისა, რომ ადამიანში, როგორც ეს უკვე არაერთხელ აღინიშნა, შინაგანად ძვეს სხვაზე ბატონობის საკრალური სურვილი, მათი უმრავლესობა ამისათვის დიდ ძალისხმევას არ ხარჯავს და კმაყოფილდება იმით, რაც ბედისწერის, თუ განგების წყალობით, ბედმა არგუნა. და, არა იმიტომ, რომ მას ამის სურვილი არა აქვს, არამედ არ იცის, როგორ და რა გზებით მოახერხოს მისი რეალიზება, და, ამდენად, ეს სულაც არ ნიშნავს, რომ, თუ ხელსაყრელი შემთხვევა დაუდგათ, ისინი იმავეს არ მოიმოქმედებენ, რის შესახებაც ზემოთ ვილაპარაკეთ. მაგრამ ამ უმრავლესობისგან განსხვავებით, არიან ისეთებიც, რომელთაც მანიაკალური სურვილი აქვთ ძალაუფლებით თრობის, და, მისი დაუფლების უზომო სურვილი, ყველაფერს აკეთებინებს და, კიდევ მეტი, ყველაფერზე არიან ნამსვლელი, რათა, რაც შეიძლება დიდი ძალაუფლება ჩაიგდონ ხელში. ჩვენი რჩევებიც სწორედ მათთვის არის განკუთვნილი.

2.3. ამგვარად, როგორც ითქვა, პირველ რიგში, ძალაუფლებისათვის მებრძოლი ადამიანისათვის აუცილებელი ნიშანია, – ზღვარგადასული პატივმოყვარეობა. (აქ არ განვიხილავთ ისეთ შემთხვევებს, როდესაც სახელისუფლო ვერტიკალის პირველ პირებს, ე.წ. „მსოფლიო ძალები,“ თუ „გარეშე ძალები,“ უკაცრავად ამ გამოთქმისთვის და, – „დებენ“ და შემდეგ, ერთჯერადი გამოყენების სხვადასხვა დანიშნულების საგნებით, როგორც კი თავიანთ „მისიას შეასრულებენ,“ პოლიტიკურ მოუსაველეთში ისტუმრებენ. ამის სამწუხარო მაგალითებით გაჯერებულია მსოფლიო ისტორია, თუმცა საინტერესოა

ასეთი, ასე ვთქვათ, - „დასაღუპად განწირულების“ სამოქმედო ქცევის ანალიზიც, რასაც ქვემოთ, თუნდაც სქემატურად, აუცილებლად შევცხებით).

ალბათ, ჯერ უნდა გავარკვიოთ, თუ რა იგულისხმება ამ ცნების ქვეშ. ჩვენი აზრით, ცნების, - „ზღვარგადასული პატივმოყვარეობა,“ - ქვეშ იგულისხმება, პიროვნების მანიაკალური სურვილი, მოვიდეს ხელისუფლების სათავეში, რისთვისაც იგი ყველაფერზე წამსვლელი გახლავთ, - როგორც ნებადართულ, ისე, კიდევ უფრო მეტი გაშმაგებით, აკრძალულ, გნებავთ, დანაშაულებრივ ქმედებებზე. თუ თქვენ ეს თვისება ამ ზომით გაგაჩნიათ (პატივმოყვარეობა გარკვეული ზომით ყველას გააჩნია, მაგრამ აქ ასეთებზე საუბარი არ არის), მაშინ თქვენ აკმაყოფილებთ პირველ პირობას. ამის შემდეგ უნდა გაარკვიოთ, თუ რამდენად აკმაყოფილებთ შემდეგ აუცილებელ პირობას, ანუ მეორე პირობას.

მეორე პირობა კი იმის გარკვევას გულისხმობს, თუ რამდენად ემოციური ხარტ, ანუ როგორ რეაგირებას ახდენთ ე.წ. „გარეგან გამაღიზიანებლებზე.“ თუ თქვენ, ძალიან ემოციური ხარტ, მაშინ ჯერ უნდა გაარკვიოთ, რამდენად შეგიძლიათ ემოციების მოთოკვა და მართვა, ხოლო, თუ ამ, ხელოვნების სადარ, თვისებას არ ფლობთ, კარგად უნდა დაფიქრდეთ, გიღირთ კი ძალაუფლებისკენ სწრაფვა იმ ფასად, რასაც ემოციებით გამოწვეული სტრესული სიტუაციები, უარყოფით, და, შესაძლოა ფატალურ შედეგებსაც, გამოიწვევს? გარდა იმისა, რომ აუცილებელია ფიზიკური გამძლეობითაც გამოირჩეოდეთ, უნდა გაარკვიოთ, თუ რამდენად გაუძლებთ იმ ემოციურ სტრესებს, რაც სახელისუფლო მწვერვალებისკენ მიმავალ გზაზე ყოველდღიურად შეგხვდებათ.

2.4. თუ იმ პრობლემებს, რაც სტრესის შედეგად ადამიანის ორგანიზმზე ნეგატიურად აისახება, დროსთან მიმართებაში განვიხილავთ, შესაძლოა რომელიმე, ქვემოთ ჩამოთვლილი ჯანმრთელობის პრობლემის, - თუ ერთდროულად ყველასი არა, - მსხვერპლი გახდეთ.

პირველი, რაც შეიძლება დაგემართოთ, ეს გახლავთ ინსულტი, რომლის შემდეგაც, თქვენ პრაქტიკულად გამოთიშული ბრძანდებით პოლიტიკური ასპარეზიდან.

მეორე, შესაძლოა ნაკლებად საშიში, მაგრამ საკმაოდ არასასურველი შედეგი, რომლის მიზეზიც სტრესი გახლავთ, ეს არის მიოკარდის ინფარქტი, რომელიც, პრაქტიკულად ინვალადად გაქცევთ და, თუ ამ ფაქტის დამალვას მოახერხებთ, მაშინ, მართალია, შეძლებთ პოლიტიკაში დარჩენას, მაგრამ პრაქტიკულად სხვისთვის ამზადებთ ტახტს და მისი მემკვიდრე დიდი ალბათობით თქვენი უახლოესი თანამებრძოლი გახდება, და, კიდევ უფრო დიდი ალბათობით, თქვენივე ხელშეწყობით, რათა პოლიტიკურ თეატრთან ახლოს დარჩეთ.

მესამე, შედარებით ნაკლებ საშიში, მაგრამ ვერაგი დაავადება, რომელიც სტრესმა შეიძლება გამოიწვიოს, ეს გახლავთ დიაბეტი, რომელიც ყველა სიკეთესთან ერთად, მეხსიერებაზე მოქმედებს ნეგატიურად და ხშირად შეიძლება უხერხულ მდგომარეობაში ჩაიგდოთ თავი.

მეოთხე, გაცილებით ნაკლები საბოლოო შედეგით, მაგრამ გარეგნულად ძალზე ემოციური შემთხვევა გახლავთ, უეცარი და ძლიერი ემოციური სტრესის გამო გამოწვეული ფარული სისხლდენა, რომელიც ყველა ჯანმრთელი ორგანიზმის ბუნებრივი რეაქცია გახლავთ.

მეხუთე, და ყველაზე ვერაგი დაავადება, რომელიც სტრესების გამო გემუქრებათ, ეს გახლავთ,- სიმსივნე, რომელიც სტრესების წლების განმავლობაში თანდათანობით დაგროვილი ნეგატივის უსაშინლესი გამოვლინებაა, თუმცა, როგორც წესი, დროში განელილი.

2.5. ზემოთ აღნიშნულიდან გამომდინარე, თუ თქვენ ძალიან ემოციური ხართ, მაშინ უნდა იცოდეთ, რომ ამ ჩამოთვლილი დაავადებებიდან, უკეთეს შემთხვევაში, ერთ-ერთის, თუ საერთოდ ყველა მათგანის არა, რეალური კანდიდატი ხართ.

ამდენად, ხელისუფლებაში მოსვლის მსურველმა პირველ რიგში უნდა შეძლოს, გნებავთ ისწავლოს, საკუთარი ემოციე-

ბის მართვა, რაც ძალზე ძნელია და ძალზედ ბევრისთვის შეუძლებელი, და ამიტომაც არის, რომ ძალიან ბევრი მათგანი ალკოჰოლის მცირე, მაგრამ ხშირი დოზების მოხმარებით ებრძვის სტრესს, აღარაფერს ვამბობთ უფრო პოპულარულ საშუალებებზე, რაც პრაქტიკულად პოლიტიკური ხარაკირის ტოლფასია, თუ კიდევ უფრო უარესი არა, რაც ცხადია, საუკეთესო გამოსავალი ნამდვილად არ არის.

2.6. ერთის მხრივ, გაკვირვებას იწვევს დიდი იტალიელის, ნიკოლო დი ბერნარდო მაკიაველის ძალზე მოკრძალებული, - თუ შეიძლება ასე ითქვას, - ბრალდებები, რომელსაც იგი თავის ნაშრომის, - „მსჯელობანი“- მეორე წიგნის, მეცამეტე თავში აცხადებს, როგორც რომაელების, ასევე აღზევების მანიკალური სურვილის მქონე ადამიანთა მიმართ, რამეთუ ყველასათვის ცნობილია, და, ამის უამრავი მაგალითი არსებობს, როდესაც აღზევების მსურველნი, - და ამ დროს სულერთია, ეს იქნება ქვეყანა, თუ ცალკეული პირი, - უზარმაზარი დახვეწებული გვამების საფასურად იკვლევდნენ გზას ხელისუფლების მწვერვალებისა, თუ მსოფლიო ბატონობისაკენ მიმავალ საშინელებათა გზაზე. მეორეს მხრივ, ისიც უნდა გავითვალისწინოთ, თუ როგორ ეპოქაში მოღვაწეობდა მაკიაველი, და ის შეგონებები რაც მან დაგვიტოვა, თავისი გაბედულებით დღესაც ალტაცებას იწვევს, რადგან ხელისუფლების მწვერვალებისკენ მიმავალი გზა, არც დღეს გახლათ ია-ვარდით მოფენილი, და, თუ დღეს რეალურად არ ყრია მათ გარშემო გვამები, სამაგიეროდ, ადამიანთა ზომბირება და მათი საქმიანობის უხილავი მეთოდებით ექსპლუატაცია, ისეთი დახვეწილი ფორმებით და საშუალებებით ხდება, რომ ასეთი გამომგონებლობის უნარისადმი, ზიზღნარევი ალტაცებას იწვევს, და, ეს უკანასკნელნი მხოლოდ იმიტომ ითმენენ ამ სისაძაგლეს, რომ, - ერთხელ მოცემული სიცოცხლის, - რომლის რეალიზების ალბათობაც, თეორიულადაც კი, პრაქტიკულად ნულის ტოლი იყო, ამის მიუხედავად მაინც მოევლინენ ამ ქვეყანას, რომელიც მათი 95 პროცენტისათვის ნამდვილი ჯოჯოხეთია, და მხოლოდ 5 პრო-

ცენტრისათვის არის სამოთხე, - ამ უკანასკნელში მოხვედრის შანსი არ გაუშვან ხელიდან და სამოთხეში მოხვდნენ ყველა იმ შეგონებებით შეიარაღებულნი, რომელიც ამ გენიალურმა იტალიელმა დაგვიტოვა.

2.7. ხელისუფლების მაღალ ეშელონებში მოსვლის პრეტენზიის მქონე პიროვნებისათვის, რბილად რომ ვთქვათ, ხელოვნების უმაღლეს დონემდე აყვანილი არაგულწრფელი განცხადებების გაკეთება, ისევე აუცილებელია, როგორც თევზისთვის ნყალი და ჰაერი ადამიანისათვის. როგორც ცნობილია, ადამიანს შეუძლია ე.წ. „მეხუთე დონის“ ტყუილის თქმა, რომლის სიტყვიერი ფორმალიზებაც შემდეგნაირად შეიძლება, - „თუ შენ ფიქრობ, რომ მე ვფიქრობ, რასაც შენ ამბობ, მე დავიჯერე, შენ ძალიან ცდები.“ რაც უფრო მაღალ საფეხურზე დგას სახელისუფლო იერარქიის კიბეზე ადამიანი, მით უფრო ვირტუოზულად უნდა ფლობდეს იგი, ამ, მისთვის სასიცოცხლოდ აუცილებელ, უნარს. ამის დიდებული მაგალითი მოჰყავს პლუტარქეს, როდესაც ბერძენთა შორის ყველაზე უფრო სახელგანთქმული პიროვნების, პერიკლეს ხასიათის ამ, თავისი არსით მანკიერ, მაგრამ, როგორც ვთქვით, პოლიტიკოსისათვის აუცილებელ, თვისებას ეხება, რომლის მმართველობისას ათენმა თავისი პოლიტიკური, ეკონომიკური და კულტურული განვითარების უმაღლეს დონეს მიაღწია. პლუტარქე ბრძანებს, - „ათენის წყობა პერიკლეს დროს, როგორც ისტორიკოსი თუკიდидე, თავის „ისტორიაში“ ბრძანებს, იყო, - „სიტყვით ხალხის მმართველობა, მაგრამ საქმით, - ერთი ადამიანის მმართველობა,“ რაც განპირობებული იყო მისი მჭერმეტყველების გასაოცარი უნარით. მართლაც, როგორც კიმონი, ასევე ეფიალტე და თუკიდидე, არ იყვნენ სუსტი პოლიტიკოსები, მაგრამ როდესაც სპატრის მეფე არქიდამ II-მ (ძვ.წ. 469-427წწ) იმავე თუკიდიდეს ჰკითხა, - ვინ არის უკეთესი მუშტი-კრივში, ის, თუ პერიკლე, მან უპასუხა, - „ნამდვილად არ ვიცი; მაგრამ რომც წავაქციო, იგი დაინყებს მტკიცებას, რომ არ წაქცეულა, რაშიც ყველას დაარწმუნებს და გაიმარჯვებს.“ მის ასეთ უნარს არა მხოლოდ მისთვის მოჰ-

ქონდა სახელი და დიდება, არამედ ქვეყნის გადარჩენის იმედსაც წარმოადგენდა.

2.8. ცალკეული ადამიანის მოტყუება არ არის ძნელი, მაგრამ, რამდენადაც ეს ადვილია ერთი ადამიანის შემთხვევაში, იმდენადვე ძნელია მთლიანად ხალხის გაცურება, რადგან მასსაში, მთელი მისი გულუბრყვილობის მიუხედავად, ხალხი სიყალბეს ყოველთვის გრძნობს და, ამდენად, პოლიტიკოსი ამ ნიჭს, ნებისმიერ, – რაგინდ დიდ, – მსახიობზე უკეთესად უნდა ფლობდეს. ცხადია, მსახიობის შემთხვევაში, ამას გარდასახვის უნარი ჰქვია, რაც ცხადია, ასევე განსაკუთრებულ ნიჭსა და უნარს მოითხოვს, მაგრამ პოლიტიკოსებისგან განსხვავებით, ისინი ამას სპეციალურად სწავლობენ და, ამის მიუხედავად, თითებზე შეიძლება ჩამოვთვალოთ მართლაც უდიდესი მსახიობები. კიდევ უფრო ძნელია ამ მხრივ პოლიტიკოსის მდგომარეობა. ჯერ ერთი, ისინი ამას სპეციალურად არ სწავლობენ, და, მხოლოდ ბუნებით მომადლებული ნიჭის ამარად რჩებიან, და, მეორეც, თუ მსახიობები თითოეულ როლზე მუშაობისას გარკვეული დროის მანძილზე რეპეტიციებს გადიან, რაც მათ დიდი სულიერი და ფიზიკური ძალისხმევის ფასად უჯდებათ და, რის გამოც, მათი, არც თუ ისე მცირე ნაწილი, ტრაგიკულად ამთავრებს ცხოვრებას და უფრო მეტიც, სიცოცხლესაც კი, პოლიტიკოსი ამ ფუფუნებას მოკლებულია და, ამ დროს, მთელი მისი პოლიტიკური მოღვაწეობა, ერთთავად თამაშია, დაუსრულებელი და სახიფათო თამაში, რომელიც აქტიორული თამაშისგან განსხვავებით, ძალზე სახიფათოც, რადგან, თუ ხალხმა შენს პოლიტიკურ თამაშებში სიყალბე შეამჩნია, შენი, როგორც პოლიტიკოსის საქმე წასულია და, თუ სიკვდილი არ გინერია, უფრო უარესი, – ცოცხალ ლეშად იქცევი.

2.9. რატომ დავინწყეთ ჩვენი რჩევები სწორედ ამ საკითხის განხილვიდან? საქმე იმაშია, რომ ხელისუფლების სათავეში მოსვლის მსურველი, ერთი და ორი ადამიანი არ არის, და, ამ გზაზე წარმატების მოსაპოვებლად სამკედრო-სასიცოცხლო (და არა კონკურენტულ) ბრძოლაში, ყველა გზასა და ხერხებს

იყენებენ და, როგორც წესი, აკრძალულ და, კიდევ უფრო ხშირად, დანაშაულებრივ ხერხებსაც. ამ ბრძოლაში ყველაფერი მოსულა, ოღონდ ეს ბრძოლა გარეგნულად გარკვეულ ეთიკურ ჩარჩოებში უნდა ჯდებოდეს, ხოლო კულუარებში, აბსოლუტურად ყველაფერი ნებადართულია, იმ პირობით, რომ, თუ კულუარული ბრძოლის მეთოდებმა გარეთ გამოჟონა, ეს უკვე სკანდალია და, შესაძლოა ისეთი, რომ პოლიტიკური კარიერის დასასრულსაც მოასწავებდეს. ამიტომ, თუ ხელისუფლების სათავეში მოსვლის მსურველს ემოციების მართვის ბუნებრივი და თანდაყოლილი ნიჭი არა აქვს, მაშინ, პირველ რიგში, აუცილებელია, ემოციების მართვის ხელოვნებას დაეუფლოს, თუკი ამის მოთმინება და უნარი გააჩნია, თუ არადა, ჯობია ამ საქმეს თავი დაანებოს. ყველა იმ კანდიდატმა, რომელსაც სახელისუფლო ძალაუფლების მწვერვალებისკენ სწრაფვის პრეტენზია გააჩნია, ერთნაირი წარმატებით უნდა მოახერხოს, როგორც შეთითხნილ ბრალდებაზე ბუნებრივი და დამაჯერებელი პასუხის გაცემა, ამასთან, არგუმენტირებული და საზოგადოებისთვის მისაღები ფორმით დაუსაბუთოს, როგორც ოპონენტებს, ასევე ამომრჩევლებს, ბრალდების მთელი უსაფუძვლობა, ასევე, მითუმეტეს, იმ ბრალდებებსაც უპასუხოს, რომლებიც ნაწილობრივ, ან საერთოდაც სიმართლეს შეიცავს, და, ეს ყველაფერი ისე უნდა გააკეთოს, რომ, როგორც საკუთარი თავი დააჯეროს ამ ბრალდების უმართებულობაში, რაც ძალზე მნიშვნელოვანია, ასევე და, მითუმეტეს, ყველა დანარჩენები, რადგანაც ნებისმიერ ბრალდებაზე, თუნდაც იგი მიზანმიმართულად და ზუსტად ახერხებდეს შენი რეპუტაციის შელახვას, თითქმის ყოველთვის შეიძლება ისეთი საპასუხო არგუმენტების მოძებნა, ხოლო თუ არ შეიძლება, სწორედ ამაშია პრეტენდენტის სიძლიერე, რომ მოძებნოს ასეთი არგუმენტები, რომელიც გარკვეული ზომით მაინც შეარბილებს ამ ბრალდების სიმძიმეს, ხოლო თუ ეს შეუძლებელია, ორში ერთია, - ან პოლიტიკური სარბიელის დატოვება მოგიწევთ, ან ეს სკანდალი კიდევ უფრო დიდი სკანდალით გადაფაროთ, რა-

დგანაც, როგორც კი შემოტევის პირველი ტალღა გადაივლის, ადამიანთა მეხსიერება ისეა მოწყობილი, რომ იგი თანდათან ფერმკრთალდება მის ცნობიერებაში და, თუ ხანდახან ამას შეგახსენებენ, ეს იმას ჰგავს, წყნარ ამინდში, ზღვაზე რომ ერთი განსხვავებული ტალღა წამოვა და გადაივლის.

2.10. მსახიობები საკუთარი ემოციების მართვას სპეციალურ სასწავლებლებში ეუფლებიან და მსახიობის ოსტატობას, როგორც სპეციალურ საგანს ისე სწავლობენ, რასაც მათთან, გარდასახვის უნარის გამომუშავება ჰქვია, მაგრამ რამდენადაც პოლიტიკოსი, რომელსაც პრეტენზიები აქვს ხელისუფლების სათავეში მოსვლის, სპეციალურ კურსებს ვერ გაივლის, მას ძალიან ბევრი წაკითხული და გამოწვლილვით შესწავლილი უნდა ჰქონდეს გამორჩეულ ადამიანთა, როგორც ცხოვრება, ისე მათი ქცევები, სხვადასხვა ექსტრემალურ სიტუაციებში, და, თუმცა საუკეთესო მასწავლებელი თავად ცხოვრებაა, მაინც ასეთი ცოდნა აუცილებელია. ნიკოლო მაკიაველი ამ საკითხს სპეციალურად უძღვნის თავისი „მსჯელობების“, „მესამე წიგნში“, ოცდამეორე თავს, რომლის წაკითხვა, და თან არაერთგზის, ნებისმიერი პოლიტიკოსისა, თუ პოლიტიკოსობაზე პრეტენზიის მქონე ადამიანისთვის, სასიცოცხლოდ აუცილებელია.

2.11. ცხადია, რომ ხელისუფლების მწვერვალებისკენ დაუოკებელი სურვილის მქონე ადამიანის ზემოთ აღნიშნული თვისებები, აუცილებელი პირობაა მიზნის მისაღწევად, თუმცა, რამდენადაც ეს უკანასკნელი აუცილებელი პირობაა, იმავდროულად და, იმდენადვე, არასაკმარისიც, რადგანაც, დღევანდელ პერიოდში, ისე როგორც არასდროს ადრე, განუზღვრელობის ფაქტორი თამაშობს უდიდეს და, შეიძლება ითქვას, გადამწყვეტ როლსაც. ამასთან დაკავშირებით, ალბათ ზედმეტი არ იქნება ერთი დიდებული ბერძენის, ჰომეროსის შეგონების გახსენება. როგორც ჰომეროსი ბრძანებს, – „ბედისწერას ერთი ქალღმერთი კი არ განაგებს, არამედ სამი ქალღმერთი წარმართავს, სამი და, რომელთაც „სამი და, – მოირა“ ეწოდებათ.“

„მოირა“ ბერძნული სიტყვაა და ქართულად ითარგმნება, როგორც „ნაწილი“, გნებავთ, – „ხვედრი“, გნებავთ, – „ბედი“, რომელსაც თითოეული ადამიანი დაბადებიდანვე, უფრო მეტიც, დაბადებამდე განსაზღვრულ, ბედისწერის მიერ წინასწარ დადგენილ გზას მიჰყვება. პირველი და, – მოირა ლახესისი, – განსაზღვრავს ადამიანის ბედს დაბადებამდე; მეორე და, – მოირა კლოტო, – განსაზღვრავს მისი ამ ქვეყნად არსებობის პერიოდის ბედისწერას, ხოლო მესამე და, – მოირა ანტროპოსი, – განსაზღვრავს მომავლის გარდაუვალ ბედისწერას.

2.12. თუ დავუკვირდებით ამ ბედისწერის სამეხას, დავინახავთ, რომ ამ ქალღმერთების არსებობის მისტიურ საბურველში გახვეული მითიურობის მიუხედავად, მასში არის რაღაც, ბუნებრივთან მიახლოებული რაციონალური. თუ ამ საკითხს განვიხილავთ გამორჩეულ პიროვნებებთან მიმართებაში, ალბათ უნდა გავიხსენოთ ჯემალ ქარჩხაძის დიდებული შეგონება ემანუელ კანტთან მიმართებაში, როდესაც იგი ბრძანებს, – „რალაი კანტი კენინსბერგში დაიბადა და ფილოსოფოსი გახდა, ახლა ადვილია იმის თქმა, რომ კენინსბერგში კი არა, კალინინგრადში რომ დაბადებულიყო და ფილოსოფოსი კი არა, კოლექტივის მერგოლური გამხდარიყო, მრავალი ინტელექტუალური ბარიერი, რომელიც დღეს გადალახულია, გადაულახავი იქნებოდა. ასეთია რეალური ვარაუდი, რომელიც იმას ემყარება, რომ კანტი რეალურად კენინსბერგში დაიბადა, მაგრამ კანტი რომ რეალურად კალინინგრადში დაბადებულიყო და კოლექტივის მერგოლური გამოსულიყო, მაშინ აზრად არავის არ მოუვიდოდა, კაცობრიობას თუ უმისოდ რამე დააკლდა.“ (კენინსბერგი გერმანული ქალაქი იყო, რომელიც მეორე მსოფლიო ომში გამარჯვების შემდეგ საბჭოთა კავშირის ნაალაფარი ქალაქი გახდა, სახელად კალინინგრადი – თ.ა.).

2.13. რაც შეეხება იმათ, ვინაც სახელისუფლო ვერტიკალის სათავეში, არა თუ სხვისი ძალისხმევით მოვიდა, არამედ სხვისი სურვილითა და ნებართვით, მათი შერჩევა ძირითადად ორი გზით ხდება. კანდიდატის შერჩევის პირველი გზის არსი შე-

მდეგში მდგომარეობს, – რამდენადაც, ის, ვისი ძალისხმევითაც ხდება ეს არჩევანი, მას რამდენიმე კანდიდატი ჰყავს შერჩეული, ამდენად, კანდიდატის შერჩევის პირველი გზაა, მათზე დაკვირვება და იმის განსაზღვრაა, თუ რომელი უფრო ჯდება მის პოლიტიკურ (და არა მხოლოდ პოლიტიკურ) გემოვნებაში, რადგანაც აქ, პირველ რიგში, იგულისხმება სუბერენისადმი პირადი ერთგულება, მისი გარემოცვის შესახებ ყოველნაირი ინფორმაციის მიტანა და დაბეზლება, – ეს იქნება რეალური, თუ მისთვის სასარგებლო ტყუილით შეზავებული, და, რაც ყველაზე მთავარია, მისადმი მონური მორჩილება, ანუ ყველა მისი გადაწყვეტილების, ყოველგვარი კრიტიკისა და წინააღმდეგობის განევის გარეშე აღსრულება. თუ სუბერენი დარწმუნდება, რომ კანდიდატი ყველა ამ პირობას აკმაყოფილებს, სწორედ ასეთ კანდიდატზე შეჩერდება მისი არჩევანი.

2.14. ჩვენი აზრით, ამასთან დაკავშირებით ნებისმიერი ადამიანისთვის დამახასიათებელი ერთი ძალზე მნიშვნელოვანი თვისებაა ხაზგასასმელი, და ამ დროს არსებითი მნიშვნელობა არა აქვს მისი ინტელექტის დონეს, და არც იმას, – ეს მას უნდა თუ არა, სიამოვნებს თუ არა, ყურადღებას აქცევს თუ არა, – ქვეცნობიერში მაინც, ყველაზე სასიამოვნო საქმე, – და, ამ დროს მნიშვნელობა არა აქვს, ეს მისი გარემოცვის შესახებაა, თუ საერთოდ ქვეყნის დასალიერში მცხოვრების შესახებ, – სხვათა შესახებ ათასგვარი ჭორ-მართალის მოსმენა. ეს უკანასკნელი კი, მით უფრო დამახასიათებელია ხელისუფალთათვის, რასაც, ჩვეულებრივი ადამიანური ცნობისმოყვარეობის გარდა, საკუთარი ძალაუფლების შენარჩუნების საჭიროებაც განაპირობებს. ეს, თავისი არსით ბრიყვული თვისება კარგად იციან პირმოთნეთ და ცხელ-ცხელი ამბებით გამუდმებით ამარაგებენ სუბერენს და ნარკოტიკების მსგავსად, ჭორების გამუდმებულ ნირვანაში ჰყავთ იგი.

2.15. ჩვენ ძალზე სქემატურად შევხებით სუბერენის მიერ თავისი მემკვიდრის (თუ იგი თავის შემცველს ეძებს), ან ფორმალური მმართველის (თუ იგი კულუარებიდან მართავს ქვეყა-

ნას) შერჩევის, ერთ-ერთ ვერსიას. მეორე, გახლავთ, - კანდიდატების ერთმანეთთან მეტოქეობის შედეგად, გამარჯვებულზე გაკეთებული არჩევანი. კანდიდატების ერთმანეთთან მეტოქეობა კი იმაში გამოიხატება, თუ ვინ უფრო ერთგულია და, ვინ უფრო მორჩილი. ანუ, ვინ უფრო საჭირო და გადამონმეხულ ინფორმაციას მიიტანს სუზერენთან, რომელიც დუბლირებული იქნება არა ერთი, - კანდიდატისგან სამომავლოდ შეპირებული ბონუსების, - სუზერენთან დაახლოვებული პირების მიერ.

2.16. ამის შემდეგ ცხადია, უნდა გაირკვეს, თუ როგორ იქცევა, ან უნდა მოიქცეს „გამარჯვებული კანდიდატი.“ პირველ რიგში, უნდა შევხედოთ, უფრო სწორედ, მან უნდა გაარკვიოს, რამდენად აკმაყოფილებს იგი, ჩვენს მიერ ზემოთ მოყვანილ თვისებებს, და, რამდენად არის მასში პირველობის მანიაკალური სურვილი. თუ იგი შემთხვევით მოხვდა, ანუ, თუ სუზერენმა სწორედ იმიტომ დასვა სათავეში, რომ მას სწორედ ეს თვისებები არ გააჩნია და, უბრალოდ, „დეკორაციის“ როლს თამაშობს, მაშინ ასეთ „სათამაშოზე“ საერთოდ არ ღირს ლაპარაკი, ხოლო, თუ ის სწორედ ისეთი პიროვნებაა, რომელიც, პირადი თვისებებით, სწორედაც რომ პასუხობს სახელისუფლო ვერტიკალის პირველი პირისათვის საჭირო თვისებებს, მაშინ, ცხადია, რომ მან ეს თავიდანვე იცის და საკმაოდ დამაჯერებლადაც თამაშობს ასეთი ადამიანს როლს. აქედან გამომდინარე, მას ორი არჩევანი აქვს. პირველი არჩევანია, - რევოლუციური სიტუაციის ხელოვნურად შექმნა და მის სათავეში ჩადგომა, რის შედეგადაც იგი უკვე ხალხის მიერ „არჩეული“ ლიდერი იქნება და ასეთნაირად მოვა ხელისუფლების სათავეში, საზოგადოების თვალში სრული ლეგიტიმაციით. ცხადია ამ შემთხვევაში უამრავი სისხლის ღვრა და რეპრესიები გარდაუვალი იქნება, მაგრამ ვერაფერს ვიზამთ, ხელისუფლებაში მოსვლის ასეთი გზა უსისხლოდ ვერ ჩაივლის. და, ამის შემდეგ, პირველი, რასაც იგი გააკეთებს, სუზერენს გაუშვებს, და სულერთია სად, - პოლიტიკურ მოუსაველეთში, თუ იმქვეყნად, სასამართლოს გზით, თუ უკანონოდ. მეორე არჩევანი კი უფრო მშვიდობიანი, უფრო და-

ხვეწილი და ვერაგობითა და პოლიტიკური გაიძვერობით აღსავსე გზაა, – პრეტენდენტმა იმდენად კარგად უნდა ითამაშოს სუზერენისადმი ერთგულებისა და მორჩილის როლი, რომ დააჯეროს იგი მისადმი ლოიალობაში და, როგორც კი მიიღებს ფორმალურ ძალაუფლებას, ამის შემდეგ ყველაფერი გააკეთოს იმისათვის, რომ ეს ძალაუფლება რეალური გახადოს, რისთვისაც მხოლოდ ერთი ადამიანის გზიდან ჩამოცილებაა საჭირო, ხოლო როგორ და რა გზებით, ეს უკვე მის პოლიტიკურ გემოვნებასა და არსებულ სიტუაციაზეა დამოკიდებული. აქ სულაც არა იგულისხმება სისხლისღვრა და აურ-ზაური. რამდენადაც იგი იმდენად დიდი გაიძვერაა, უფრო სწორედ, იმდენად დიდი გარდასახვის უნარის მქონე პიროვნება, რომ სუზერენი დააჯერა მისადმი ლოიალობაში, იგი მოძებნის უფრო ცივილიზებულ (ყოველ შემთხვევაში გარეგნულად მაინც), გზებს და საშუალებებს, რომ საზოგადოება დააჯეროს მომხდარში მის სრულ უდანაშაულობაში. ეს გზა უფრო რთული და საშიშია, მაგრამ მას სხვა არჩევანი უბრალოდ არ გააჩნია, რადგან მას ხელისუფლების სათავეში მოსვლის მანიაკალურ სურვილი აქვს და ამისათვის იგი მზად არის ყველა და ყველაფერი გაიღოს, – საკუთარი სიცოცხლეც კი.

ისტორია და პიროვნება

3.1. როგორც გენიალური ციცერონი ამბობს, - „Historia est, - testis temporum, lux veritatis, vita memorial, magistra vitae, nuntia vetustatis!“

ეს დიდებული შეგონება ქართულად ასე ჟღერს, - „ისტორია, ეს არის, - უტყვი მონმე დროთა, შუქი ჭეშმარიტებისა, უკვდავება ხსოვნისა, მოძღვარი ცხოვრებისა და მაცნე გარდასულ დღეთა!“ და, თუმცა, როგორც ფორმით, ასევე შინაარსითაც, ამ დიდებულ შეგონებას, ყველაფერში ვერ დავეთანხმებით, რადგანაც მას, ერთი, არც თუ მთლად სასახელო ეპითეტი-თაც ამკობენ, - „ჭორიკანა,“ საკამათო არ უნდა იყოს ის უცი-ლობელი ფაქტი, რომ - თუმცა ნებისმიერი ქვეყნის ისტორიას ხალხი ქმნის, რამდენადაც ისტორია სხვა არაფერია, თუ არა მათი ერთობლივი თანაცხოვრების, მნიშვნელოვანი, თუ უმ-ნიშვნელო, ფაქტებისა და მოვლენების აღწერა! მაგრამ ის, თუ რამდენად წარმატებულია მათი ერთობლივი თანაცხოვრების შედეგები, მათი საცხოვრისი სივრცის, - პოლიტიკური, ეკონო-მიკური და სოციალური მდგომარეობა, რამდენად ბედნიერია ამ ერთობლივ საცხოვრისში ქვეყნის მოსახლეობა, თითქმის მთლიანად, ხელისუფლების სათავეში მოსული პიროვნებების გონიერებასა და მის მმართველობით უნარ-ჩვევებზეა დამოკი-დებული, ხოლო, თუ ამას, ბედისწერის კეთილგანწყობილებაც ემატება, მაშინ ამ პიროვნების სახელი მარადისობასთან ნაზი-არები იქნება.

3.2. როგორც უკვე აღინიშნა, ჩვენს მიზანს წარმოადგენს ხელისუფლების სათავეში მოსვლის პრეტენზიების მქონე პი-როვნების იმ ძირითადი თვისებების დახასიათება, რომელსაც უნდა აკმაყოფილებდეს იგი, რათა დასახულ მიზანს მიაღწი-ოს. იმისათვის, რომ ეს ყველაფერი ძალაუფლების მსურველს მეტნაკლებად გააზრებული ჰქონდეს და, შესაძლო ბევრი უბე-

დურება ამ გზაზე თავადაც აიცილოს და, რაც კიდევ უფრო მნიშვნელოვანია, ქვეყანასაც ააცილოს, ამისათვის ჩვენი ღრმა რწმენით, არა მხოლოდ სასარგებლო, არამედ აუცილებელიც უნდა იყოს, არა მხოლოდ აღორძინების ხანის დიდი იტალიელის, ნიკოლო მაკიაველის ზემოთ დასახელებული ნაშრომების გაცნობა, რომელთა შესახებ ადრე გამოქვეყნებულ შრომებში დანვრილებით ვისაუბრეთ, არამედ ანტიკური ხანის უზარმაზარი წარმომადგენლის, - პლუტარქეს შრომების, არა თუ მხოლოდ გაცნობა, არამედ მათი შესწავლაც, განსაკუთრებით კი მათი იმ ნაწილის, რომელიც სახელისუფლო ძალაუფლებასთან დაკავშირებულ საკითხებს ეხება (და, რომელთა უდიდესი უმრავლესობა, სამწუხაროდ, ქართულად თარგმნილი არ არის, რამაც გადაგვანწყვეტინა ამ მიმართულებით დაგვეწყო მუშაობა, რათა ეს უზარმაზარი ხარვეზი ნაწილობრივ მაინც აღმოფხვრათ - თ.ა.). ამასთან ერთად, ჩვენ საკუთარ მოსაზრებებსაც ვთავაზობთ მკითხველს, რომელთა შთაგონების წყარო სწორედ ამ ორი ბუმბერაზის პიროვნების შრომები გახლავთ. 3.3. რადგანაც სახელისუფლო მწვერვალებისკენ მიმავალ გზაზე მხოლოდ განსაკუთრებული პატივმოყვარეობის სურვილით დამლადასმული ადამიანები აღწევენ წარმატებას, ამდენად, მათ ცალსახად უნდა ჰქონდეთ გაცნობიერებული, ის ზემოთ ნახსენები შეგონება, რომ, - ნებისმიერი ხელისუფლება, მისი თავდაპირველი, ყველაზე უფრო დემოკრატიული შეფერილობის მიუხედავად, ძალაუფლების შენარჩუნებისათვის დამახასიათებელი შინაგანი წინააღმდეგობების აუცილებელი არსებობის გამო, მიისწრაფის დიქტატურისკენ, რომელიც შესაბამისი პირობების არსებობისას, საბოლოოდ, მისი უკიდურესი გამოვლინების ფორმის, - ტირანიის, - სახით გვევლინება, და, რომელიც ბოლოსდაბოლოს, მაინც დამხობისათვის არის განწირული. ამის შემდეგ, ყველაფერი თავიდან იწყება და იგივე სცენარით მეორდება. აქედან გამომდინარე ნუ აყვებიან ცდუნებას და ნუ ეცდებიან იმის გაკეთებას, რაც ამ შეგონების პირველი ნაწილის მიხედვით ბუნებრივად გამომდინარეობს,

რადგან ამ შეგონების მეორე ნაწილის მიხედვით, ასევე ისიც გაითავისოს, რომ საბოლოო შედეგი უდიდეს უმრავლესობაში სავალალოა.

3.4. როგორც ცნობილია, ხელისუფლების წყაროს ხალხი წარმოადგენს, რომლის შედეგადაც ხელისუფლების სათავეში მოსული პიროვნება შესაბამისი ძალაუფლებითაც აღიჭურვება. გარდა სახელისუფლო ძალაუფლებისა, არსებობს კიდევ სხვადასხვა სახის ძალაუფლება, რომელსაც სერიოზული გავლენა შეუძლია მოახდინოს სახელმწიფოს მართვაზე. მათ შორის ყველაზე მნიშვნელოვანი, ფინანსური ძალაუფლება და რელიგიური ძალაუფლებაა. ძალაუფლების ამ სამივე დასახელებული სახეობის წყარო, ცხადია ხალხია, მაგრამ ყველაზე დიდი ძალაუფლება მაინც სახელისუფლო ძალაუფლებაა, ხოლო დანარჩენი ორი, - ანუ, ფინანსური ძალაუფლება და რელიგიური ძალაუფლება, მისგან წარმოებულია. და, რადგანაც სახელისუფლო ძალაუფლება პირველ ორს აღემატება, ისტორიულად ყოველთვის ცდილობდნენ დანარჩენი ორი ძალის წარმომადგენლები, დაუფლებოდნენ პირველს. ამის ერთ-ერთი ნიშანდობლივი მაგალითი, ანტიკური ხანის რომის ისტორიიდან, მარკუს კრასუსი გახლავთ. ადამიანი, რომელიც ზღაპრული სიმდიდრის პატრონი იყო და, რომელმაც ეს სიმდიდრე იმ პერიოდისათვის დამახასიათებელი სიმდიდრის დაუფლების ყველაზე გავრცელებული ფორმით, -საომარი მოქმედებების შედეგად გამარჯვებულის მიერ ნაალაფარით, - კი არ მოიპოვა, არამედ მევახშეობით. სქემა, რომლითაც კრასუსმა უზარმაზარი სიმდიდრე იშოვა, უსინდისობამდე მარტივი იყო. ძველ რომში არსებობდნენ მოიჯარეები, ეგრეთწოდებული „მუბლიკანები“, რომელთაც, რომის კანონმდებლობა უფლებას აძლევდა წინასწარ შეეტანა ხაზინაში ის თანხა, რაც მოცემული პროვინციიდან გადასახადების სახით უნდა აკრეფილიყო, რის შემდეგაც მათ შეეძლოთ თავად აეკრიფათ ეს გადასახადები ამ პროვინციიდან. ამის შედეგადაც, ადგილობრივი მოსახლეობის უმონყალო დაბეგვრის მეოხებით, ისინი, არა მხოლოდ ინაზღა-

ურებდნენ განეულ ხარჯებს, არამედ დამატებით დიდ შემოსავალსაც იღებდნენ. და, მიუხედავად ასეთი ზღაპრული სიმდიდრისა, კრასუსს ძალიან ენადა სახელისუფლო ძალაუფლებაც იმავე ზომით დაუფლებოდა. ამის გამო, რეალური ძალაუფლების დაუფლების პატივმოყვრულმა სურვილმა პარტების წინააღმდეგ ომის დაწყება აიძულა, სადაც ჰპოვა კიდევ სამარე და, რაც მთავარია, უსახელოდაც დაიღუპა.

3.5. ზემოთ აღნიშნული უბედურების თავიდან ასაცილებლად და დემოკრატიის შესანარჩუნებლად, ადამიანები იმ დასკვნამდე მივიდნენ, რომ ხელისუფლების სათავეში ერთი პიროვნება, მხოლოდ რვა, მაქსიმუმ ათი წელი შეიძლება იყოს და, ამის შემდეგ, იგი არჩევნების გზით უნდა გადადგეს, რის შესახებაც მაკიაველიც თავის ნაშრომში ხაზგასმით ამბობს, ოღონდ უფრო მკაცრი ფორმით; კერძოდ, ხელისუფალმა თავისი გარემოცვა, გარდა ერთ-ორი უერთგულესი გამონაკლისისა, ყოველ ათ წელიწადში უნდა ცვალოს, ხოლო მემდიჩები ყოველ 5 წელიწადში სისხლიანი ცვლილებისკენ მოუწოდებდნენ ხელისუფალთ.

3.6. ანტიკური ხანის რომის პოლიტიკური ცხოვრების გაცნობისას, გაკვირვებას იწვევს არა მხოლოდ ის, თუ რამდენად დემოკრატიული იყო რომის პოლიტიკური მოწყობის სამართლებრივი საფუძვლები, არამედ ისიც, თუ რამდენად დიდი გავლენა ჰქონდათ ამ ცხოვრებაზე უბრალო რომაელ მოქალაქეებს. უფრო მეტიც, თუ იმ პერიოდს დღევანდელ პოლიტიკურ ცხოვრებას შევადარებთ, დავინახავთ, რომ დღეს ამომრჩეველთა უდიდესი ნაწილი პრაქტიკულად ინდიფერენტულია, როგორც საერთოდ პოლიტიკური ცხოვრების მიმართ, ისე მისი ყველაზე მნიშვნელოვანი გამოვლინების, – არჩევნების მიმართაც, მაშინ როდესაც ძველ რომში მოქალაქეთა გავლენა არჩევნების შედეგებზე განუზომლად დიდი იყო.

3.7. მოსახლეობის ასეთ დამოკიდებულებას პოლიტიკური ცხოვრებისადმი, ანუ მათ პოლიტიკურ პასიურობას, მრავალი მიზეზი აქვს, რომელთა შორის ერთ-ერთი, ჩვენი აზრით ძალ-

ზე მნიშვნელოვანი მიზეზი ისიც არის, რომ დღეს სიცოცხლე, როგორც ბუნებისგან მოვლენილი უდიდესი საჩუქარი, წარმოუდგენლად უფრო ფასეული გახდა და, რადგან, თუ ადრე მხოლოდ ერთეულებს შეეძლოთ უზრუნველი ცხოვრება ჰქონოდათ და პრაქტიკულად დედამიწაზე სამოთხე შეექმნათ, დღეს მათი რიცხვი წარმოუდგენლად გაიზარდა და მათი რაოდენობა მსოფლიო მასშტაბით, თითქმის მილიარდს აღწევს. ამდენად, პოლიტიკური აქტივობის ის დანახარჯები, რაც წინათ, როგორც წესი, ხშირად სისხლისმღვრელი შეხლა-შემოხლით მიმდინარეობდა, დღეს უკვე ფინანსური რესურსების „შეხლა-შემოხლით“ მიმდინარეობს და, თუკი მაინც აქვს ადგილი ვანდალურ ფაქტებს, იგი მხოლოდ გარკვეული პერიოდულობით ხასიათდება და არ ატარებს ისეთ სისტემურ ხასიათს, როგორც ეს წარსულში გვექონდა. მსოფლიო მოსახლეობის ამ ბედნიერი მილიარდის რიცხვში შემავალი ადამიანები, ე.წ. „ოქროს მილიარდის“ სახელით მონათლეს და, ისინი, ერთის მხრივ, ცდილობენ შეინარჩუნონ ეს საოცნებო ადგილი და, რაც მთავარია, საკუთარი სიცოცხლე, რის გამოც ძალას და ენერგიას არ იმურებენ, რათა ისე მართონ პროცესები, რომ არა მხოლოდ სტაბილურობის განცდა ჰქონდეთ, არამედ უზრუნველი ხვალისდელი დღე და, მეორეს მხრივ, დანარჩენი მსოფლიო მათი ინტერესების გათვალისწინებით იმართებოდეს.

3.8. სწორედ იმის გამო, რომ დანარჩენი ნაწილი მსოფლიო მოსახლეობისა, მათგან იმართება და ისინი ამას ნათლად ხედავენ, ამომრჩეველთა დიდი ნაწილი პოლიტიკურად პასიურია. ამის საილუსტრაციოდ ერთ-ერთი ჩვენი ადრეული ნაშრომიდან საკმაოდ ვრცელ ამონარიდი გვინდა მოვიყვანო.

ქრისტეს შობამდე 600 წლით ადრე, ბრუტუსმა გვარის უდიდესმა წარმომადგენელმა, ლუციუს იუნიუს ბრუტუსმა, რომის სამეფო ხელისუფლება დაამხო და ჩაანაცვლა იგი, არა მარტო იმ დროისათვის, არამედ დღევანდელი დღისთვისაც, მმართველობის წარმოუდგენლად პროგრესული ფორმით – „რესპუბლიკით“. ხაზგასმით უნდა აღინიშნოს, რომ მმართველობის

ეს ფორმა, დღესაც კი, წარმოუდგენლად პროგრესულად გამოიყურება, რადგანაც ის შინაარსი, რაც ამ ტერმინში არის ჩადებული, დღესაც ვერ რეალიზდება მთელი სისრულით, არა მარტო მთელ რიგ, ასე ვთქვათ, „არადემოკრატიულად“ მოაზრებულ ქვეყნებში, არამედ, დემოკრატიის ციტადელად მიჩნეულ ქვეყნებშიც. მართლაც, სიტყვა „რესპუბლიკა“ ლათინურად ნიშნავს „ხალხის საქმეს,“ ანუ, უფრო ზუსტად რომ ვთქვათ, მთელი უმაღლესი ძალაუფლების („იმპერიუმ“ – უმაღლესი ძალაუფლება) წარმართვა წარმოადგენს „ხალხის საქმეს“ („რეს“ – საქმე, „პუბლიკა“ – ხალხი) და არა რომელიმე ერთი პიროვნების. თუმცა, ჩვენი აზრით, პრაქტიკულად ყველა ქვეყანაში გვაქვს არა დემოკრატია, ანუ „ხალხის მმართველობა,“ არამედ, როგორც წესი, ან „ოლხოკრატია,“ ან „ოლიგარქია,“ რომელიც ძალზე ხშირად ე.წ. „პლუტოკრატიის“ ფორმით გვევლინება, და, ან დიქტატურა. მმართველობის პირველი ფორმა იმას ნიშნავს, რომ ცნება „ხალხის მმართველობა“ პირდაპირი მნიშვნელობით არის გაგებული და ქვეყანას სინამდვილეში მართავს არა ხალხი, არამედ „ბრბო“ და, შედეგად გვაქვს, არა „ხალხის მმართველობა,“ არამედ „ბრბოს მმართველობა.“ მმართველობის მეორე ფორმა, ჩვენი აზრით, მმართველობის კიდევ უფრო უარესი, და, კიდევ უფრო საშიში ფორმა გახლავთ. იგი გულისხმობს უმცირესობის (ყოველგვარი იუმორის გარეშე, შესაძლოა სექსუალური უმცირესობისაც) მმართველობას, მისი ერთ-ერთი ყველაზე უფრო გავრცელებული ფორმით, რასაც, ე.წ. „პლუტოკრატია,“ ანუ, ფინანსური წრეების მიერ ძალაუფლების უზურპაცია, ეწოდება.

3.9. მმართველობის მესამე ფორმა, მისი ვარიაციების მრავალფეროვნების მიუხედავად, ის ფორმაა, რომლისკენაც მმართველობის ყველა ფორმა შინაგანად მისწრაფვის. ჩვენი ღრმა რწმენით (და არა მხოლოდ რწმენით), „ხალხის მმართველობა“, როგორც მმართველობის ყველაზე უფრო მისაღები ფორმა, თავიდანვე განწირულია დამარცხებისათვის, ვინაიდან, როგორც უკვე ზემოთ აღვნიშნეთ, მმართველობის ნებისმიერ ფორ-

მას, შინაგანად, ანუ იმანენტურად, გააჩნია სწრაფვა მმართველობის ისეთი ფორმისაკენ, რომელსაც ხელისუფალთათვის სანუკვარი სიტყვა, - „დიქტატურა“, - ეწოდება. როგორც სერ უინსტონ ჩერჩილმა ბრძანა, - „დემოკრატია სულაც არ არის მმართველობის ყველაზე კარგი ფორმა, მაგრამ ამაზე უკეთესი ადამიანებს ჯერ არ მოუფიქრებიათ“.

3.10. ჩვენ შევეცდებით იმის გარკვევას, თუ რატომ ხდება ასე. რატომ მიისწრაფის მმართველობის ნებისმიერი ფორმა დიქტატურისაკენ. პასუხი ამ კითხვაზე ძალზე რთულიც არის და, იმავდროულად, ძალზე მარტივიც. პასუხის სირთულე, პირველ რიგში, ადამიანის, როგორც ინდივიდისა, და, ამავე დროს, მისი, როგორც სოციუმის, ერთიანობის სირთულითა და თავისებურებებით არის განპირობებული, და, ამდენად, ამ კუთხით, მასზე ცალსახა პასუხის გაცემა თეორიულადაც კი შეუძლებელია. სწორედ ამის გამო, ჩვენ ამ კუთხით პასუხის გაცემას არც ვეცდებით. ჩვენ გვინდა აღნიშნული საკითხის გადაჭრის მცდელობა კარდინალურად განსხვავებული გზით შევთავაზოთ მკითხველს. ის, რაზეც გვსურს მკითხველის ყურადღების გამახვილება, ნაკლებად ცნობილია ფართო საზოგადოებისათვის და, რადგანაც ის დასკვნები, რაც ქვემოთ მოყვანილი მსჯელობებიდან გამომდინარეობს, შესაძლოა მკითხველისათვის უბრალოდ გამაოგნებელიც კი იყოს, თუ მეტი არაა, ჩვენ მაინც ამ მსჯელობების გადმოცემით დავინწყებთ.

3.11. უპირველეს ყოვლისა, ჯერ, ერთი ასეთი მაგალითი განვიხილოთ. ვთქვათ ლექტორი ბრძანდებით და სტუდენტებს უტარებთ გამოცდას. დავუშვათ, რომ არც ერთ სტუდენტს არ იცნობთ, რადგანაც არც ერთხელ არ ჩაგიტარებიათ მათთვის ლექცია და პირდაპირ გამოცდაზე გაგიშვეს სხვა ლექტორის ნაცვლად, რომელიც რაღაც მიზეზების გამო (ვთქვათ, გაცივდა) გამოცდას ვერ ატარებს.

როგორ ფიქრობთ, როგორი ნიშნები შეიძლება დაინეროს, თუ გამოცდები ობიექტურად წარიმართა? როგორც ირკვევა,

გამოცდების ობიექტურად წარმართვის შემთხვევაში, წინასწარ, ანუ გამოცდების ჩატარებამდე, შეიძლება ითქვას, თუ რამდენი რა ნიშანი დაინერება. ამ, ერთი შეხედვით გასაოცარი, დასკვნის საშუალებას იძლევა მათემატიკური მეცნიერების ისეთი შესანიშნავი დარგი, როგორიცაა ალბათობის თეორია და მათემატიკური სტატისტიკა.

3.12. როგორც მათემატიკური სტატისტიკისა და ალბათობის თეორია გვეუბნება, თუ სტუდენტები ჩვეულებრივ კონტიგენტს წარმოადგენენ, ანუ, არ არიან სპეციალურად შერჩეულნი გონებრივი ნიშნით და ლექტორიც ჩვეულებრივია, მაშინ დანერგილი ნიშნების განაწილება, ანუ ის, თუ რამდენი „ხუთიანი“, რამდენი „ოთხიანი“, რამდენი „სამიანი“ და რამდენი „ორიანი“ დაინერება (დღევანდელი კლასიფიკაციით კი, – A, B, C, D, E, F), ემორჩილება ე.წ. „ნორმალური განაწილების“ კანონს. ანუ, თუ მათემატიკური სტატისტიკის ენაზე ვისაუბრებთ, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ, თუ გენერალური ერთობლიობიდან ავიღებთ შემთხვევით შერჩეულ რაღაც ქვეერთობლიობას, მაშინ ისიც ემორჩილება ე.წ. „ნორმალური განაწილების“ კანონს.

3.13. ისევე მაგალითი განვიხილოთ. ჯერ ძალზე ცნობილი მაგალითით დავიწყოთ. ხურდა ფულის აგდებისას, შესაძლოა გვექონდეს სულ ორი განსხვავებული შემთხვევის გამოჩენა, – ან „გერბი“ გამოჩნდება, ან „დროშა“. რაც უფრო ბევრჯერ ავაგდებთ ხურდა ფულს, აღმოჩნდება, რომ როგორც „გერბის“, ასევე „დროშის“ გამოჩენის ალბათობა $1/2$ -სკენ მიისწრაფის.

ზუსტად ასევე, თუ სტუდენტთა ერთობლიობას განვიხილავთ, მაშინ იმ სტუდენტების რაოდენობა, რომელთაც „ხუთიანი“ მიიღეს, მთლიანი სტუდენტების რაღაც რაოდენობას შეადგენს. იგივე შეიძლება ითქვას იმ სტუდენტების რაოდენობაზე, რომელთაც „ოთხიანი“ მიიღეს, „სამიანი“ მიიღეს და „ორიანი“ მიიღეს. ანუ, ეს შეფარდებები, რაღაც გარკვეული რიცხვები იქნება.

ამიტომ, თუ ავიღებთ, ვთქვათ, 100 სტუდენტს, მაშინ, ამ სტუდენტების მიერ მიღებული „ხუთიანების“, „ოთხიანების“,

„სამიანებისა“ და „ორიანების“ რაოდენობების შეფარდება დაახლოებით იგივე უნდა იყოს, რაც მთლიანი გენერალური ერთობლიობის დროს გაგვაჩნია. და, ამის შემდეგ, თუ ავიღებთ სხვადასხვა ასეთი ასკაციანი სტუდენტების ჯგუფებს, ნიშნების განაწილებები ერთმანეთისაგან დიდად არ უნდა განსხვავდებოდნენ.

3.14. თუ ეს განსხვავებები დიდია (ასეთი განსხვავებების სიდიდის შეფასების რაოდენობრივი კრიტერიუმები არსებობს, ე.წ. „ჩებიშევის უტოლობის“ სახით), მაშინ ორ შემთხვევასთან გვაქვს საქმე. თუ მაღალი ნიშნები სტატისტიკურად მოსალოდნელზე მეტი დაინერა, მაშინ, ან სტუდენტთა ჯგუფი არ არის სტატისტიკურად ჩვეულებრივი, - ანუ საშუალოზე ძლიერი ბავშვებია ჯგუფში, ან ლექტორი წერს ნიშნებს არაობიექტურად, - კერძოდ, სტუდენტთა შეფასება ხდება ობიექტურზე მაღლა. ამის მიზეზი, ან ლექტორის მხრიდან საქმისადმი ვოლუნტარისტული დამოკიდებულებაა, ან, ე.წ. „ჩანყობებს“ აქვს ადგილი. თუ დაბალი ნიშნები სტატისტიკურად მოსალოდნელზე მეტი დაინერა, მაშინ, ან სტუდენტთა ჯგუფია სტატისტიკურად ჩვეულებრივზე დაბალი, ან ლექტორის მხრიდან მოთხოვნის კრიტერიუმებია მაღალი და სტუდენტთა შეფასება ხდება ობიექტურზე დაბლა. ამ უკანასკნელის მიზეზი შეიძლება იყოს ლექტორის გამოუცდელობით გამოწვეული გაზრდილი მოთხოვნის დანესება, ან სუფთა კორუფციული მომენტები.

3.15. ამის შემდეგ ორი, სრულიად განსხვავებული და პრაქტიკულად ორი ურთიერთ საპირისპირო მოსაზრება განვიხილოთ. პირველი მოსაზრების განხილვამდე, ერთი ასეთი, ჩვენი აზრით სრულიად გასაოცარი, შეკითხვა დავსვით. მიუხედავად იმისა, რომ ის თაობა, რომლის წარმომადგენელი გახლავართ, თუმცა სამწუხაროდ ისეთ პერიოდში გაიზარდა, რომ ეკლესიურები არ გახლავართ, მაგრამ ცხადია ღმერთი გენამს, და, კიდევ ერთხელ ვიმეორებთ, თუმცა ეკლესიურად აღზრდილი არ გახლავართ, ამიტომ, არც მაშინ დავინტერესებულვარ, თუ რას ნიშნავდა სამი, ექვსიანის აღმნიშვნელი, ციფრისგან

შედგენილი რიცხვი, ანუ „სამი ექვსიანი,“ და, რატომ უნოდებდნენ მას ე.წ. „სატანურ რიცხვს“ და არც ეხლა ვიცი, როგორ ხსნის მას ეკლესია. მაგრამ ჩვენს გაოცებას საზღვარი არ ჰქონდა, როდესაც მისი ახსნა წავიკითხეთ ერთ-ერთ, ჩვენი აზრით, რამდენადაც საინტერესო, იმდენადვე ექცენტრიულ ნაშრომში, რომელიც თავის დროზე ხელნაწერის სახით ვრცელდებოდა და, ამდენად, როგორც მისი სათაურის, ასევე ავტორის დასახელებისაგან თავს შევიკავებთ. ამ ნაშრომის ავტორის აზრით, „სამი ექვსიანი,“ ისტორიულად იმიტომ ითვლებოდა „სატანურ რიცხვად,“ რომ ყოველი 1000 ახალშობილიდან, – „სამი ექვსიანით“ შედგენილი რიცხვის ახალშობილთა რაოდენობაში, ეშმაკის ხელიც ურევია. ანუ, სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ყოველი ათასიდან, „სამი ექვსიანით“ გამოსახული რიცხვის ადამიანთა რაოდენობას გააჩნია, ან ფიზიკური ნაკლი, ან ფსიქიკური ნაკლი, ან ორივე ერთად. რადგანაც იმ დროისათვის ეს აღმოჩენა სრულიად გაუგებრად გამოიყურებოდა, ეკლესიამ ეს უცილობელი ფაქტი სატანის არსებობას მიაწერა. თუ ამ ფაქტს დღევანდელი გადასახედიდან შევხედავთ, შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ სტატისტიკურად, ყოველი ასი ახალშობილიდან, დაახლოებით 67 პროცენტს, ან ფიზიკური ნაკლი გააჩნია, ან ფსიქიკური ნაკლი და, ან – ორივე ერთად.

3.16. ანუ, ბუნებას, რომლის განვითარების აპოთეოზსაც ადამიანი წარმოადგენს, ყოველი ასი ახალშობილიდან, მხოლოდ, დაახლოებით ოცდაცამეტი ახალშობილი გამოსდის დეფექტების არ მქონე. ანუ, ბუნების მარგი ქმედების კოეფიციენტი ადამიანის რეპროდუქციის შემთხვევაში 33 პროცენტს არ აღემატება.

3.17. რაოდენ მოულოდნელი და არადადამაჯერებელიც არ უნდა იყოს ასეთი დასკვნა, თუ ადამიანთა საზოგადოების განვითარების ისტორიას გადავხედავთ, იგი არ უნდა იყოს მთლად საფუძველს მოკლებული.

თუ გამოვალთ იქიდან, რომ ფიზიკური ნაკლი, ძალიან იშვიათი გამონაკლისის გარდა, თავის ნეგატიურ ასახვას ჰპოვებს

სულიერებაზეც, ხოლო იმასაც თუ გავითვალისწინებთ, რომ დაბადების შემდეგ, ბევრს შეიძლება იგივე პრობლემები დაუდგეს სხვადასხვა სახის ავადმყოფობებისა, თუ უბედური შემთხვევების გამო, მაშინ, შეიძლება ითქვას, რომ სტატისტიკურად ალებული, ყოველი 100 ადამიანიდან დაახლოებით 70 ადამიანის ფსიქიკა არანორმალურია. აქედან გამომდინარე, მხოლოდ დარჩენილი 30 ადამიანის ფსიქიკა შეიძლება განვიხილით როგორც ნორმალური.

3.18. მეორე მოსაზრების თანახმად, რომელიც გაცილებით დემოკრატიული ფასეულობების მქონე თეორიის ანარეკლს წარმოადგენს, სტატისტიკურად, ყოველი შემთხვევით ალებული 100 ადამიანიდან დაახლოებით 70 თუ არის ინტელექტის დამაკმაყოფილებელი დონის. ცხადია, ეს სულაც არ არის იმის ბრალი, რომ არსთა განმგებლის მიერ ცოცხალი ორგანიზმების შექმნის პროგრამებში და, მისი პრაქტიკული რეალიზაციისათვის საჭირო უზრუნველყოფაში, რაიმე წუნი გაეპარა. არა, ეს ასე ნამდვილად არ არის. უბრალოდ, არსთა განმგებელმა გადაწყვიტა შესაძლებლობათა რეალიზების არეალი, გნებავთ მათი თავისუფლების ხარისხის დიაპაზონი, იმდენადვე ფართო ყოფილიყო, რამდენადაც კაცთა მოდგმის თანაცხოვრებისათვის იქნებოდა აუცილებელი და მათ თავად ჰქონდეთ საშუალება, თავიანთი შესაძლებლობების მიხედვით განლაგდნენ, გნებავთ, გადანაწილდნენ, საზოგადოებრივი ცხოვრების იერარქიული კიბის შესაბამის საფეხურებზე. ამისათვის კი, უბრალოდ აუცილებელი იყო, რომ მათი „ინტელექტუალური შესაძლებლობები“ განსხვავებული ყოფილიყო. აქ სიტყვათა თანანწყობა „ინტელექტუალური შესაძლებლობები“ ძალზე ფართო გაგებით უნდა გავიაზროთ. ეკონომიკური თეორიის ენაზე რომ ვთქვათ, ადამიანებმა ის საქმე უნდა აკეთონ, რაც მათ ყველაზე კარგად გამოსდით საზოგადოებრივი თანაცხოვრების პირობებში, ანუ, რაშიც აქვთ ე.წ. „შედარებითი უპირატესობა“ და, რამდენადაც არ არსებობს თუნდაც ორი, ზუსტად ერთნაირი ადამიანი, ამიტომ თითოეულ მათგანს, რაღაც ფორმით და, რა-

ლაც რაოდენობით, ეს „შედარებითი უპირატესობა“ გააჩნია. მაგრამ ამ განსხვავებათა მხოლოდ 70 პროცენტია, თუნდაც ამ ფართო გაგებით „ინტელექტუალი“, დანარჩენი, ძალიან პრაგმატულად თუ შევხედავთ საკითხს, ამ 70 პროცენტის შესანახია და, რადგანაც ადამიანები ვართ, საზოგადოება ვალდებულია ისინი არ განიროს.

3.19. ახლა კი ყველაზე მთავარი შეკითხვისათვის მოვემზადოთ. თუ ზემოთ მოყვანილი პირველი მოსაზრების დასკვნები მართებულია, როგორ ფიქრობთ, – რამდენად შესაძლებელია არჩევნებში გაიმარჯვოს სწორედ იმ 30 ადამიანის წარმომადგენელმა, რომელთა ფსიქიკა ნორმალურია, იმ 70 ადამიანის წარმომადგენელზე, რომლებიც ასეთს მოკლებულნი არიან? ამ მოსაზრებას იმასაც თუ დავუმატიებთ, რომ „ნორმალური“ 30 ადამიანი, როგორც წესი, პოლიტიკურად პასიურია, მაშინ, შეიძლება ითქვას, რომ არჩევნებში მათი გამარჯვების ალბათობა მინიმალურია. ალბათ სწორედ ამიტომაცაა, რომ არც ერთ ქვეყანაში, ძალიან იშვიათი გამონაკლისის გარდა, არჩევნები დემოკრატიულად ვერ (და არა „არ“) ტარდება. და, იქ, სადაც მაინც გვხვდება „დემოკრატიული“ არჩევნები, როგორც წესი, იმიტომ, რომ მოსახლეობა არჩევნებისადმი იმდენად ინდიფერენტულია, რომ საარჩევნო ზღვარი, ანუ ის ზღვარი, რომლის ზემოთაც არჩევნები ჩატარებულად ითვლება, წარმოუდგენლად დაბალია. რაც შეეხება მეორე შეხედულებას, აქ ალბათობა იმისა, რომ არჩევნებში გაიმარჯვოს იმ 70 ადამიანის წარმომადგენელმა, რომლებიც „ინტელექტუალური შესაძლებლობების“ მქონეთ განეკუთვნება, ცხადია გაცილებით დიდია, მაგრამ მაინც არასაკმარისად დიდი, რომ მათი მოსვლა ხელისუფლებაში გარანტირებული იყოს. ყოველ შემთხვევაში, კაცთა მოდგმის ისტორია ამას საკმაოდ დამაჯერებლად ადასტურებს.

3.20. ცხადია ხსენებული მიზეზები ძალზე მნიშვნელოვანია, რომელთა შორისაც ის, რომლის შესახებაც ახლა ვისაუბრეთ, სულაც არ ძევს ამ მოვლენების ზედაპირზე და, სულაც არ გა-

ხლავთ ყველასათვის ცნობილი და ცხადი, თუმცა არსებობს ამომრჩეველთა პოლიტიკური პასიურობის კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი მიზეზიც. კერძოდ, თუ კი ანტიკური ხანის რომში არჩევნების ჩატარების პროცესში, ხმის მიცემისა და ამ ხმების დათვლის პროცედურა პრაქტიკულად ერთსა და იმავე დროს მიმდინარეობდა, დღეს, ეს ორი, ადრე პრაქტიკულად ერთდროულად მიმდინარე პროცედურა, დროსა და სივრცეში განცალკევებულად მიმდინარეობს. ანუ, უშუალოდ ერთსა და იმავე დროში და, ერთსა და იმავე ადგილას მიმდინარე პროცესები, ერთმანეთს დაშორდა, როგორც დროში, ასევე სივრცეში. ანუ, დღეს, საარჩევნო პროცესში, დროსა და სივრცეში გაშუალებული მეთოდოლოგია (და არა მეთოდი), გამოიყენება, რამაც საშუალება მისცა ამა თუ იმ ქვეყნის წარმმართველ ძალას, უსისხლოდ, მხოლოდ მისი უდიდებულესობა „დოლარის ძალით“ გადაწყვიტოს ქვეყნის მმართველობის მათთვის ხელსაყრელი „მოხაზულობა“ და მოიყვანოს ის ხალხი, რომელიც მისთვის ხელსაყრელია.

3.21. ამაში მდგომარეობს ის მეთოდოლოგიური განსხვავება, რაც დღევანდელ არჩევნებს ანტიკური ხანის რომის არჩევნებისაგან განსხვავებს. თუ ძველ რომში ხალხს უშუალოდ ითვლიდნენ ტიბრებში, რის გამოც ვიზუალურად ჩანდა, ვინ, ვის მისცა ხმა, და რამდენმა, დღეს ეს პროცესი განცალკევებულია, ანუ ხმის მიცემის პროცესი და ხმების დათვლის პროცედურა, დროსა და სივრცეში ერთდროულად კი არ ხდება, არამედ დროის სხვადასხვა პერიოდში და სივრცის სხვადასხვა ადგილას.

3.22. ცხადია, შორსა ვართ იმ აზრისგან, რომ ანტიკური ხანის რომში არჩევნები სრულ სიმშვიდეში და ობიექტურად ტარდებოდა. იქაც ხშირად ჰქონდა ადგილი უკანონობას, ხმების მოსყიდვით დაწყებული (რაც კანონით ნებადართული იყო (!)) და სისხლისმღვრელი შეხლა-შემოხლით დამთავრებული, მაგრამ ის რაც ხდებოდა, მაინც ყველას თვალწინ ხდებოდა და ასეთი ვანდალური პროცესების მიუხედავად, ხალხი პრო-

ტესტის ამ უკიდურეს ფორმას ღიად გამოხატავდა და თავის უფლებებს იცავდა.

3.23. იმის საჩვენებლად, რომ იმ დროს ხალხის გავლენა არჩევნების შედეგებზე უფრო თვალსაჩინო იყო, ვიდრე დღეს, შეიძლება მოვიყვანოთ, დიდი ბერძენის, პლუტარქეს „პარალელური ბიოგრაფიებიდან,” ერთი ამონარიდი, რომელიც გნეუს პომპეუსის ცხოვრების აღწერას ეხება. „როდესაც სახალხო ტრიბუნმა გაბინიუსმა შემოიტანა კანონპროექტი, რომლის თანახმადაც მეკობრეთა თავგასული პარპაშის ასალაგმევად პომპეუსს წარმოუდგენლად დიდი უფლებამოსილება ენიჭებოდა, გაიუს იულიუს კეისრის გარდა, რომელსაც, როგორც პლუტარქე ბრძანებს, მხოლოდ და მხოლოდ თავისი მერკანტილური მიზნები ამოძრავებდა, რადგან იცოდა რა, რომ გნეუს პომპეუსი უბრალო ხალხში დიდი პოპულარობით სარგებლობდა, ამიტომ მისი მხარდაჭერით მასაც გადაესხმებოდა ხალხში პოპულარობის წყალი, – ყველა სხვა სენატორი წინააღმდეგი წავიდა, მაგრამ ფორუმზე შეკრებილმა ხალხმა ამ კანონპროექტს ერთსულოვნად დაუჭირა მხარი და, ცხადია, ეს ერთსულოვნება გამოხატვის ძალადობრივ ფორმებისთვისაც მზადყოფნას ნიშნავდა, რის გამოც, მეორე დღეს, სახალხო კრებაზე კენჭისყრისას კანონპროექტს მხარი დაუჭირეს.” ანუ, ჩვენ იმ ფაქტს გვინდა გავუსვათ ხაზი, რომ ხალხსა და სენატს შორის სამართლებრივი კავშირი დროსა და სივრცეში პრაქტიკულად ერთმანეთს ემთხვეოდა, – სენატში წარდგენილი კანონპროექტის დამტკიცებაზე გადანყვეტილებას ამომრჩეველი სენატის გარეთ, ფორუმზე იღებდა, და, თავის პოზიციას მაშინათვე გამოხატავდა მუქარისა, თუ მოწონების ყველანაირი ფორმით, რაც, საკმაოდ ხშირად, ძალადობრივი მეთოდების გამოყენებასაც გულისხმობდა. ანუ, ხალხი, – უბრალო ამომრჩეველი, – იყო ის უმთავრესი განმაპირობებელი ძალა, რომელსაც შეეძლო დაეძლია სენატის ნებისმიერი გადანყვეტილება და, რაც მთავარია, ეს პროცესი დროში არ იყო ერთმანეთისგან დაცილებული და, პრაქტიკულად ერთდროულად ხდებოდა.

3.24. სწორედ ეს გახლავთ ხალხის ნების გამოხატვის უმთავრესი მოცემულობა, – ხალხის ნების უშუალო გამოხატვის არქიმნიშვნელოვანი პირობა. ამ მოცემულობის გარეშე არჩევნების შედეგები თითქმის არასოდეს არ გამოხატავს ხალხის ნებას. იგი მხოლოდ პოლიტიკურად ანგაჟირებული, ზემოთ განხილული „მმართველი მილიარდის“ ინტერესების გამოხატველია, და, კაპიტულანტური კანონშემოქმედების ჩამოყალიბების უმთავრეს პირობას წარმოადგენს.

3.25. ხალხის ნების გამოხატვის ზემოთ მოყვანილი შემთხვევა, ანტიკური ხანის პოლიტიკური ცხოვრებიდან, ძალიან დამაფიქრებელი მაგალითია იმის გასარკვევად, თუ რა უნდა გაკეთდეს იმისათვის, რომ არჩევნები უფრო მიუახლოვდეს ობიექტურობის ნიშნულს, ვიდრე დღეს გვაქვს. ფაქტია, რომ მიუხედავად იმ პერიოდის პრაქტიკულად ყველანაირი ინსინუაციებისა, რაც კანონპროექტების მიღებას ახლდა თან, – პოლიტიკურ მოსყიდვით დაწყებული და ფიზიკური დაპირისპირებით დამთავრებული, – ხალხის სურვილი ერთ მიზნად კონცენტრირდებოდა და, პრაქტიკულად ყოველთვის, ისე წყდებოდა, როგორც „მის უდიდებულესობა“ ხალხს სურდა.

3.26. ამასთან დაკავშირებთ სასურველი იქნებოდა ერთი პარალელის გავლება ეკონომიკური თეორიის სფეროდან, რისთვისაც განვიხილავთ იმ თეორიულ პოსტულატებს, რომელიც ერთ-ერთ ჩვენს ადრინდელ ნაშრომს ეფუძნება. საკითხი ეხება ე.წ. „კრიზისების თეორიას“, რომელიც მსოფლიო ეკონომიკას დღეს ახასიათებს, ქვეყნებს შორის გლობალიზაციური პროცესების წარმოუდგენელი გაღრმავების გამო და ძალიან სერიოზულ გავლენას ახდენს საზოგადოების პოლიტიკური აქტივობის დონეზე, რომელიც გარეგნულად ისეთივე რყევებით ხასიათდება (დანაყებული მათი პოლიტიკური ინდიფერენტიზმიდან, და, დამთავრებული მათი პოლიტიკური აქტივობის უკიდურეს ფორმებამდე), როგორითაც ხასიათდება მსოფლიო კრიზისები. ფიგურალურად რომ ვთქვათ, როგორც კი საქონლის სამყარო, დროსა და სივრცეში, დაშორდა, მისი

შესაბამისი ჯამური საბაზრო ღირებულების ფულად მაჩვენებლებში გამოსახულ სიდიდეს და, ფინანსური ნაკადების სახით დაიწყო დამოუკიდებელი მოძრაობა, იმავდროულად იწყება მათ შორის პერმანენტული დისბალანსის დაუსრულებელი პროცესი და თან იმ დონის, რომ ფინანსური ნაკადის აქტივების ჯამური სიდიდე რამდენიმეჯერ აღემატება (შესაძლოა, – ორჯერ, სამჯერ, ათჯერ და ა.შ.) საქონლის სამყაროს საბაზრო ღირებულების ჯამური სიდიდის ფასს, რამაც შედეგად გამოიწვია საზოგადოების კოლოსალური მასშტაბების წარმოუდგენელი პოლარიზაცია შემოსავლების განაწილების კუთხით და, რომ არაფერი ვთქვათ ასეთი ფინანსური გამომგონებლობის სამართლებრივ ასპექტებზე, აქედან, როგორც შედეგი, გვაქვს, უმცირესობის მიერ მოსახლეობის უდიდესი ნაწილის მანიპულირების შესაძლებლობა, ანუ, საზოგადოება დაიყო ე.წ. „ბედნიერი მილიარდის“ წარმომადგენლებად და ე.წ. „უბედურ და-ნარჩენებად.“

3.27. საზოგადოების ასეთ პოლარიზაციას გარკვეულწილად კარგად გვიჩვენებს ე.წ. „ლორენცის მრუდი,“ ოღონდაც ისიც უნდა აღვნიშნოთ, რომ ეს მრუდი ვიზუალურად ისეთივე მშვიდი და დამაწყნარებელი ფორმისაა, როგორც თავად იდეა, რომლის თანახმადაც, საზოგადოების შემოსავლების მიხედვით დაყოფის ყველაზე უწყინარი გზა გამოინახა, – კერძოდ მისი ხუთ ჯგუფად დაყოფა. მოსახლეობის დაყოფა შემოსავლების მიხედვით მხოლოდ ხუთ ჯგუფად და არა უფრო მეტად, არსებული სიტუაციის ძალზე მიახლოებით სურათს გვაძლევს და, რეალობისგან ისევე განსხვავდება, როგორც დაყოფის რაოდენობის ხუთიდან ათად დაყოფის შედეგად მიღებული მრუდები. თუ პირველ შემთხვევაში მას, შეიძლება ითქვას, – „მშვილდის“ ფორმა აქვს, მეორე შემთხვევაში იგი, მუსიკის თეორიაში შემოღებული ე.წ. „ბანის გასაღების“ ფორმისაა.

3.28. ზუსტად ასევე, რამდენადაც არჩევნების პროცესში, ხმის მიცემისა და ხმების დათვლის პროცესი ერთმანეთს დროსა და სივრცეში არ ემთხვევა და, რაოდენ პარადოქსულიც არ

უნდა იყოს, იმის გამოც, რომ არჩევანის გაკეთების პროცედურა კონფიდენციალურია, რის, გარკვეულწილად გასანეიტრალებლადაც ე.წ. „ეგზიტპოლების“ ინსტიტუტი იქნა შემოღებული, ეს საშუალებას აძლევს გარკვეულ ძალებს (უფრო ხშირად კი მმართველ ძალას) არჩევნების შედეგების მანიპულირება მოახდინოს. ამ დროს არა აქვს მნიშვნელობა ქვეყნის განვითარების, გნებავთ ეკონომიკურ, და, გნებავთ პოლიტიკური კულტურის დონეს. ესეც არის ერთ-ერთი მიზეზი არჩევნებში მოსახლეობის მონაწილეობის დაბალი აქტივობისა და, შედეგად, პრაქტიკულად ყველა ქვეყანაში, საარჩევნო კანონში არჩევნებში მონაწილეთა სავალდებულო მინიმალური ზღვარის გაუქმების მიზეზი. მართალია, პრაქტიკულად ვერც ერთი ქვეყანა ვერ უზრუნველყოფს არჩევნების სრულიად სამართლიანად, ყოველგვარი დარღვევების გარეშე ჩატარებას (ცხადია, აქ არ არის საუბარი წვრილმან დარღვევებზე), მაგრამ ეს სულაც არ ნიშნავს იმას, რომ საერთოდ არაფერი არ გავაკეთოთ ამ მიმართულებით. და ბუნებრივია ისმის რიტორიკული კითხვა, – რა უნდა გაკეთდეს ამისათვის? რამდენადაც ეს, თავისი არსით უმნიშვნელოვანესი საკითხი, ამ ნაშრომში სცილდება ჩვენი ინტერესების სფეროს, მას აქ არ განვიხილავთ.

ძალაუფლების დაუფლების თანამედროვე მეთოდები

4.1. ძალაუფლების დაუფლების დღევანდელი მეთოდები არსობრივად განსხვავდება ნიკოლო მაკიაველის პერიოდის მეთოდებისაგან. თუკი იმ პერიოდში, როგორც წესი, სხვა ქვეყნის დაპყრობა, ერთი პიროვნების გადაწყვეტილებით ხდებოდა, ასეთი მოვლენები დღეს უფრო ანაქრონიზმია, ვიდრე წესი და, თუ ასეთ მოვლენებს დღეს მაინცა აქვს ამას ადგილი, იგი მსოფლიო საზოგადოებრიობის მხრიდან მკვეთრად ნეგატიური რეაქციით ხასიათდება და, როგორც წესი, ან დაკარგული დიდების აღდგენით შეპყრობილი სუბერენის მანიაკალური ახირებაა, ან ექსცენტრიული ხელისუფალის კაპრიზები. დღეს, სხვა ქვეყნის ექსპანსიის უფრო ცივილიზებული მეთოდების გამოყენება ხდება. ეს გახლავთ ეკონომიკური ექსპანსია და კიდევ უფრო დახვეწილი, – დემოგრაფიული ექსპანსია. ეს ფორმა ანექსიის უძველესი ფორმის რესტაილინგია, რომელსაც ჯერ კიდევ ძველ რომში იყენებდნენ დაპყრობილ ტერიტორიებზე ე.წ. კოლონიების დასახლების გზით და, დღეს, მცირერიცხოვანი ერების „შთანთქმის“ საკმაოდ ნაცადი და, ბოლომდე კარგად გააზრებული ანექსიის სახე მიიღო. ცხადია, როდესაც სხვა ქვეყნის დაუფლება გინდა, ორივე ეს მეთოდი ერთდროულად უნდა გამოიყენო, მაგრამ მხოლოდ ამით არ შემოიფარგლება მოცემული ქვეყნის „შთანთქმის“, გნებავთ „გადაშენების“, პროცესი.

4.2. პირველი, რაც უნდა გაკეთდეს, ეს გახლავთ იმ ხალხის გადმობირება (უბრალოდ არ მინდა ვაკადრო თავისი არსით უფრო ზუსტი, მაგრამ უფრო შეურაცხყოფელი სიტყვა, – „მოსყიდვა“, თუმცა, როდესაც ადამიანი ასეთ ნაბიჯზე მიდის, მისთვის ეს შეურაცხყოფად არ აღიქმება), რომელთა ავტორიტეტი ადგილობრივ მოსახლეობაში საკმაოდ მნიშვნელოვანი, შესაძლოა უფო მეტიც, – გადამწყვეტი, გახლავთ. აუცილებ-

ლია, თუნდაც იმის მიღწევა, რომ მათ საკუთარი შეხედულებები ქვეყნისათვის საჭირობოროტო საკითხზე, საჯაროდ, ნეგატიური ფორმით არ გამოთქვან, და, რაც კიდევ უფრო ადვილად გასაკეთებელია მათთვის, - არც დადებით მომენტებს გაუსვან ხაზი, რადგანაც, იმის საშიშროება არსებობს, რომ მოსახლეობა ადვილად მიხვდება მათი ქცევის ჭეშმარიტ მიზეზს და, იმასაც, რომ მას თვალეში ნაცარს აყრიან. ანუ, „გაყიდულებს“ იმას კი არ უჩიჩინებენ, რომ მათი ძირგამომთხრელი საქმიანობა გაამაგრონ, ან გაამართლონ, არამედ უბრალოდ დადუმდნენ, რის სანაცვლოდაც, უზრუნველ ცხოვრებას თუ არა, იმის გარანტიას მაინც აძლევენ, რომ შიმშილით სული არ გაძვრებათ. ასეთი პოლიტიკის სამწუხარო მაგალითია დღევანდელი საქართველოს ინტელიგენციის უდიდესი ნაწილი, რომელიც, როგორც ერთმა საკმაოდ ცნობილმა ქართველმა პოლიტოლოგმა ბრძანა, - „პრივილეგირებულ პენსიონერთა კლუბს“ გვაგონებს, და, რომელთა მიმდინარე მოვლენებისადმი ნაყრუება, მიტოვებული სასაფლაოს მდუმარებას უფრო გვაგონებს, ვიდრე ერის ინტელექტუალური ძალების თავმოყრის ადგილს. აქ საკითხის არსს არ ცვლის ერთი-ორი მისი წევრის „ნამოკნავლების“ მსგავსი პროტესტის ფორმა.

4.3. რამდენადაც ერის ინტელექტუალური ძალები, რომელთა ავანგარდში ყოველთვის იმყოფებოდა ხელოვანთა და მეცნიერთა გამორჩეული კოჰორტა, დადუმებულია, საზოგადოებრივი აზრის ფორმირება ძალაუნებურად „მეოთხე ხელისუფლების“ ხელში გადადის, რომელთა გადაბირება მხოლოდ ტექნიკის საქმეა, მითუმეტეს, რომ ნამდვილი ინტელექტუალების დეფიციტი დღეს საერთოდაც იგრძნობა ქვეყანაში, - დღეს ქვეყანა მის მწვავე ნაკლებობას განიცდის და, არა იმიტომ, რომ ისინი ქვეყანაში არ მოიძებნება, არამედ იმიტომ, რომ დღეს ასეთი პოლიტიკაა, - ისინი ახლოსაც არ უნდა გაიკარონ. ცხადია, ამ შემთხვევაში იგულისხმება ის ინტელექტუალები, რომელთა მოსყიდვის აუცილებლობას დამპყრობელი საჭიროდ არ მიიჩნევს, ან უბრალოდ ვერ მოისყიდა და მათი შეხედულებები, თუ

კრიტიკული გამონათქვამები, იმის გამო, რომ მათთვის მედია სივრცე დახშულია, მათი ხმა საზოგადოებისათვის მიუწვდომელი ხდება.

4.4. ამის შემდეგ (შესაძლოა ამის პარალელურადაც), მედიის დახმარებით, უნდა მოხდეს საზოგადოებრივი აზრის იმ მიმართულებით ფორმირება, რომ დღის წესრიგში დადგეს ქვეყანაში განათლების სისტემის ძირეული ცვლილებების აუცილებლობა, იმ მიზეზით, რომ დრომოჭმული კომუნისტური განათლების სისტემა ვერ პასუხობს საბაზრო სისტემისათვის აუცილებელ მოთხოვნებს, რისთვისაც უნდა შემოღებულ იქნას დასავლეთის ფასეულობების სისტემაზე დაფუძნებული საგანმანათლებლო მოდელი.

4.5. ამასთან დაკავშირებით, მკითხველისათვის საინტერესო უნდა იყოს ერთი ფაქტი ამერიკული საგანმანათლებლო სისტემის შესახებ, რომლის უშუალო მოწმეც ამ სტრიქონების ავტორი გახლდით თავის დროზე. რამდენადაც გარემოებათა უცნაური დამთხვევის გამო (?), მეოთხე მოწვევის პარლამენტის წევრი ვიყავი, იმ პერიოდშიც (რაც ჩემი ცხოვრების ყველაზე საკვირველ, და, ამავე დროს, საამაყო პერიოდს განეკუთვნება), და მანამაც, სანამ პარლამენტის წევრი გავხდებოდი, რამდენჯერმე მომინია ამერიკის შეერთებულ შტატებში ყოფნა, და რამდენიმე ისეთ უცნაურ გარემოებას გადავეყარე განათლების სისტემასთან დაკავშირებით, რომ გაოცებული დავრჩი. პირველი, რამაც ჩემში თავიდან გაკვირვება გამოიწვია, რაც შემდგომ, ამერიკული პრაგმატიზმით აღტაცებაში გადაიზარდა, ის გახლდათ, რომ სამხრეთ შტატებში ბევრი ამერიკელი, საშუალო განათლების ატესტატს ისე იღებდა, რომ ერთი სიტყვაც კი არ იცოდა ინგლისურად (იგივე სიტუაცია დღესაც არის ჩვენთან რამდენიმე რეგიონში), ხოლო მეორე, ამერიკაში ორმოცდაათი ათასამდე უმაღლესი სასწავლებელია, რომელთა დონე მნიშვნელოვნად განსხვავდება ერთმანეთისაგან, და მათგან, ოციოდე თუ იქნება, მართლაც ძალიან მაღალი დონის, რომელთა სახელებიც ყველასათვის არის ცნობილი, ხოლო და-

ნარჩენების არსებობა განპირობებულია უბრალოდ, გადახდისუნარიანი მოთხოვნის არსებობით, ანუ საბაზრო პრინციპით, – ნებისმიერი გადახდის უნარიანი მოთხოვნა უნდა დაკმაყოფილდეს.

4.6. განათლების სისტემის თავსმოხვეული რეფორმების გატარებისას, დამკვეთისთვის მნიშვნელობა არა აქვს, თუ რომელი რომელს სჯობია. მთავარია, იგი დამკვეთის მოთხოვნებს პასუხობდეს, ანუ ისეთი იყოს, როგორიც მასთან არის. ამის შემდეგ, თანამდებობებზე ინიშნებიან ისინი, ვინც დამკვეთის ქვეყანაში აგრძელებენ, ან სულაც იქ იღებენ განათლებას. მათგან საუკეთესოებს ადგილზე ტოვებენ და თავიანთ ქვეყანაში იყენებენ, რიგ შემთხვევაში საკმაოდ მნიშვნელოვან პოზიციებზეც, ხოლო განსაკუთრებული ლოიალობით გამორჩეულებს, შესაბამისი „დამუშავების შემდეგ“ უკან აბრუნებენ თავის ქვეყანაში, შესაბამის თანამდებობებზეც ნიშნავენ, რომლებიც დამკვეთის ყურმოჭრილი მონები ხდებიან და საუკეთესოდ ასრულებენ სუზერენის ნება-სურვილს. იმისათვის, რათა ადგილობრივი ახალგაზრდების შესაფერისი მოტივაცია მოხდეს, ყველანაირი სტიმულირების ფორმების გამოყენება ხდება, რის შედეგადაც ისინი სიხარულით მიდიან სუზერენის ქვეყანაში განათლების იმ მიდგომის დასაუფლებლად, რომლის აპოლოგეტებიც, უკვე ეს ახალგაზრდები, უკან დაბრუნებისას გახდებიან. იქიდან დაბრუნებულები, რომლებიც განსაკუთრებით გამორჩეულ პოზიციებზე მოხვდებიან (აქ უფრო მატერიალური მხარე იგულისხმება, ვიდრე თანამდებობრივი), ყველაზე კარგი პოპულარიზატორები იქნებიან სუზერენისათვის საჭირო მიდგომების. რაც შეეხება სახელმწიფო თანამდებობის პირებს, აქ, არამც და არამც არ შეიძლება, მართლა ჭკვიანების დასმა და, თუ მაინც ასეთი შეირჩა, მას რაიმე ისეთი დამლუპველი კომპრომატი უნდა ჰქონდეს, ან უნდა შეუქმნან, რომ სრულიად მორჩილი იყოს სუზერენის მიმართ.

4.7. ასეთი ადამიანების შერჩევა, არც თუ ისე ძნელია, მითუმეტეს, რომ, როგორც ერთმა საკმაოდ ცნობილმა ფსიქიატრმა

ბრძანა, დღესდღეობით შიზოფრენიის იმდენივე ფორმა გახლავთ აღმოჩენილი, რამდენი დღეც-ღამეც არის წელიწადში, და უნდა ვივარაუდოთ, რომ მას ნაკიანი წელიწადი არ ჰქონდა მხედველობაში (ცხადია წელიწადის დღეების რაოდენობასა და შიზოფრენიის სახეობებს შორის არავითარი კორელაციური კავშირი აღმოჩენილი არ გახლავთ, თუმცა, ვინ იცის!.. – თ.ა.). ასეთი ადამიანების შერჩევისა და მათი ქვეყანაში უკან დაბრუნების შემდეგ, მათ ყველანაირი პირობები უნდა შეექმნას საკუთარი ქვეყნის წინააღმდეგ ძირგამომთხრელი საქმიანობის საწარმოებლად, რაც, მათი ტვინში ჩადებული სპეციალური პროგრამების თანახმად, ქვეყნის ამერიკანიზაციის, გნებავთ ევროპიზაციის, თუ ნებისმიერი სხვა ქვეყნის იდეოლოგიის მიმართულებით გადადგმული აუცილებელი ნაბიჯებია. ეს განსაკუთრებით უნდა აისახოს ლეგალური მატერიალური პირობების შექმნაში, რაც გამოიხატება მაღალანაზღაურებად ხელფასებში, დანამატებსა, თუ პრემიებში, რომელიც ყველას თუ არა, ძალიან ბევრს ალუძრავს სურვილს, ანალოგიურ გზას დაადგნენ და მათაც ისევე გაიუმჯობესონ პირობები, როგორც უკვე „გაყიდულებმა“ შეძლეს.

4.8. ამის პარალელურად, აუცილებელია ქვეყანაში შეიქმნას აუტანელი მატერიალური პირობები, რათა ქვეყნიდან, მოსახლეობის ის განსაკუთრებული ნაწილი წავიდეს, რომელიც ქვეყნის იდენტობის აუცილებელ წინაპირობას წარმოადგენს, – ახალგაზრდები და, განსაკუთრებით, სოფლის მოსახლეობა. ისინი ჯერ დედაქალაქში უნდა ჩამოვიდნენ, რათა შიმშილისაგან სული არ გასძვრეთ, ან, საერთოდაც დატოვონ ქვეყნის ფარგლები და, ყოვლად დამამცირებელი შრომით, რომლის ჩამოთვლაც კი უსასოობის გრძნობას აღძრავს ადამიანში, შეინახონ დარჩენილი ოჯახები თავიანთ ქვეყანაში.

4.9. ამასთან ერთად, მიმდინარეობს ადგილობრივი ქვეყნის ტერიტორიის უცხოეთიდან ჩამოსულ მიგრანტთა მიერ ათვისების პერმანენტული პროცესი, რაც ერის იდენტობის საბოლოოდ დაკარგვის მაუწყებელია. ორივე ეს პროცესი ერთმანე-

თის პარალელურად მიმდინარეობს, რის შემდეგაც საბოლოო მიზანი მიღწეულია, – სრულდება ქვეყნის საბოლოო დასამარე-
ბა, რითაც ბოლომდე იქნება მიყვანილი, ჯერ ეკონომიკური, და
შემდეგ, როგორც ქვეყნის საბოლოო განადგურება, – მისი დე-
მოგრაფიული ექსპანსია. თავის მხრივ, რადგან ემიგრირებულ
მოქალაქეთა უდიდეს ნაწილს სპეციალური მომზადება არ გა-
აჩნია და, არც იმ ქვეყნის ენა იციან, ისინი მისდევენ ყველაფერ
მახინჯ და ადამიანის ღირსების შემლახავ პროფესიებს, – ქუ-
რდობიდან დაწყებული და პროსტიტუციით დამთავრებული,
რომლითაც სახელი უტყდება ქვეყანას საერთოდ, რაც ასევე
შედის დამპყრობის ინტერესებში.

4.10. რეალური სექტორის განვითარება კატეგორიულად
უნდა აიკრძალოს, ოღონდ, ცხადია ამასაც ეკონომიკური ხე-
რხებით უნდა მოეწეოს. განსაკუთრებით, და პირველ რიგში,
ის დარგები უნდა ჩაიკლას, რომლებიც ქვეყნის სტრატეგიულ
ინტერესებს წარმოადგენენ, რისთვისაც ჯერ საერთოდ ხმარე-
ბიდან უნდა იქნეს ამოღებული ე.წ. „სტრატეგიული ობიექტის“
ცნება, რაც ჩვენთან წარმატებით (?) განხორციელდა კიდეც.
ამ უკანასკნელის თვალსაჩინო მაგალითია, ჩვენი ქვეყნის სი-
ნამდვილეში, საბაზრო ეკონომიკის ფორმირების გარიჟრაჟზე,
ჩაის მრეწველობის განადგურება, როდესაც ერთ-ერთმა უცხო-
ურმა ფირმამ შეისყიდა ჩაის გადამამუშავებელი ფაბრიკები და
გააჩერა მათი ფუნქციონირება. რაც შეეხება სხვა სტრატეგი-
ულ ობიექტებს, როგორიცაა ოქროს და ვერცხლის გადამამუ-
შავებელი საწარმო, ტყიბულის ქვანახშირის საწარმო, ფოთის
პორტი და ა.შ., მათი წილების უდიდესი ნაწილი შეისყიდეს იმ
ქვეყნების ბიზნესის წარმომადგენლებმა, რომელთა უკანაც
ყველა ის ქვეყანა დგას, რომელთაც ჩვენი ქვეყნის ეკონომიკუ-
რი ექსპანსიის პრეტენზია აქვთ.

4.11. ხაზგასასმელია, რომ ადგილობრივ მოსახლეობას მხო-
ლოდ მომსახურების სფერო და, რეალური სექტორიდან, – მხო-
ლოდ მშენებლობის დარგის წარმართვის უფლება დაუტოვეს.
ამ უკანასკნელის ნების დართვის არსი იმაში მდგომარეობს,

რომ ადგილობრივ ფინანსურ ელიტას, რომელიც, გარეშე ძალების მიერ წარმოებული ეკონომიკური ექსპანსიისადმი, უკეთეს შემთხვევაში, - ლოიალურია, ფულის კეთების საშუალება დაუტოვონ. ამასთან ერთად, მშენებლობა ხელს უწყობს ეკონომიკური ექსპანსიის გაძლიერებასა და ქვეყნიდან ვალუტის გაძლიერებულ გადინებას. საქმე იმაშია, რომ თუ საშუალოდ ერთი კვადრატული მეტრის მშენებლობას და, ე.წ. „თეთრი კარკასის“ დონემდე მიყვანას, საშუალოდ, 600-700 პირობითი ერთეულის ტოლი ვალუტა სჭირდება, აქედან 70 პროცენტი ქვეყანაში იმპორტირებული საქონლის შესყიდვაზე იხარჯება და მხოლოდ 30 პროცენტამდე რჩება ადგილობრივ ბიზნესში. ამ დროს ეს 30 პროცენტი ვალუტაც, საბოლოო ჯამში, პირნმინდად გადის ქვეყნიდან.

4.12. იმისათვის, რომ დემოგრაფიული ანექსია განხორციელდეს, აუცილებელია, რომ ქვეყნის მოსახლეობა, რომელსაც ანექსიის განხორციელება სურს, რიცხოვნობივად აღემატებოდეს ადგილობრივ მოსახლეობას და, თუ დაპყრობით ომს გამოვრიცხავთ, რის შედეგადაც დაპყრობელი ერი შეერევა რა ადგილობრივ მოსახლეობას, სრულიად შთანთქავს მას (ისტორიული მაგალითებია, არაბების მიერ ადგილობრივი მოსახლეობის, ეგვიპტელების (ე.წ. კოპტების) ფაქტიური დემოგრაფიული ანექსია, ძირძველი ალბანელების დემოგრაფიული ანექსია, სვამეხების დემოგრაფიული ანექსია და სხვ.).

4.13. ე.წ. „პერესტროიკის“ დაწყებამ საქართველოსთვის, ისევე როგორც ყველა მოკავშირე ქვეყნისათვის, უმნიშვნელოვანესი გარდაქმნების დასაწყის მაუწყებელი გახდა. პირველი ნიშანი, რამაც ამ პროცესის დაწყების მაუწყებელი იყო, ეს საზღვრების გახსნაში გამოიხატა და სარფი, რომელიც ადრე დახურულ ზონას წარმოადგენდა, ყველასათვის მისაწვდომ ადგილად გადაიქცა, რადგანაც გაიხსნა თურქეთისაკენ მიმავალი საზღვარი. ამ დროს, პრაქტიკულად ყველა ქართველი დაიძრა თურქეთში, სადაც ჩაპქონდათ, პრაქტიკულად ნებისმიერი საბჭოთა ნაწარმი (ფოტოაპარატით დაწყებული და ე.წ. „დრელით“

დამთავრებული) და იქიდან ჩამოჰქონდათ მსუბუქი მრენველობის ნანარმი და კვების პროდუქტები.

4.14. დღეისათვის, ომების მეშვეობით ადგილობრივი მოსახლეობის დაპყრობა და განადგურება, როგორც უკვე ითქვა, პრაქტიკულად ანაქრონიზმს წარმოადგენს. დღეს უფრო დახვეწილი ფორმებია სხვა ქვეყნის ტერიტორიის დაპყრობის, - უფრო მშვიდობიანი და, გარეგნულად ადამიანური. როგორც უკვე თურქეთის მიერ საქართველოსთან ურთიერთობის პოსტსაბჭოთა პერიოდის ურთიერთობების შესახებ ითქვა, თავიდან უამრავი საქართველოს მოქალაქე გაეშურა თურქეთში ე.წ. „საშოვარზე.“ ბევრმა იქვე იშოვა სამუშაო და იქვე დამაგრდა. ბევრი სეზონურ სამუშაოზე იწყო თურქეთში სვლა, რასაც თურქეთის ხელისუფლება ყოველნაირად უწყობდა ხელს და ქვეყანა, რომელიც საუკუნეების მანძილზე ჩვენი ქვეყნის განადგურებას ცდილობდა, დღეს ქვეყნის უმთავრესი სტრატეგიული პარტნიორია. ამის პარალელურად, დაიწყო თურქული კაპიტალის შემოდინება საქართველოში, რასაც თავად თურქული ბიზნესიც შემოყვა და საქართველო თურქული ნანარმის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი გამსაღებელი გახდა. ამას დაემატა თურქი ეროვნების წარმომადგენლების საქართველოს მოქალაქეობის მიღების ძალზე დამაფიქრებელი პროცესი, რომელსაც ადგილობრივი ხელისუფლება რატომღაც სირაქლემის პოზიციაში ყოფნით პასუხობს. განსაკუთრებით საგანგაშოა აჭარაში, და, კერძოდ ბათუმში მათი რაოდენობის საშიში ზრდა და დღეისათვის, როგორც ამბობენ მათი რაოდენობა ორმოცი ათასს აღემატება (?). თუ ასე გაგრძელდა, ცხადია გარდაუვალი იქნება თურქეთის მხრიდან, ყირიმის რუსეთთან „მიერთების“ მსგავსი სცენარის გამოვლილება, რასაც კიდევ უფრო ამძიმებს ე.წ. „ყარსის ხელშეკრულების“ დამოკლეს მახვილივით აღმართული საშიშროების აჩრდილი.

ხელისუფალი და პატიოსნება

5.1. როდესაც ხელისუფალის პირად თვისებებზეა საუბარი, პირველი, რაზედ უნდა გავამახვილოთ ჩვენი ყურადღება, ეს არის ადამიანთა უდიდესი უმრავლესობისათვის ძალზე მნიშვნელოვანი საკითხი, – რამდენად შეიძლება, რომ ხელისუფალი იყოს „პატიოსანი?“ და უფრო მეტიც, რამდენად საჭიროა ხელისუფლების სათავეში მოსული პიროვნებისათვის ადამიანისათვის ეგზომ საჭირო თვისება, – „პატიოსნება?“

5.2. ამ კითხვაზე პასუხის გასაცემად, ჯერ უნდა ვუპასუხოთ კითხვას, თუ რა იგულისხმება ამ ცნების ქვეშ, ანუ, რა არის „პატიოსნება?“ ცხადია, რომ ეს ცნება უფრო მორალურ კატეგორიათა რიგს განეკუთვნება და, ამდენად იგი უფრო ეთიკის სფეროს, გნებავთ, ან, უფრო ზოგადად თუ მოვიაზრებთ, შესაძლოა სოციოლოგიის სფეროს მივაკუთვნოთ.

ეთიკა (ბერძნული წარმოშობის სიტყვაა, – *ἠθικόν*,” და ქართულად ითარგმნება როგორც – „ზნეობა“) ეს არის ფილოსოფიის, როგორც მეცნიერების, ერთ-ერთი მიმართულება, რომელიც შეისწავლის, ზნეობის, გნებავთ, მორალის, შესახებ ცოდნას და, ამდენად, თუ ცნება, – „პატიოსნება“ მორალური კატეგორიაა, ჯერ უნდა შევთანხმდეთ იმაზე, თუ რა გვესმის „მორალის“ ცნების ქვეშ.

5.3. პირველ რიგში უნდა აღინიშნოს, რომ ტერმინი, – „მორალი“, ხმარებაში ციცერონმა შემოიტანა და ლათინურად, – „*mores*“- „საყოველთაოდ მიღებულ ტრადიციებს“ ნიშნავს. თუ დიალექტიკური ლოგიკის კუთხით შევხედავთ ამ საკითხს, მაშინ შეგვიძლია ვთქვათ, რომ „მორალის“ ცნება მისი საპირისპიროს, – „ამორალურის“ არსებობით, არის განპირობებული, ისევე, როგორც „პატიოსნების“ ცნების არსებობა მისი საპირისპიროს, – „უპატიოსნობის“, ცნებით.

5.4. ადამიანთა საზოგადოებამ, თავისი არსებობის ხანგრ-

ძლივი და წინააღმდეგობებით აღსავსე არსებობის განმავლობაში, ჩამოაყალიბა გარკვეული პრინციპები, გნებავთ ქცევის ნესები, რომელთა შესრულება-არშესრულება განსაზღვრავდა, თუ რამდენად იყო ადამიანის ქცევა მორალური, თუ ამორალური. ცხადია, რომ საზოგადოების განვითარებასთან ერთად, ეს ნორმები იცვლებოდა და დღესაც იცვლება, თუმცა თავისთავად საკმაოდ საკამათოა საკითხი, თუ რამდენად უკეთესი ხდება საზოგადოების მიერ საყოველთაოდ მიღებული მორალური ნორმები. ბევრი იზიარებს იმ მოსაზრებას, რომ ადამიანთა საზოგადოების განვითარება, ეკონომიკური და ტექნიკური განვითარების წარმოუდგენლად მაღალი სიმაღლეების მიუხედავად, დიდად ვერ დაიკვეხნის ასეთსავე პროგრესს, მორალთან მიმართებაში და, იგი უფრო, ერთი მდგომარეობიდან მის სანინააღმდეგოში გადასვლით და, ისევ უკან დაბრუნების ტენდენციით ხასიათდება, ვიდრე წინსვლით და განვითარებით. ამდენად, ის, რაც საზოგადოების განვითარების გარკვეულ ეტაპზე ამორალურად ითვლებოდა, შესაძლოა, სხვა ეტაპზე მორალურადაც კი ითვლებოდეს და პირიქით. ამასთან დაკავშირებით იმდენი რამ არის ცნობილი ისტორიიდან, და იმდენი მაგალითის მოყვანა შეიძლება, რომ მკითხველს ყველა მათგანის მოყოლით თავს არ შეეანყნო, მივუთითებთ მხოლოდ ორ მაგალითზე, - ერთი, წარმართული დროიდან, როდესაც აღმოსავლეთის ზოგიერთ ქვეყანაში, მშობლების მიერ საკუთარი ქალიშვილების ცოცხლად დამარხვა, თუკი მათ ძე არ უჩნდებოდათ, ჩვეულებრივ მოვლენად ითვლებოდა და, მეორე, - ე.წ. „ნანლაობის“ ადამიანის, კავკასიის რიგ მაღალმთიან რეგიონებში, რაც დეტალურად აღწერა კიდევ გენიალურმა ქართველმა მწერალმა, მიხეილ ჯავახიშვილმა თავის უკედავ რომანში, - „თეთრი საყელო.“

5.5. ამის შემდეგ გავარკვიოთ და შევეცადოთ განვსაზღვროთ ცნება, - „პატიოსნება.“ „პატიოსნება, მორალური კატეგორიაა და, ადამიანის ისეთ თვისებას ახასიათებს, რომლის საქციელი საზოგადოებისათვის მისაღებია და ამდენად,

ის რაც „პატიოსანია,“ ის ამავედროულად არის მორალურიც.“ ამ განმარტების შესაძლო უტყუარობის მიუხედავად, ხელისუფლებასთან მიმართებაში ასეთივე მიდგომა ამ ცნებისადმი, ცხადია, მისაღები ვერ იქნება. ხელისუფალის ქმედებების პატიოსნებას, ძალიან ხშირად, მორალური კატეგორიებით ვერ შევაფასებთ. უფრო მეტიც, რამდენადაც ხელისუფალი საკუთარი ქმედებებისას იმით ხელმძღვანელობს, თუ რამდენად წაადგება ესა თუ ის ქმედებები მის მიერ ძალაუფლების შენარჩუნებას, რაც, არა თუ ყოველთვის, არამედ ძალიან ხშირადაც, წინააღმდეგობაში მოდის სახელწიფო ინტერესებთან, ამდენად, „მორალურის“ კატეგორია, და, შესაბამად ცნება, – „პატიოსნება,“ აქ განსხვავებულ შინაარსს იძენს და, აქედან გამომდინარე, ხელისუფლებასთან მიმართებაში, იგი, სხვანაირად უნდა განიმარტოს. ამდენად, „პატიოსნების“ ცნების განსაზღვრამდე უნდა შევთანხმდეთ „მორალურის“ ცნების განსაზღვრებაზე, რომლის ერთ-ერთი ვარიანტიც ასე შეიძლება ჩამოყალიბდეს, – „მორალურია ხელისუფალის ყველა ის ქმედება, რომელიც კი საკუთარი ძალაუფლების შენარჩუნებას ემსახურება.“

5.6. „მორალურის“ ეს განმარტება, მისი მთელი ცინიზმის მიუხედავად, ვერ იქნება სრული, რადგანაც იგი არ ითვალისწინებს ამ ქმედებათა ობიექტს, რომელთა მიმართებაშიც ხორციელდება ეს ქმედებები. რამდენადაც ნებისმიერი ხელისუფლების წყარო ხალხია, ამდენად, ამ ქმედებებს ორი მხარე ახლავს, – „ქმედებების სუბიექტი,“ – ანუ ხელისუფალი, და, „ქმედებების ობიექტი,“ ანუ, – მისი უდიდებულესობა, – ხალხი, და, ამდენად, შესაბამად გვაქვს ორი მხარე, – „ხელისუფალი,“ რომელიც ახორციელებს ქვეყნის მართვას, და „ხალხი,“ რომელიც მართვის ობიექტია. შესაბამად, თუ ხელისუფალის ქმედებები ეწინააღმდეგება ობიექტის, ანუ ხალხის ინტერესებს, ასეთი ქმედება ვერ ჩაითვლება მორალურად. ამგვარად, – ხელისუფალის ქმედებები მხოლოდ მაშინ ჩაითვლება მორალურად, თუკი ეს ქმედებები, იმავედროულად ხალხის ინტერესებს, – რაც ორივეს

ერთობლიობაში განხილვისას, ნიშნავს, – სახელმწიფო ინტერესებს, – არ ეწინააღმდეგება.

5.7. ამგვარად, – განსხვავებით „მორალურის“ ცნების, როგორც ასეთის განსაზღვრებისგან, განსხვავებულ სახეს ლებულობს ე.წ. „სახელისუფლო მორალის“ ცნება და იგი შემდეგნაირად ჩამოყალიბდება, – „სახელისუფლო მორალის ცნების ქვეშ იგულისხმება ხელისუფალის ყველა ის ქმედებები, რომლებიც ხელისუფალის მიერ, საკუთარი ძალაუფლების შენარჩუნებისათვის არის მიმართული და, წინააღმდეგობაში არ მოდის სახელმწიფო ინტერესებთან.“ ყოველ შემთხვევაში, საზოგადოება, გნებავთ ხალხი, თუ ხელისუფალის ქმედებებს ასე აღიქვამს, მაშინ ცალსახად შეიძლება ითქვას, რომ ხელისუფალის ქცევა მორალურია.

5.8. ამასთან ერთად, ხაზგასმით უნდა აღინიშნოს, რომ არც თუ ისე იშვიათად, ის ქმედებები, რაც ხალხს, ხელისუფლების მხრიდან ქვეყნის ინტერესების ლალატი ჰგონია დღეს, – შესაძლოა პირიქით აღმოჩნდეს ხვალ, და, უფრო მეტიც, – ეს იყოს ქვეყნის გადარჩენის ერთადერთი გზა, და პირიქით, – ის, რაც ხალხს ქვეყნის გადარჩენის ერთადერთი გზა ჰგონია და ხელისუფალისგან კატეგორიულად მოითხოვს მის განსახორციელებლად საჭირო ქმედებებს, ქვეყნის დაღუპვისკენ მიმართული უმოკლესი გზა იყოს!

5.9. ამის შემდეგ, ხელისუფალთან მიმართებაში „პატიოსნების ცნების“ განმარტების მცდელობა, საერთოდაც კარგავს აზრს, მითუმეტეს იმასაც თუ გავიხსენებთ, თუ რას ბრძანებს პლუტარქე, ანტიკური ხანის რომის ერთ-ერთი უდიდესი მხედართმთავრის და შვიდგზის კონსულის, გაიუს მარიუსის ცხოვრების აღწერისას, ამ უკანასკნელის, პატიოსნებასთან დაკავშირებით შეხედულების შესახებ. გაიუს მარიუსის აზრით, – „სიცრუე წარმოადგენს მამაცი და გონიერი ადამიანის განუყოფელ თვისებას“ (იხ. პლუტარქე. „რჩეული ბიოგრაფიები.“ ტომი I, გვ. 533), ხოლო, იქ სადაც სიცრუე ბატონობს, პატიოსნებაზე ხომ ლაპარაკიც კი, ზედმეტია! გარდა ამისა, პიროსის ცხოვრე-

ბის აღწერისას პლუტარქე იმასაც ამბობს, რომ, – „ცხადია, ხელისუფალთ არა აქვთ საფუძველი ხალხი გაკიცხონ იმისათვის, რომ ისინი ყოველთვის იმას მიჰყვებიან, ვისგანაც მეტ სარგებელს მოელის; რამეთუ, ასეთი ქცევით ხალხი მხოლოდ მათ ბაძავს, – მათ, რომლებიც ნამდვილი მეტრები არიან ყველა იმ საკითხში, რაც დაკავშირებულია ვერაგობასა და ორპირობასთან და, ამასთან სჯერათ, რომ ყველაზე უფრო წარმატებულია ის, ვინც ყველაზე ნაკლებად უწევს ანგარიშს კანონს და კანონიერებას (იხ. იქვე. გვ. 483).

აქედან გამომდინარე, ხელისუფალის ყველა ასეთი ქმედება, – რაოდენ არასწორადაც არ უნდა მიგვაჩნდეს და, როგორადაც არ უნდა აკმაყოფილებდეს მორალურ ნორმებს, – სამართლიანია, ანუ მორალურია, თუკი იგი სახელმწიფო ინტერესებში ჯდება. ანუ, ხელისუფალის ყველა ის ქმედებები, რაც საზოგადოებისათვის სასარგებლოა, საზოგადოებრივი აზრითაც არის სამართლიანი და, შედეგად, – მორალური. აქვე უნდა გაეხსენოთ პლუტარქეს სიტყვები, რომელსაც იგი წარმოთქვამს თავის „რჩეულ ბიოგრაფიებში,“ ტიტუსის ცხოვრების აღწერისას, – „როგორი იშვიათიც არ უნდა იყოს ადამიანებში სიმამაცე და ნათელი გონება, ზნეობრივ თვისებათაგან კიდევ უფრო იშვიათია მათში სამართლიანობის გრძნობა.“

ხელისუფალი და კორუფცია

6.1. თუ ხელისუფლების სათავეში მოსვლის დღევანდელ თავისებურებებს გავითვალისწინებთ, მცირერიცხოვანი ქვეყნების შემთხვევაში (ამ დროს დიდი მნიშვნელობა არა აქვს, იგი ეკონომიკურად მაღალგანვითარებულია, თუ არა), ის, თუ კონკრეტულად ვინ და რა ძალა მოვა ხელისუფლებაში, მსოფლიო სუბერენთან შეთანხმებით ხდება, ხოლო დიდი ქვეყნების შემთხვევაში, როგორც ვიდა, ასევე გარე ძალების კონსულტაციების შედეგად. რაც შეეხება რამდენიმე ზესახელმწიფოს, რომლებიც დღეს ფაქტიურად წარმართავენ მსოფლიო პოლიტიკას, იქ, ამა თუ იმ საკითხზე პოლიტიკური გარიგებები მიდის, რისთვისაც გავლენის მოხდენის აბსოლუტურად ყველა ფორმა და გზა გამოიყენება.

6.2. საპრეზიდენტო მმართველობის მქონე ქვეყანაში, პრეზიდენტი, რომელიც გარეშე ძალების თანხმობით არის „არჩეული“, თუ რაიმე ფატალური შეცდომა არ დაუშვა, სულ ცოტა, რვა-ათი წლით მაინც ინარჩუნებს ხელისუფლების მეთაურის პოსტს, ხოლო შემდეგ, როგორც წესი, პოლიტიკურ მოუსაველეთში მიდის. რაც შეეხება საპარლამენტო რესპუბლიკას, პარლამენტის მიერ ფორმირებული აღმასრულებელი ხელისუფლება და მისი მეთაური, – პრემიერი, მათი დრო კიდევ უფრო მცირეა და, როგორც წესი, უკეთეს შემთხვევაში, ოთხ წლამდე გრძელდება თუმცა, არსებობს სასიამოვნო გამონაკლისებიც.

ხელისუფლების ფორმირების სხვა ფორმებს, რომელთა შესახებაც უფრო დაწვრილებით გვაქვს საუბარი ადრინდელ ნაშრომებში (იხ. „სახელისუფლებო ძალაუფლების ანატომია“, ნაწ. I და III), აქ არ შეეხებით.

6.3. ამის შემდეგ გავარკვეოთ, – შესაძლებელია თუ არა, ხელისუფალი არ გაეხვიოს, პირდაპირ, თუ არაპირდაპირ, პოლი-

ტიკურ ინტრიგებსა და კორუფციულ გარიგებებში.

რამდენადაც ვერავითარი საკანონმდებლო სისტემა ამომწურავად და ცალსახად ვერ განსაზღვრავს ადამიანთა შორის ურთიერთობის სამართლებრივი მოქმედების ყველა წვრილმანს, რისი მიზეზიც ის ტრივიალური ფაქტი გახლავთ, რომ ცხოვრება გაცილებით უფრო რთული და მრავალნაზნაგოვანი პროცესი გახლავთ, ვიდრე მისი ფორმალიზების ნებისმიერი მცდელობა, ამდენად შეუძლებელია ხელისუფალი ყოველთვის ჩაჯდეს კანონით განსაზღვრულ ჩარჩოებში.

6.4. ნებისმიერი თანამდებობის დაკავებისას, როგორც წესი, ადამიანი, უმაღლესი ხელისუფალის ჩათვლით, უმაღ დაინახავს ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი კანონის, – „უფლებებისა და მოვალეობების შესაბამისობის კანონის“ დაუბალანსებლობას და, როგორც წესი, ეს დისბალანსი მოვალეობების კუთხით გვაქვს; ანუ, თანამდებობის პირი (აქ უმაღლეს ხელისუფალს ნაკლებად ვგულისხმობთ, თუმცა მათი ქმედებების გაკონტროლებაც ხდება მსოფლიო საზოგადოებრიობის მხრიდან) აშკარად ხედავს, რომ მისი მოვალეობები გაცილებით აღემატება მისსავე უფლებებს, რაც იმას ნიშნავს, რომ მის ზემდგომს ყოველთვის შეუძლია მის ქმედებებში დარღვევა იპოვოს და, სრულიად კანონიერად გაათავისუფლოს იგი დაკავებული თანამდებობიდან. თავის მხრივ, მისი ზემდგომიც ასეთსავე მდგომარეობაშია მისი ზემდგომის მიმართაც, თუმცა ისიც უნდა ითქვას, რომ იგი არც ხელქვეითის მხრიდან არის დაზღვეული ამგვარი ქმედებებისგან, ოღონდ უფრო ბინძური ფორმებით, – თუნდაც კომპრომატების მის წინააღმდეგ შეგროვებით.

6.5. სწორედ ამიტომაც, ამგვარი სიტუაციიდან გამომდინარე შესაძლო ნეგატიური შედეგების თავიდან ასაცილებლად, როგორც ნებისმიერი ხელისუფალი, ასევე, მითუმეტეს, და შესაძლოა, კიდევ ურო მეტად, მისი გუნდის წევრები, ნებისმიერი გზებითა და საშუალებებით, მიისწრაფის ძალაუფლების რაც შეიძლება დიდხანს შენარჩუნებისაკენ. ამ დილემის გადაჭრის ერთი მეტად აპრობირებული და, სწორედ ამიტომაც დღესაც

ძალზე აქტუალური გზაა, ხელისუფლების გუნდური პრინციპით დაკომპლექტების საკითხი, თანამდებობრივი გადაცდომების გუნდიდან არ გატანის და ხალხის ყურამდე მისი არ მიღწევის, ყველანაირი მცდელობების გამოყენებით. და, ასეთი ქვეყნების რიცხვი დღევანდელ მსოფლიოშიც კი, ცოტა არ გახლავთ.

6.6. სწორედ ამიტომაც არის ხელისუფლების გუნდური პრინციპით დაკომპლექტება, არადემოკრატიულად მიჩნეული და, სწორედ ამაშია, მედიისა და არასამთავრობო ორგანიზაციების უმთავრესი და უდიდესი მისია, რათა ამხილონ და საზოგადოების განსჯის საგანი გახადონ მმართველ გუნდში მიმდინარე უფლებრივი გადამეტების ნებისმიერი მცდელობა, და, სწორედ ამიტომაც არის, რომ მმართველ გუნდს თავისი პიარ მენეჯერებისა და საზოგადოებასთან ურთიერთობის სამსახურში დასაქმებულთა მთელი არმია ჰყავთ, რათა მოხდეს უარყოფითი პიარის გადაფარვა სხვა, ხელისუფლების ქმედებებთან სრულიად ახლოსაც არ მყოფი, მაგრამ საზოგადოების ცნობისმოყვარეობის დაკმაყოფილების იაფფასიანი და მისი ყურადღების სხვა მიმართულებით გადამტანი ნიუსებით „ტვიინის გამორეცხვის“ პერმანენტული პროცესებით.

6.7. ზემოთ ნათქვამიდან გამომდინარე, ნებისმიერი ხელისუფალის მიერ დანიშნული თანამდებობის პირი, დგას კანონის პერმანენტული დარღვევის დილემის წინაშე, – ან დაარღვიოს კანონი და დაადგეს უკეთურ გზას (რომლის გამოვლინებაც სპეცსამსახურების, როგორც უმაღლესი ხელისუფალის უშუალო დაქვემდებარებაში მყოფი სამსახურის, პირდაპირი ამოცანაა), რის შემდეგაც იგი სრულიად მართვადი უნდა გახდეს, და მისი, როგორც პოლიტიკური კარიერა, და ხშირად უფრო მეტიც, ასევე სიცოცხლე, უმაღლესი ხელისუფალის ნება-სურვილზეა დამოკიდებული და მისი გადასაწყვეტია, – ა) რამდენ ხანს ჰყავდეს, ესა თუ ის თანამდებობის პირი, თავის სამსახურში; ბ) როდის, ან რა შემთხვევაში გაწიროს; გ) ხმაურით, თუ უხმაუროდ გაუშვას პოლიტიკური ასპარეზის, – წინა, თუ უკანა

კარებიდან; დ) პოლიტიკურ მოუსაველეთში წასული, - უსახელო, თუ ეროვნულ გმირად აქციოს; ე) მატერიალური ფასეულობებით აღსავსე გვამად დატოვოს, თუ მის გარეშე ამყოფოს და ა.შ..

6.8. აღნიშნული გზა, ყველაზე უფრო ხშირად გამოყენებადი გზაა, ანუ პოლიტიკური კომპრომისის გზა, - ემსახურო შენს სუბერენს და მისი ნებისმიერი სურვილი აღასრულო ნებისმიერ ფასად, რაც გარანტირებულ შანსს იძლევა, რომ ხელისუფლებაში დარჩე ხელისუფალის იქ ყოფნის მთელი პერიოდის განმავლობაში, თუ, ცხადია, როგორც ზემოთ ითქვა, რაიმე მოსაზრებების გამო, ხელისუფალი იძულებული არ გახდება მისი ერთგული ქვეშევრდომი გაწიროს, რათა თავი გადაიჩინოს, ხოლო თუ გაგიმართლა და არ გაგწირა, დაგრჩეს იმის შანსი, რომ ხელისუფალი თავის მემკვიდრედ დაგნიშნავს, ან, ყოველ შემთხვევაში რეკომენდაციას მაინც გაგინევთ იმ ძალებთან, რომელთაც ეს საკითხი ეხებათ.

6.9. მაგრამ, ამასთან ერთად, არსებულ ხელისუფალთან სიამტკბილობის მიუხედავად, პარალელურად იმაზეც უნდა ფიქრობდე მუდმივად და იმის განჭვრეტას ცდილობდე, თუ ვინ მოვა მის შემდეგ, თუკი შენ არ გაგიმართლა და ვერ დაიკავე საოცნებო სავარძელი; და, თუ გამოიცანი, წინასწარვე უნდა დაიჭირო თადარიგი, რათა კონკურენტი ჩამოიცილო, ან, თუ ამას ვერ შეძლებ, იმაზე მაინც იზრუნო, რომ მისთვის ახლავე გახდე საჭირო;

6.10. თუ კი ისე მოხდა და ვერ გამოიცანი, მაშინ შენი პოლიტიკური კარიერა ბენვზე ჰკიდია, რაც იძულებულს გაგხდის წინასწარ იზრუნო იმაზე, რომ ყველა პოტენციურ კანდიდატზე იმ დონის კომპრომატი გაგაჩნდეს, ამასთან იმ დონის დასაბუთებით, რომ ეჭვი არავის არ აღეძრას მის უტყუარობაში და საჭირო დროს, იმასთან, - ვისაც შენი, და არა მხოლოდ შენი, არამედ ექსპერტების აზრითაც, გამარჯვების მეტი შანსი აქვს, - მიხვიდე ამ კომპრომატებით.

6.11. თავის მხრივ, ხელისუფლების შენარჩუნების უმძლა-

ერესი ინსტრუმენტი, -სპეცსამსახურიც, აგროვებს ყველა, - მეტ-ნაკლებად მნიშვნელოვან, ან გარკვეული პოტენციური პერსპექტივის მქონე, - ახალგაზრდა პერსონებზე, კომპრომატებს, და, რამდენადაც ამის შესახებ შენთვის ცნობილია, პოლიტიკური ამბიციების მქონე პიროვნებისათვის, ალბათ ყველაზე მისაღები გზა, მათთან თანამშრომლობა, და ამის შედეგად, მათი მხარდაჭერის მოპოვებაა, თუმცა ამ ურთიერთობას ნეგატივიც ახლავს თან, - თუ სიტუაცია შეიცვალა, და ზემოდან მითითება წამოვიდა, მათი მხრიდან ადვილად გაიწირები.

6.12. და, თუ ამდენი ბენვის ხიდზე, გნებავთ უფრო, სამართებლის პირზე, სიარულის შემდეგ, გაგიმართლებს და ხელისუფლების სათავეში მოხვედი (დღეს, როგორც წესი, აღარ არიან ისეთი პიროვნებები, რომლებიც თავიანთი ქველობით (ამ სიტყვის ქვეშ გვესმის, ისეთი ღირსებებით შემკული პიროვნული თვისებები, როგორიცაა სიბრძნე, რომელიც გამოცდილებასთან ერთად მოდის, თავგანწირვის უნარი, საჭიროების შემთხვევაში სიმკაცრე და, საჭიროების შემთხვევაში მოწყალების უნარი, მიზანდასახულობა, საჭირო დროს მოთმინებისა და საჭირო დროს თავდადების უნარი, სიფრთხილე და ა.შ. - თ.ა.), მხოლოდ საკუთარი თავის იმედად არიან და ასე იკაფავენ ხელისუფლებისკენ მიმავალ გზას), პირველი, რაც უნდა გააკეთო, ეს არის ძალოვან უწყებებში საკუთარი კადრების მოყვანა, და, რაც ყველაზე მთავარია, სპეცსამსახურების ნდობით აღჭურვილი და ერთგული კადრებით დაკომპლექტება. ერთგულება კი, პოლიტიკაში, პირველ რიგში ხელისუფალის მხრიდან განსაკუთრებული გულუხვობის გამოჩენით მოიპოვება, რამეთუ, როგორც სულმნათი შოთა ბრძანებს, - „უხვსა ჰმორჩილებს ყოველი, იგიცა ვინ ორგულია.“ მაგრამ ხელისუფალის მიერ მოყვანილ კადრებსაც იგივე პრობლემები უჩნდება და, მხოლოდ და მხოლოდ იმდენად იქნება მისი ერთგული, სანამ და რამდენადაც, იგი მისცემს საშუალებას საკუთარი გარემო მოიწყოს, ამის ერთადერთი საშუალება კი ბიზნესის ე.წ. „დაკრიშვაა,“ საიდანაც თითოეულს გარანტირებული წილი ექნება

განსაზღვრული. ამის საუკეთესო გარანტი კი ბიუჯეტიდან დაფინანსებული პროექტების განსახორციელებელ ტენდერებში გამარჯვებაა.

6. 13. გარდა ზემოთ თქმულისა, ახლად მოსულმა ხელისუფალმა ისიც უნდა გაითვალისწინოს, რომ მას, ხელისუფლებაში მისვლისთანავე, დახვდება ოლიგარქების, თუ გაქსუებულ ბიზნესმენთა, გარკვეული რაოდენობა, რომელთაც ანცობილი ბიზნეს გავლენები (არ მინდა ვიხმარო ვინმეს შეურაცხმყოფელი სიტყვა, - „წილები“) აქვთ და ისინი თავის ბიზნეს გავლენების ხელშეუხებლობის გარანტიებს მოითხოვენ, რომელთა ინტერესების არ დაკმაყოფილება, შესაძლოა ხელისუფალისთვის ფატალურად დამთავრდეს. აქაც გარკვეული კომპრომისებია საჭირო და, ამასთან ერთად, და. ამის პარალელურად, უნდა მოხდეს ხელისუფალისათვის მეტად სასიამოვნო პროცესი, - წინა ხელისუფალის, დელიკატურად რომ ვთქვათ, - „გავლენის სფეროების“ საკუთარ თავზე გადაფორმების პროცესი, რომელიც სიტუაციის და მიხედვით, შესაძლოა გაიზარდოს, ან შემცირდეს.

პირმოთნეთა მიმართ დამოკიდებულება

7.1. ნებისმიერი ხელისუფალისათვის უალრესად მნიშვნელოვანია ე.წ. „პირმოთნეთა კასტასთან“ დამოკიდებულების სწორად წარმართვა, რომელიც ნებისმიერ პიროვნებას, რომელიც გარკვეულ ძალაუფლებას ფლობს, აუცილებლად ახვევია გარს. საქმე იმაშია, რომ, ერთის მხრივ, მთელი მათი საზიზღარი, გაიძვერული და ბინძური საქმიანობის მიუხედავად, ისინი ხელისუფალისთვის აუცილებელ და საჭირო ძალას წარმოადგენენ, რათა საჭიროების შემთხვევაში მთელი მათი გესლი და ღვარძლი მოწინააღმდეგის, თუ მეტოქის გასანადგურებლად მიმართოს, ხოლო მეორეს მხრივ, ისინი მისთვისაც ძალზე საშიშ ძალას წარმოადგენენ, და, თუკი ხელისუფალი დიდი გამჭვრიახობით არ გამოირჩევა, ძალზე ძნელია პირმოთნეთა გარემოცვას და მათ დამღუპველ გავლენას დააღწიოს თავი.

7.2. ნებისმიერი ხელისუფალის გარემოცვა სავსეა ამ საშიში და თავისი პირადი ამბიციების დაკმაყოფილების სურვილით შეპყრობილი გაიძვერებით. ისინი იმდენად სრულყოფილად ფლობენ ქათინაურის ხელოვნებას, ისე ტკბილად და ისეთ დროს ახვევენ თავბრუს ნებისმიერ ხელისუფალს, ხოლო ეს უკანასკნელი, რაოდენ დიდი და ყოველმხრივ შემკულიც არ უნდა იყოს ხელისუფალისათვის საჭირო თვისებებით, მაინც, კარგად შენიღბული და ოსტატურად, საჭირო დროსა და ადგილას ნათქვამ, ქათინაურის წინაშე, ისევე უსუსური ხდება, როგორც ჩვიდმეტი წლის ქალწული, მის მიმართ პირველად გამოთქმული ქათინაურების მიმართ, განუმეორებელი სილამაზისა და ხასიათის განსაკუთრებული თვისებების შესახებ.

7.3. ადამიანები იმგვარი სიამოვნებით ეძლევიან თვითტკბობას და იმდენად ინამლებიან ამ, მათრობელა სურნელის მქონე ბანგით, რომ ძნელად თუ ვინმე ახერხებს მისი, მართლაცდა შავი ჭირის მსგავსი სენისგან დაიხსნას თავი, ხოლო თუ

მისგან თავის დაღწევას წინასწარ კარგად მოფიქრებული გეგმის გარეშე დააპირებენ, არც ისაა გამორიცხული, რომ თავად ზიზლის საგნად იქცნენ, როგორც ამის შესახებ მოსწრებულად მიუთითებს მაკიაველი, ანუ, ფიზიკურად კი არ მოიშორონ, ან პოლიტიკურ მოუსაველეთში გაუშვან, არამედ კიდევ უფრო უარესი, ზიზლის საგნად აქციონ, რასაც საბოლოოდ იმავე შედეგამდე მივყავართ.

7.4. ერთის მხრივ, ხელისუფალს არ გააჩნია პირმოთენეთაგან თავის დაღწევის სხვა საშუალება, გარდა იმისა, რომ დაარწმუნოს ხალხი, თითქოს მისთვის სულაც არ არის შეურაცხმყოფელი სიმართლის თქმა, მაგრამ, მეორეს მხრივ, თუ ყველა, ვისაც კი მოეპრიანება, სიმართლეს მოახსენებს ხელისუფალს, მისი ღირსება უთუოდ შეიბღალება, და, როგორც მაკიაველი აცხადებს, - ამიტომ, კეთილგონიერი ხელისუფალი მესამე გზას უნდა ირჩევდეს, - თავის სახელმწიფოში უნდა არჩევდეს ბრძენ კაცთ და მხოლოდ მათ რთავდეს სიმართლის თქმის ნებას, თანაც არა ყოველთვის, არამედ მხოლოდ მისი შეკითხვის პასუხად. ამასთან ერთად, ხელისუფალი ყველაფერს უნდა ეკითხებოდეს თავის რჩეულ პერსონებს, ისმენდეს მათ აზრს და შემდეგ თვითონვე იღებდეს გადაწყვეტილებას. ყველა ამ მრჩეველს, ერთად და ცალ-ცალკე, ხელისუფალი ისე უნდა ეპყრობოდეს, რომ მათ ესმოდეთ, - რაც უფრო გულახდილნი იქნებიან, მით უფრო პატივს მიაგებენ ხელისუფალს, ხოლო თავის მხრივ, ხელისუფალი მათ გარდა ყურს არავის არ უნდა უგდებდეს, მტკიცედ იცავდეს მიღებულ გადაწყვეტილებებს და განუხრელად ახორციელებდეს მას. ხოლო ის, ვინც ასე არ იქცევა და სხვანაირად იქცევა, ან პირმოთენეთა მსხვერპლი ხდება, ან ერთთავად სხვადასხვა შეხედულებათა შორის მერყეობს, რამაც შეუძლებელია დაცინვის საგნად არ აქციოს იგი.

7.5. ზემოთ ნათქვამის მიუხედავად, ჩვენი აზრით, ბოლომდე გულახდილი, ვერცერთი გონიერი ქვეშევრდომი ვერც იქნება, და, არც უნდა იყოს ხელისუფალის წინაშე, რადგანაც, არც ერთ მათგანს, ისევე როგორც საერთოდ არავის, არ სიამოვნებს სი-

მართლეს და, ქვეცნობიერში, ეს, მის გონებაში „ცუდად ილექება,“ და, შესაძლოა, სულ სხვა საკითხზე განრისხებულმა, ასეთ ქვეშევრდომს გამოეთხოვოს, ან, კიდევ უფრო უარესი, სიცოცხლესაც გამოასალმოს. სწორედ ამიტომაც, ბევრი ხელისუფალის კარზე არსებობდა ე.წ. „მასხარას ინსტიტუტი,“ რომლის ნათქვამიც, – ლექსად, თუ იგავის სახით თქმული, – თავისი ფიზიკური, თუ გონებრივი (და, მაინც უფრო ფიზიკური – თ.ა.) ნაკლის გამო, რომელიც, როგორც წესი, სახალხოდ და ყველას გასაგონად ითქმებოდა, ბალ-მასკარადებისა, თუ ნადიმობის ჟამს, საყოველთაო სიცილ-ხარხარში, – ქვეშევრდომთა მხრიდან, სერიოზულად არ აღიქმებოდა, და საშუალებას აძლევდა, მართლაც გონიერ ხელისუფალს, სიმართლეს გაეგო, როგორც საერთოდ მისი მმართველობის შესახებ, ისე, ამათუიშ, კონკრეტულ და სახელმწიფოებრივად მნიშვნელოვან საკითხზე. ამასთან, ეს მასხარა, არანაირ ოფიციალურ თანამდებობას ხელისუფლების კარზე არ იკავებდა.

7.6. ამასთან დაკავშირებით ინტერესმოკლებული არ იქნება იაპონური მართვის მეთოდებიდან, ერთი, ჩვენი აზრით ძალზე მნიშვნელოვანი გაკვეთილის მკითხველისთვის გაზიარება. როგორც წესი, სერიოზული იაპონური კომპანიები, გარკვეული პერიოდულობით აწყობენ ე.წ. „კორპორატიულ ფართინგს,“ და, რომელიც აუცილებლად(!), კომპანიის ხარჯზე ეწყობა (ჩვენთან კი, როგორც წესი, მხოლოდ საახალწლო შეხვედრები იმართება და ისიც თანამშრომელთა ხარჯზე, ამასთან, ეს ხარჯი იმდენად დიდია, რომ ბევრს, არა თუ ვინმეს დაჰატიჟება, – რაც დამატებითი ხარჯის გაღებას ნიშნავს, – არამედ თავადაც არ შეუძლია ასეთ კორპორატიულ შეხვედრას დაესწროს – თ.ა.), სადაც თანამშრომლებს შეუძლიათ წამოიყვანონ თავიანთი მეგობარი, ან გულის რჩეული. ამ შეხვედრაზე, სადაც ძალდაუტანებელი და მეგობრული ატმოსფეროა, სადაც მუსიკა იღვრება და დასალევიც თავზესაყრელადაა, მზიარული, სასიამოვნო და ძალდაუტანებელი, – არაფორმალური ატმოსფერო იქმნება. ამასთან, დამსწრე საზოგადოებას წინასწარ ეუბნებიან (ისე,

ეჭვი მაქვს, რომ შესაძლოა არც ეუბნებიან, რადგანაც სპეცპარატურების განვითარების დღევანდელი დონის არსებობის პირობებში, ალბათ არც არის საჭირო, მითუმეტეს, რომ დღეს ყველგან და ყველაფერი ისმინება- თ.ა.), რომ მათი საუბარი იწერება (ეს უბრალოდ იმისათვის, რომ უკანონო მოსმენების ბრალდებით რაიმე უსიამოვნება არ შეექმნათ - თ.ა.).

ამის მიზეზი რამდენიმეა. რადგანაც, როგორც წესი, პროფესიონალები, რაზეც არ უნდა იწყებდნენ საუბარს, ბოლოს და ბოლოს თავისი პროფესიული საქმიანობის განხილვაზე გადადიან და, რადგანაც მათ, გვერდით, გულის რჩეული, თუ მეგობარი უზით, ქვეცნობიერში თავისი გამორჩეულობის და მის წინაშე თავის გამოჩენის სურვილი, ხშირად ისეთ გონიერულ, და, არც თუ იშვიათად, ისეთ ბრწყინვალე იდეას, თუ შეიძლება ასე ითქვას, „ნამოასროლინებს,“ რომ ამ იდეის რეალიზებამ კომპანიას შესაძლოა მილიონობით მოგება მოუტანოს.

7.7. ერთის მხრივ, კომპანიის ხელმძღვანელს არც იმის დრო აქვს და არც საშუალება, რომ თავის თანამშრომლებს, რომელთაც მასთან შეხვედრა სურთ, რათა თავისი მოსაზრებები ამა თუ იმ საკითხზე გაუზიარონ, - დაელაპარაკოს, ხოლო, მეორეს მხრივ, თანამდებობრივი სუბორდინაცია იმის საშუალებას არ აძლევს ხელქვეითს, რომ ეს გააკეთოს, - რადგან ამით უშუალო უფროსს გადაიმტერებს, ხოლო, თუ თავის იდეას, ჯერ უშუალო უფროსს მოახსენებს, შესაძლოა მისი ეს, შესაძლოა ძალზე მნიშვნელოვანი იდეა, ან დაიბლოკოს, ან, ასე ვთქვათ, „თაროზე იქნეს შემოდებული,“ და, გარკვეული დროის გასვლის შემდეგ, უშუალო უფროსის იდეად გაფორმდეს და კომპანიის ხელმძღვანელს, როგორც მისი საკუთარი, ისე წარედგინოს, ხოლო ამ უშუალო უფროსმა ასეთი ინიციატივიანი თანამშრომელი საერთოდაც მოიშოროს კომპანიიდან. სწორედ ხელმძღვანელსა და თანამშრომლებს შორის ინფორმაციის პირდაპირ გაცვლას ემსახურება ასეთი შეხვედრები. ასეთ შეხვედრებზე გაკეთებული ჩანაწერები სპეციალური ქვედანაყოფის მიერ ანალიზდება, იდეები ფიქსირდება, ხოლო ამ იდეების ავტო-

რები სპეციალურად ჯილდოვდებიან და პროფესიული ზრდის საშუალებაც ეძლევათ, – მათ აწინაურებენ. ამგვარად, ასეთი შეხვედრები ორმხრივად სასარგებლოა და ყველა თავისი თავის პატივისმცემელი კომპანია ასეთ შეხვედრებს, გარკვეული პერიოდულობით, რეგულარულად მართავს.

7.8. მართალია, ხელისუფალი ყოველთვის უნდა ეთათბიროს თავის მრჩეველებს, ეს ყოველთვის მხოლოდ მაშინ უნდა ხდებოდეს, როდესაც იგი თავად ჩათვლის საჭიროდ და არა როცა სხვებს სურთ, თუმცა, საკითხის მნიშვნელობიდან გამომდინარე, მაინც უნდა იყოს შესაძლებელი გამონაკლისი შემთხვევები, რათა არ მოხდეს ისე, რომ, განსაკუთრებული აუცილებლობით გამოწვეული ხელისუფალთან მოთათბირების საჭიროება, ან მისი საქმის კურსში ჩაყენება და სასწრაფოდ გადაწყვეტილების მიღება, შეუძლებელი იყოს იმის გამო, რომ ხმის მიწვდენა ვერ მოხერხდა, მიუხედავად მაკიაველის კატეგორიული და ცალსახად განცხადებისა, რომ „ვერავენ უნდა უბედავდეს იმის რჩევას, რაც ხელისუფალს არ უკითხავს მისთვის.“ თუმცა იგი იმასაც ამბობს, რომ ამასთან, ხელისუფალი დაუზარებლად უნდა იძლეოდეს კითხვებს და, მათ პასუხად მოთმინებით უნდა ისმენდეს სიმართლეს.” ხოლო თუ ხელისუფალი ხედება, რომ მას სიმართლეს უმაღავენ, კიდევ უნდა მრისხანებდეს.

7.9. აქ კიდევ ერთხელ უნდა დავესვსოთ მაკიაველს, რომლის თანახმად, ვისაც ჰგონია, რომ ხელისუფალი, რომელსაც კეთილგონიერ მმართველად თვლიან, თავის თავს კი არ უმაღლოდეს ამას, არამედ ჭკვიან მრჩეველებს, რომლებიც მას გარს ახვევიან, უსათუოდ ცდება, რადგან უტყუარი წესია, რომელსაც გამონაკლისიც კი არ გააჩნია, რომ მხოლოდ ბრძენ ხელისუფალს შეიძლება ჰყავდეს კარგი მრჩეველები. ხელისუფალი არავითარ შემთხვევაში მთლიანად არ უნდა დაემორჩილოს ერთი კაცის გავლენას, თუნდაც მისი სახით ძალზე ჭკვიანი და ერთგული მრჩეველი ჰყავდეს. ამ შემთხვევაში გავლენა შეიძლება ნაყოფიერიც იყოს, მაგრამ დიდხანს კი არ გასტანს, ვინაიდან ეს ჭკვიანი კაცი მალე წაართმევს მას ძალაუფლებას,

ხოლო, როდესაც ხელისუფალი რამდენიმე პირს ეთათბირება, პრაქტიკულად არასოდეს არ მოხდება ისე, რომ მათი თათბირი ერთმანეთს ემთხვეოდეს, და, თუ გონიერი ხელისუფალი არ არის, ვერც თვითონ შესძლებს მათი განსხვავებული აზრების შეჯერებას, მითუმეტეს, რომ ყველა მრჩეველი მხოლოდ საკუთარ გამორჩენაზე ფიქრობს, რათა თავისი გავლენა გაიზარდოს ხელისუფალის კარზე, ხოლო თვითონ კი ვერ მოახერხებს ვერც მათ გამოსწორებას და ვერც ყველაზე საუკეთესო რჩევის გამოცნობას. სამწუხაროა, მაგრამ ფაქტია, რომ ეს ასე ყოფილა და ასე იქნება, ვინაიდან ადამიანები ყოველთვის ბოროტნი არიან, თუკი მათ აუცილებლობა არ აიძულებთ, რომ სიკეთის გზა აირჩიონ. აქედან გამომდინარე, ყოველი კეთილი რჩევა, ვინც არ უნდა იძლეოდეს მას, ხელისუფალის კეთილგონიერების შედეგია, რადგანაც იგი იღებს გადაწყვეტილებას, და ამდენად, მან აირჩია ეს რჩევა, და, არა პირიქით, – მრჩეველთა კეთილგონიერება როდია კეთილი რჩევის არჩევის მიზეზი.

7.10. როგორც ეკონომიკური თეორიიდან ცნობილია, ეკონომიკური პროცესების ანალიზისას, თეორია ერთი არსებითი პირობის დაკმაყოფილებას მოითხოვს, – ადამიანი თავისი ქმედებებით რაციონალურია, ანუ, სხვა სიტყვებით, – იგი გადაწყვეტილების მიღებისას ზღვრული ანალიზის პრინციპით ხელმძღვანელობს, რაც ნებისმიერი ადამიანისათვის გასაგებ ენაზე ასე ფორმულირდება, – თუ რაიმე სიკეთის მიღების სანაცვლოდ (აქ სიტყვა, – „სიკეთე“ ეკონომიკური მნიშვნელობით უნდა გავიგოთ და ნიშნავს, როგორც მატერიალური წარმოების, ისე მომსახურების სფეროს) უფრო მეტის გაღება მიწევს, ვიდრე ვღებულობ, მე ასეთ „სიკეთეზე“ უარს ვამბობ, ხოლო, თუ ნაკლების გაღებით მეტის მიღება შემიძლია (მისი უკიდურესი შემთხვევის, – ტოლობის ჩათვლით), მაშინ ასეთ გარიგებაზე მივდივარ. და, თუ აქ კიდევ შეიძლება იმაზე კამათი, რომ ნებისმიერი ნებაყოფლობითი გარიგებისას ორივე მხარე მოგებული რჩება, ზღვრული სარგებლიანობის პრინციპი უფრო კატეგორიულია და იგი ცალსახად ამბობს, რომ, თუ მიღებული

შემოსავალი ნაკლებია ამ შემოსავლის მისაღებად გაღებულ ხარჯზე, მე უარს ვამბობ ასეთ შემოსავალზე, ხოლო, თუ პირიქით, მაშინ მე ასეთ გარიგებაზე მივდივარ. რადგანაც ასეთი მიდგომა არა მხოლოდ ეკონომიკისათვის არის დამახასიათებელი, არამედ ადამიანთა ნებისმიერი საქმიანობის აუცილებელ პირობას წარმოადგენს, მან იმდენად მრავალნაირი ფორმა მიიღო და, ამასთან, ხშირად, იმდენად დამახინჯებული სახე, რომ აუცილებელია იმის გარკვევა, თუ, რა შეიძლება და, როგორ შეიძლება, ამ, თავისი არსით ძალზე საშიში მოვლენისგან, თავის არიდება. იმისათვის რომ გავიგოთ, თუ რაზეა საუბარი, ერთი ასეთი მაგალითი მოვიყვანოთ. ვთქვათ, პირობითად, რომელიმე უმაღლესი სასწავლებლის რექტორი გახდით ბედისწერის გამოისობით და, რადგანაც ბევრისთვის ეს სულაც არ გახლავთ სასიხარულო ამბავი, რადგანაც ყველას თუ არა, ბევრს მაინც, მიაჩნია, რომ ეს ადგილი მას უფრო ეკუთვნის და შეეფერება, ამდენად, შენდა უნებურად, ბევრი მოშურნე გამოგიჩნდება. თუ ის, ვინც მოვიდა სათავეში, როგორც მეცნიერი, ან, როგორც კარგი ფუნქციონერი და ორგანიზატორი, მართლაც რომ შეეფერება ამ თანამდებობას, მაშინ გარკვეული პერიოდით მაინც, მშვიდობიანი თანაარსებობა, დიდი ალბათობით, დაისადგურებს, რადგან ახლა გასანაწილებელია ქვედა რგოლების ხელმძღვანელთა თანამდებობები და მოშურნენი, ჯერჯერობით, უკეთესი, ან, საჭირო დროის დადგომამდე, ამაზეც ყაბულს იქნებიან. მაგრამ, თუ ეს თანამდებობა მას არ შეეფერება, მაშინ ეს სიტუაცია ორივე მხარისთვის ჯოჯოხეთში ყოფნის ტოლფასია და იგი მთელი ორგანიზაციისთვის სასიკეთოდ ვერ დამთავრდება. ამდენად, ორივე შემთხვევაში ახლად მოსული, რამდენადაც ეს შესაძლებელია, თავისი კადრებით დაკომპლექტებას იწყებს, რაც საბოლოოდ გუნდური პრინციპით დაკომპლექტებამდე მიგვიყვანს, ანუ, თავისი არსით არადემოკრატიულ სიტუაციამდე, საიდანაც ერთი ნაბიჯია ერთპიროვნულ მმართველობამდე.

კორუფცია და ეკონომიკური ზრდა

8.1. ნებისმიერი ხელისუფალის უმთავრესი გზავნილი, რომლითაც იგი ხელისუფლების სათავეში მოსვლისთანავე თავის მოღვაწეობას იწყებს და საზოგადოებას აუწყებს, ეს გახლავთ, - „კორუფციასთან პერმანენტული ბრძოლის მუხლჩაუხრელი პროცესი.“ და, როგორც წესი, უმრავლეს შემთხვევაში ეს „ბრძოლა“ იმით მთავრდება, რომ ყველგან, წინა ხელისუფლების „კორუმპირებული კლანის“, ახალი ხელისუფალის „კორუმპირებული კლანი“ ჩანაცვლდება ხდება. ცხადია, მას მერე, რაც შევთანხმდებით იმაზე, თუ რა იგულისხმება ამ ცნების ქვეშ, ისიც უნდა გავარკვიოთ, თუ რამდენად უშლის ხელს (და, შესაძლოა, გარკვეულ პირობებში უწყობდეს კიდეც ხელს) ეს მოვლენა, ეკონომიკის განვითარებას.

8.2. გაეროსა და ევროსაბჭოს დოკუმენტებში გამოყენებული განმარტების თანახმად, - კორუფცია, ეს არის, საჯარო ძალაუფლების არაკეთილსინდისიერად გამოყენება, პირადი, მესამე პირის, ან ჯგუფის მიერ, სარგებლობის მიღების მიზნით.

ჩვენი აზრით, „კორუფციის“ ცნების ამ განმარტებაში ზედმეტი კეთილსინდისიერებით არის გამოყენებული სიტყვა, - „არაკეთილსინდისიერად“, რადგან არაკეთილსინდისიერება ყოველთვის არ არის დანაშაულებრივი ქმედების ტოლფასი, ხოლო, რამდენადაც კორუფცია სახელმწიფო სტრუქტურების მხრიდან განხორციელებულ უმძიმეს დანაშაულებათა რიგს განეკუთვნება, ამდენად, ეს სიტყვა უნდა შეიცვალოს კორუფციის არსის გამომხატველი სიტყვით, - „დანაშაულებრივი.“ გარდა ამისა, კორუფციული ქმედება ყოველთვის პირადი სარგებლობის მიზნით ხორციელდება და, მხოლოდ იმდენად და მხოლოდ იმიტომ ხდება მესამე პირის, ან პირთა ჯგუფის ჩართვა, რამდენადაც ამას პირადი ინტერესები მოითხოვს.

აქედან გამომდინარე, კორუფციის განმარტება, ჩვენი აზ-

რით, შემდეგ სახეს მიიღებს, – „კორუფცია, ეს არის, საჯარო ძალაუფლების დანაშაულებრივად გამოყენება, პირადი სარგებლობის მიღების მიზნით.“

8.3. კორუფციის საცეცები, რვაფეხას საცეცებისგან განსხვავებით, წარმოდგენილი რაოდენობით ხასიათდება, რომელიც გარს ეხვევა ქვეყანას და საზოგადოებას ნიჰილიზმის მორევში ახრჩობს. ამ უბედურებისაგან არათუ არცერთი ქვეყანა არ არის დაზღვეული, არამედ, უფრო მეტიც, იგი ნებისმიერ ქვეყანაში გარკვეული ზომით აუცილებლად არსებობს, რისი მიზეზიც სწორედ ადამიანში ჩადებული ის დაუოკებელი სურვილია, რომელიც ეკონომიკაში მოქმედი ზემოთ ხსენებული ზღვრული სარგებლიანობის კანონის გაუკუღმართებული ტრანსფორმირების შედეგია, – ნაკლებით მეტის მიღების საკრალური სურვილი. მისი ეკონომიკური წყარო ჩრდილოვანი, გნებათ აღურიცხავი, ეკონომიკაა, რომელიც ნოყიერ ნიადაგს ქმნის კორუფციული გარიგებებისათვის და, რომლის წინააღმდეგ ბრძოლა, ქარის წისქვილებთან ბრძოლას ჰგავს. ამის მიუხედავად, რაოდენ გასაკვირიც არ უნდა იყოს, რიგ შემთხვევაში იგი ეკონომიკური აღმავლობის განმაპირობებელი ფაქტორიცაა, განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც ქვეყანა ეკონომიკური სიდუხჭირიდან გამოსვლას იწყებს და იგი, შეიძლება ითქვას, ისეთივე როლს თამაშობს ეკონომიკაში, როგორსაც საცხებ-საპოხი მასალები შიგანვის ძრავაში. ამის საუკეთესო მაგალითს წარმოადგენს სამხრეთ კორეა:

8.4. ყველაზე გასაოცარი, მეტი რომ არ ვთქვათ, ის გახლავთ, რომ ნებისმიერ ხელისუფალს სასიცოცხლოდ სჭირდება, რომ მისი გარემოცვა აუცილებლად და უკლებლივ, იყოს ამ ჭაობში ჩაფლული, რაც მას, ჯერ ერთი, გაუადვილებს მისივე გარემოცვის მართვას და საკუთარი ძალაუფლების შენარჩუნებას, ხოლო, მეორეს მხრივ, როდესაც „საზოგადოების უკმაყოფილების მუხტი კრიტიკულ ზღვარს მიაღწევს,“ ყოველ ჯერზე, პერიოდულად, ე.წ. „ინფორმაციული აფეთქების“ თავიდან ასაცილებლად და სიტუაციის განსამუხტავად, საზოგადო-

ებას, გულის მოსაოხრებლად და მომავლისადმი ოპტიმისტური განწყობის შესაქმნელად, თავისი გარემოცვიდან მისი ხელისუფლებისათვის ყველაზე საშიში ოპონენტი გადაუგდოს. ამით იგი, საყოველთაოდ მიღებული, ორი კურდღლის დაჭერის შეუძლებლობის ნაცვლად, სამ კურდღელს დაიჭერს, - საშიშ ოპონენტს მოიშორებს, ხალხის უარყოფით მუხტს ჩააქრობს და, ხელისუფლებაში ყოფნას გაიხანგრძლივებს.

როგორც ცნობილია, მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ გამარჯვებულმა ქვეყნებმა, კორეა გაანთავისუფლეს იაპონელთა ანექსიისგან, რის შედეგადაც, ამერიკის შეერთებულმა შტატებმა და საბჭოთა კავშირმა, იგი 38-ე პარალელის გასწვრივ გავლენის სფეროებად გაინაწილეს, და მივიღეთ, - ე.წ. „ჩრდილოეთ კორეა“ და „სამხრეთ კორეა.“

არაფერს ვიტყვით ჩრდილოეთ კორეის შესახებ, გარდა იმისა, რომ ეს არის ერის ზომბირების, მისი ღირსების გაუგონარი მასშტაბებით შელახვის წარმოუდგენელი მაგალითი, როდესაც სასამართლომ, ყველა იმ კორეელს, რომელმაც არასაკმარისი (?) გულწრფელობით გამოიტირა (?) დღევანდელი საჭეთმპყრობელის (სხვა სიტყვებს უბრალოდ ვერ ვპოულობ) მამა, ექვს თვიანი პატიმრობა მიუსაჯა, ხოლო სამხრეთ კორეაში, ამ დანაწევრების მიუხედავად, არნახულ ეკონომიკურ წარმატებებს მიაღწია და ე.წ. „აზიურ ვეფხვებთან“ ერთად (მაღაიზია, სინგაპური, ინდონეზია), ე.წ. „აზიური სასწაულის“ ერთ-ერთი წარმომადგენელიც გახდა.

2016 წლის მონაცემებით, სამხრეთ კორეის მოსახლეობა 51 მილიონს შეადგენს, ხოლო ფართობი, - დაახლოებით 100 ათას კვადრატულ კილომეტრს. მთლიანი შიდა პროდუქტი (მშპ), თუ 2005 წელს, დაახლოებით 900 მილიარდ დოლარს შეადგენდა, 2016 წელს მან უკვე 1,4 ტრილიონ დოლარს გადააჭარბა (სამწუხაროდ ეს გადაჭარბება, რომელიც ჩვენ დამრგვალების მიზნით გავაკეთეთ, ჩვენი ქვეყნის მშპ-ს აღემატება), ათვლის წერტილად ამავე წლის სამომხმარებელი ფასების ინდექსის აღებისას, ანუ ათ წელიწადში მშპ 50 პროცენტზე მეტად გაი-

ზარდა. და, ეს მაშინ, როდესაც ჯერ კიდევ 1960 წელს კორეა ერთ-ერთი უღარიბესი ქვეყანა იყო სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიაში.

დღეს უკვე თამამად შეიძლება ითქვას, რომ ქვეყანაში ადგილი აქვს ეკონომიკის მდგრად ზრდას, საშუალო წლიური სამ პროცენტზე მეტი ზრდის ტემპის არსებობის პირობებში და, რომ არა 2008 წლის თითქმის მინუს თერთმეტ პროცენტიანი, ხოლო 2012 წლის მინუს ორ პროცენტიანი ვარდნა, ზრდის ტემპი გაცილებით მეტი იქნებოდა.

ეკონომიკურმა აღმავლობამ, ცხადია, ქვეყანას პოლიტიკური ამბიციებიც გაუჩინა და, დღეს უკვე ნათლად ჩანს, რომ ქვეყანა გაერთიანებისკენ ძალზე სერიოზულ ნაბიჯებს დგამს, და, უნდა ვივარაუდოთ, რომ შორს არ არის ის დღე, როდესაც მსოფლიო გაერთიანებულ კორეას იხილავს. და ამ დროს...

სამხრეთ კორეის ასეთი ეკონომიკური აღმავლობის ფონზე, ვერავითარ ახსნას ვერ ექვემდებარება ის გასაოცარი, თუ გამოგნებელი არა, - ფაქტი, რომ 1948 წლიდან მოყოლებული, სამხრეთ კორეის არც ერთ პრეზიდენტს „მშვიდობიანად,“ არ ჩაუთავებია საპრეზიდენტო ვადა. ყველა მათგანი, გამონაკლისის გარეშე, კორუფციული გარიგებების მსხვერპლი შეიქმნა, ანუ დღეს მოქმედი მეცამეტე პრეზიდენტიდან, რომელსაც ჯერ არ ჩაუმთავრებია საპრეზიდენტო უფლებამოსილება, წინა თორმეტმა სკანდალურად დაამთავრა თავისი საპრეზიდენტო მოღვაწეობა, და, თუ წინა თერთმეტი პრეზიდენტი ახლად მოსული პრეზიდენტის მმართველობისას იქნა კორუფციაში მხილებული, მეთორმეტე პრეზიდენტი, რომელიც ქალი იყო, თავისივე პრეზიდენტობის დროს ამხილეს კორუფციაში. და, თუ გასული საუკუნის შუა ხანებში კორუფციის არსებობა კიდევ გასაგები იყო, რადგან კორეა მაშინ საკმაოდ ჩამორჩენილი ქვეყნების რანგში გადიოდა, დღეს, ანუ, ბოლოს წინა პრეზიდენტი ქალის, - პაკ კინ ჰე-ს სკანდალური გადადგომა, მისი კორუფციულ სკანდალში გახვევის გამო, ყოვლად გაუგებარია. მას ბრალად ედება, უფრო სწორად, უკვე დაუმტკიცდა 76 მი-

ლიონი დოლარის ღირებულების კორუფციულ აფერაში მონაწილეობა. მას 24 წლით თავისუფლების აღკვეთა მიესაჯა და დღეს იგი უკვე პატიმრობაში იმყოფება საპატიმრო დამლით, – „ნომერი 503“.

8.5. ამ საპრეზიდენტო კორუფციულ ვაქსანალიაში სულ ცოტა სამი რამ არის გასაკვირი!

პირველი ის, რომ ვერც ერთმა შემდგომმა პრეზიდენტმა წინა პრეზიდენტის დანაშაულებრივი ქმედებებიდან ვერანაირი დასკვნა ვერ გამოიტანა და ისე იქცეოდა, როგორც ახალბედა მძღოლი, რომელიც, ავტოავარიების ხილვისას, საკმაოდ დამშვიდებული გამოიყურება, რადგანაც დარწმუნებულია, რომ მას ეს არ შეემთხვევა.

მეორე ის, რომ საპროტესტო ტალღას სათავეში ყოველთვის სტუდენტობა ედგა, როგორც ყველაზე უკომპრომისო და შეურიგებელი ნაწილი საზოგადოებისა, რომელსაც წესით, ყველაზე ნაკლებად უნდა ეცალოს საპროტესტო აქციებში მონაწილეობის მისაღებად.

მესამე, და ყველაზე გასაკვირი, – ყველაფრის მიუხედავად ქვეყანა არა თუ მაინც ვითარდება, არამედ მსოფლიოს განვითარებული ქვეყნების პირველ ოცეულში შედის; უფრო მეტიც, 2016 წლის მონაცემებით, მთლიანი შიდა პროდუქტის მოცულობით სამხრეთ კორეას მსოფლიოში მეთორმეტე ადგილი ეჭირა, ხოლო ერთ სულ მოსახლეზე გაანგარიშებით, სავალუტო ფონდის შეფასებით, 29 ადგილი.

ცხადა, კორუფციას, ამა თუ იმ მასშტაბებით, ყველა ქვეყანაში აქვს ადგილი. საკმარისია გავიხსენოთ საფრანგეთის რამდენიმე პრემიერის, თუ პარიზის მერის, მაგალითი, ინგლისის ერთ-ერთი პრემიერის მიერ, საბიუჯეტო სახსრების, დელიკატურად თუ ვიტყვით, არც თუ მთლად გამართლებული გამოყენება, და, ბოლოს და ბოლოს ის საშინელება, რაც ამერიკის შეერთებულ შტატებში საბანკო სფეროს მიერ დატრიალებულმა ფინანსურმა კრიზისმა გამოიწვია. მაგრამ ის რასაც ადგილი აქვს კორეაში, ერთი ისეთი დასკვნის გაკეთების საშუალე-

ბას იძლევა, რომ ვშიშობთ, უკეთურებს კიდევ უფრო შემატებს რწმენას თავიანთი ქმედებების აუცილებლობაში საზოგადოებისადმი გაკეთებული სიკეთის კუთხით. და, მართლად, ისმის რიტორიკული კითხვა, – როგორ შეძლო ქვეყანამ, რომელიც 1960 წლამდე ერთ-ერთ უღარიბეს ქვეყანას წარმოადგენდა, ეკონომიკური განვითარების ასეთი მაღალი დონის მიღწევა საპრეზიდენტო ხელისუფლების ასეთი პერმანენტული კორუფციული ვაკხანალიის ფონზე? თუ, მეტ-ნაკლებად, კიდევ შეიძლება იმ შეხედულების გაზიარება, რომ თავდაპირველი სიდუხჭირიდან ქვეყნის გამოყვანის აუცილებელ პირობას, სწორედ კორუფცია წარმოადგენს, რომელიც ისეთივე როლს თამაშობის ქვეყნის ეკონომიკაში, როგორც სანჯავ-საცხები ავტომობილის ძრავაში, მაშინ რით შეიძლება აიხსნას მისი ასეთი მასშტაბებით არსებობა უკვე ეკონომიკური აღმავლობის იმ დონეზე, რომელსაც კორეამ დღეს მიაღწია? თუ, უნდა დავიჯეროთ ყოვლად დაუჯერებელი შეგონება, რომ, – როგორც ძრავი ვერ იმუშავებს სანჯავ-საპოხის გარეშე, ასევე ქვეყნის ეკონომიკის განვითარების მასტიმულირებელ ძალად კორუფციული გარიგებები უნდა ჩავთვალოთ?

8.6. სამხრეთ კორეის სასამართლო ხელისუფლების სასახელოდ და მათი პოლიტიკური დამოუკიდებლობის ნიშანსვეტად, თუნდაც ის გამოდგება, რომ ერთ-ერთ პრეზიდენტს, ჩონ დუ ჰუან-ს სასამართლომ თავდაპირველად დახვრეტა მიუსაჯა, რომელიც, შემდგომოც წლიანი პატიმრობით შეუცვალა, ხოლო მის შემდგომ პრეზიდენტს, – რო დე უ-ს სასამართლომ ასევე ხანგრძლივ ვადიანი პატიმრობა მიუსაჯა და, მხოლოდ ოთხი წლის შემდეგ, ისინი ამნისტიის შედეგად გაანთავისუფლეს პატიმრობიდან. მართალია, ეს უკვე შემდეგი პრეზიდენტების ძალისხმევით ხდებოდა, მაგრამ ამას ნამდვილად ვერ ვიტყვით სულ უკანასკნელ პერიოდში, ანუ 2017 წელს მოქმედ პრეზიდენტზე, რომლის მიმართაც საქმე მისივე პრეზიდენტობის პერიოდში აღიძრა და, რომელსაც, როგორც აღვნიშნეთ, 24 წლიანი პატიმრობა მიესაჯა!

8.7. და რა გამოდის? კორუფციის წარმოუდგენლად მაღალი დონის არსებობის პირობებშიც კი, ქვეყანა შეიძლება ეკონომიკურ აღმავლობას განიცდიდეს! აქედან შეიძლება ერთი, შესაძლოა მრავლისმეტყველი დასკვნა გაკეთდეს, – კორუფციასთან პერმანენტული ბრძოლის ფონზე, მთავარი და გადამწყვეტი ქვეყნის აღმავლობისათვის, მაინც, ხელისუფლების სათავეში ისეთი პიროვნების მოსვლაა, რომელიც მართვის უნარით (ბუნებრივი ნიჭით, თუ დიდი გამოცდილებით) დაჯილდოვებული, განათლებული და თავისი ქვეყნის მოყვარული პიროვნებაა! ამის შემდეგ ძნელია უპასუხო კითხვას, – ამ მხრივ, ჩვენ რა გვჭირს? რა გვემართება? კორუფციის დონით არც არასოდეს არ ჩამოვრჩებოდით არავის...

8.8. კორუფციის კუთხით სამხრეთ კორეის მაგალითის განხილვისას, ჩვენ ამ მოვლენის ეკონომიკური ასპექტები იმდენად არ გვაინტერესებს, რამდენადაც პოლიტიკური. ჩვენი ღრმა რწმენით, ნებისმიერ ხელისუფალს, ძალაუფლების შესაწარმუნებლად, აუცილებლად ესაჭიროება, რომ მისი გარემოცვა კორუმპირებული იყოს, რათა მათი მხრიდან ნებისმიერი არასათანადო ქმედებისათვის, რაც კი მას ძალაუფლების შესაწარმუნებაში პრობლემას შეუქმნის, დაუყონებლივ იქნას დასჯილი კანონის მთელი სიმკაცრით. ამდენად, კორუფციის არსებობის ეკონომიკური მდგენელი, პოლიტიკური მდგენელის არსებობის აუცილებლობით არის განპირობებული და წარმოადგენს ხელისუფლების შენარჩუნების აუცილებელ პირობას.

როგორ რყვნის ძალაუფლება (ისტორიული მაგალითები)

9.1. პლუტარქეს, თავის „პარალელურ ბიოგრაფიებში“ არაერთი მაგალითი მოჰყავს იმისა, თუ, როგორ რყვნის და ამორალურს ხდის ადამიანს ძალაუფლება და, რამდენ სიბინძურეზე, – უფრო სწორად, ნებისმიერ სიბინძურეზეა იგი წამსვლელი, ძალაუფლების შესანარჩუნებლად. ამ მხრივ, ჩვენი აზრით, ყველაზე სახასიათოა პლუტარქეს მიერ, ანტიკური ხანის რომის ერთ-ერთი სახელოვანი მხედართმთავრისა და პოლიტიკური მოღვაწის, უზარმაზარი სიმდიდრის პატრონის, – რომელმაც სხვა არანაკლები სიმდიდრის მქონე მოკვდავთაგან განსხვავებით, ამ სიმდიდრის ყველაზე ღამაზად და ესთეტიკის დონემდე აყვანილი სინატიფით წარმოჩენა შეეძლო, – ლუციუს ლიციონუს ლუკულუსის ცხოვრების აღწერიდან, ერთი ამონარიდის მოყვანა, რომელიც ცხადად გვიჩვენებს ძალაუფლების ხიბლით დაბანგულ ადამიანთა მთელ უბედურებას.

9.2. როგორც პლუტარქე ბრძანებს, ... „სომხეთის მეფე ტიგრან მეორე დაპყრობით ომებს აწარმოებდა ფინიკიაში. ...სომხეთის მბრძანებლობა ბერძნებისათვის, აუტანლად მძიმე იყო. საოცარი წარმატებებით ფრთაშესხმული მეფე ტიგრანი წარმოუდგენლად ზვიადი გახდა. მას ეგონა, ყველაფერი ის, რაც ხალხის მისწრაფებისა და გაოცების საგანს წარმოადგენდა, არათუ მას ეკუთვნოდა, არამედ მარტოოდენ მისთვის იყო შექმნილი.“

9.3. პლუტარქეს ეს სიტყვები კიდევ ერთი დასტურია იმისა, რომ ძალაუფლება არა თუ რყვნის, არამედ ასულელებს კიდევც ადამიანს. ცხადია, არც იმის თქმა შეიძლება, რომ ამ პიროვნებას გაამაყების მიზეზი არ ჰქონდა. მან, გარდა იმისა, რომ მრავალი ხალხი დაიმორჩილა, პართების ძლიერება იმდენად შეარყია და ისე დააქნინა, როგორადაც ეს მანამდე ვერავინ შესძლო.

9.4. როგორც პლუტარქე ბრძანებს, – „მესოპოტამია ტიგრანმა ბერძნებით ააგსო, რისთვისაც ისინი იძულებით გადმოასახლა კილიკიიდან. ასევე წამოიყვანა სამშობლოდან მომთაბარე არაბები, ანუ ბედუინები და თავისი დედაქალაქის მახლობლად დაასახლა.“ აქ ერთი გასაოცარი პასაჟი უნდა მოვიყვანოთ, – „ეს იმიტომ გააკეთა, რომ უნდოდა ეს ხალხი სავაჭრო საქმეებში გამოეყენებინა.“ ანუ, სომხეთის მეფემ, ბედუინები იმ მიზნით ჩამოასახლა, რა მიზნითაც დავით აღმაშენებელმა თორმეტი საუკუნის შემდეგ არაბები და სომხები ჩამოიყვანა საქართველოში, რომელსაც, თუ მის განსწავლულობას მივიღებთ მხედველობაში, შეუძლებელია ეს ფაქტი არ სცოდნოდა.

9.5. მეფე ტიგრანის სიძლიერეზე პლუტარქე მეტად საყურადღებო ცნობებს გვანდის, კერძოდ, – „მის გარშემო თავმოყრილი იყო მრავალი მეფე, რომლებიც მას ემსახურებოდნენ. სულ ცოტა ოთხი მეფე, პირისფარეშთა და პირად მცველთა მსგავსად, მუდმივად თან ახლდა. თუ იგი სადმე ცხენით მიდიოდა, ეს მეფეები მოკლე კაბებით ქვეითად მისდევდნენ უკან, ხოლო, როცა იჯდა და ვინმესთან მოლაპარაკებას აწარმოებდა, გულხელდაკრეფილნი გაუნძრევლად ედგნენ გვერდით, რაც მათ აშკარა მონურ მორჩილებას გამოხატავდა.“

სრულიად გაუგებარია, რას შერებოდა ამ დროს მათი მეფური ღირსება? ალბათ, მაშინ უფრო უნდა ყოფილიყო, რიგით ადამიანში თუ არა, მეფეში მაინც, – ღირსების გრძნობა; მითუმეტეს, რომ იმ დროს, ადამიანის სიცოცხლეს დიდი ფასი წამდვილად არ ედო, – გამუდმებული ომებისა და სხვადასხვა ავადმყოფობების მუდმივი საფრთხის არსებობის გამო.

9.6. ძალაუფლება რომ მსხვერპლს მოითხოვს, ეს ისეთივე ძველი შეგონებაა, როგორც სამყარო, მაგრამ ის მსხვერპლი, რომელსაც ის ჟამიდან ჟამამდე აიძულებს ხელისუფალს გაიღოს, იმდენად დიდია, რომ ზოგი ამას სიკვდილს ამჯობინებს. ასე მოიქცა თავად მითრიდატე პონტოელი, რომელმაც, როცა დაინახა, რომ ბრძოლა აზრს კარგავდა, სიცოცხლე საკუთარი ხელით მოისწრაფა.

9.7. ცხადია, ასე ყველა არ იქცეოდა და, ასე, არც მეფე ტიგრან მეორე მოქცეულა. იგი იმდენად მოქნილი ხელისუფალი იყო და, იმდენად კარგად იცოდა მოწინააღმდეგის ხასიათის თავისებურებების თავის სასიკეთოდ გამოყენება, რომ, როგორც პლუტარქე ბრძანებს, – „როცა გაიგო, პომპეუსს მშვიდი და ალერსიანი ხასიათი აქვსო, რომაელთა მეციხოვნე ჯარი თავის სატახტო ქალაქ არტაშატში მიიღო, თავად კი მეგობრებისა და ნათესავების თანხლებით მორჩილების გამოსაცხადებლად პომპეუსისკენ გაეშურა.“

9.8. მისი მოქნილი პოლიტიკური ქცევის ძალზე თვალსაჩინო მაგალითია პომპეუსთან მისი შეხვედრის სცენა. ამასთან იმასაც შევნიშნავთ, რომ სომხეთში პომპეუსი, ტიგრან მცირემ მიიწვია, რომელიც ტიგრან დიდის ღვიძლი შვილი და, მითრიდატეს შვილიშვილი გახლდათ და, მამამისის, პომპეუსის წინაშე დამცირების ამაზრზენ სცენას მის ამალაში მდგარი უყურებდა.

„პომპეუსთან სანამ მივიდოდა, ლიქტორებმა მას ცხენიდან ჩამოსვლა უბრძანეს და ასე ფეხით გაემართა მისკენ. როცა მიუახლოვდა პომპეუსს, თავიდან ჩალმა მოიხადა და უნდოდა ჩალმაც მის ფერხთა წინ დაედო და თვითონაც, საკუთარი ღირსებისათვის ფრიად სამარცხვინოდ, მიწაზე განრთხმულიყო, რათა რომაელთა მხედართმთავარს მუხლებზე მოხვეოდა, მაგრამ პომპეუსმა დაასწრო, მოჰკიდა ხელი, თავისკენ მიიზიდა და გვერდით ახლოს დაისვა. ასეთი დამცირების სანაცვლოდ პომპეუსმა მას დარჩენილი ტერიტორიები დაუტოვა და ექვსი ათასი ტალანტი ხარკის სახით დაუწესა. ეს წინადადება მან იმდენად დიდი კმაყოფილებით მიიღო, რომ პირობა დადო, – ყოველ რომაელ ჯარისკაცს ნახევარ მნა (1მნა=100 დრაქმას) ვერცხლს, ყოველ ცენტურიონს ათ მნას (1 ტალანტი=60მნას), ხოლო სამხედრო ტრიბუნებს თითო-თითო ტალანტს მიეცემო.“

არ ვიცი, რამდენად იყო მისი ასეთი გულუხვობა რომაელთა მიმართ პანიკური შიშით, თუ საკუთარი სიცოცხლისა და სამე-

ფოს გადარჩენის სიხარულით გამოწვეული, მაგრამ ზღაპრული სიმდიდრის პატრონი რომ იყო, ეს უეჭველია და ისიც ცხადი უნდა იყოს, რის ფასად იყო ეს სიმდიდრე ნაშოვნია.

9.9. პლუტარქე დეტალურად გადმოგვცემს კიდევ ერთ მაგალითს იმისა, თუ რაზეა ნამსვლელი პატივმოყვარეობისა და განდიდების მანიით შეპყრობილი ადამიანი, რათა სხვამ არ წარსტაცოს ეს დიდება, და, არა თუ უკადრებელს კადრულობს, არამედ უფრო უარესი, - სასაცილო მდგომარეობაში იგდებს თავს.

საქმე იმაშია, რომ კუნძული კრეტა, კილიკიის შემდეგ, ზღვის მეკობრეთა მეორე ყველაზე დიდი თავშესაფარი იყო. ამ კუნძულზე პრეტორად მივლენილი იყო ვინმე მეტელუსი, რომელიც ნათესავად ერგებოდა იმ მეტელუსს, რომელიც პომპეუსთან ერთად სარდლობდა ესპანეთში. მან მრავალი მეკობრე შეიპყრო და სიცოცხლეს გამოასალმა, ხოლო მეკობრეთა მთავარ ძალებს ალყა შემოარტყა და ხელსაყრელ მომენტს ელოდა, რათა დანარჩენებიც გაეჟლიტა. ალყაშემორტყმულმა მეკობრეებმა, რამდენადაც კუნძული კრეტა პომპეუსის საგანმგებლო მხარის ნაწილი იყო, მას თხოვნით მიმართეს, რათა ისინიც შეენყნარათ და სიცოცხლე ეჩუქებინათ. პომპეუსმა მათი თხოვნა შეინყნარა და მეტელუსს უბრძანა, რომ ომი შეენწყვიტა. ამასთან ერთად, მან კრეტაზე მიავლინა მისი ერთ-ერთი მეთაური ლუციუს ოქტავიუსი, რომელიც მეტელუსის მიერ ალყაშემორტყმულ ქალაქთა კედლებში შედიოდა და ხაფანგში მომწყვდეულ ავაზაკებთან ერთად მეტელუსის წინააღმდეგ იბრძოდა. და, ეს ყველაფერი იმიტომ ხდებოდა, რომ, როგორც პლუტარქე ბრძანებს, - „პატივმოყვარეობითა და მეტელუსის შურიტ, თავის სახელს ბინიერ და ურჯულო ზღვის მანანნალებს უზიარებდა, და საკუთარ დიდებას, როგორც ავგაროზს რასმე, ყელზე ჰკიდებდა დასაფარავად. პატივმოყვარეობამ ჩაადენინა აქილევესსაც მთლად არავაჟუკაციური საქმე, როდესაც სახელისათვის ბავშვივით გახელებული და გაშმაგებული ყველას უკრძალავდა ჰექტორისათვის ვინმეს ესროლა ისარი მის

გარდა,“ – ბრძანებს პლუტარქე და ჰომეროსის „ილიადადან“ მოჰყავს შემდეგი სიტყვები, – „...რომ არ წარეტაცა ამ მკვლელს დიდება გმირისა მისთვის“ („ილიადა,“ XXII.207).

9.10. როგორც ვხედავთ, პატივმოყვარეობის უსაზღვრო მანკიერებით შეპყრობილი პომპეუსი, რომაელთა საერთო მტერს ეხმარებოდა მხოლოდ და მხოლოდ იმისათვის, რომ მრავალ ღვაწლგადახდილი პრეტორისათვის, რომელმაც მიუხედავად პომპეუსის წინააღმდეგობისა, კრეტა მთლიანად გაწმინდა მეკობრეებისაგან, ტრიუმფი აღეკვეთა. მეტელუსმა, მეკობრეთა დასჯის შემდეგ, მხედრობის წინ პომპეუსის წარგზავნილი სარდალი სასტიკად გამოლანძღა და უკან გააგდო.

9.11. როგორც ჩანს, თუ საერთოდ ადამიანთა მოდგმა არა, მისი ელიტარული ნაწილი (აქ, ელიტარულის ქვეშ, ძალაუფლების მქონე და ამ ძალაუფლების ხიბლით გაბრუებული ადამიანები გვყავს მხედველობაში – თ.ა.) მაინც, მაშინ, კიდევ უფრო მერკანტილური და ზნეობრივ ნორმებთან კიდევ უფრო მწყრალად იყო, ვიდრე დღევანდელი ჩინოვნიკური ელიტა.

9.12. თუ რა შეუძლია ადამიანს, რომელიც პოლიტიკურ ასპარეზს ჩამოშორების შემდეგ, ზღაპრული სიმდიდრე დარჩა, ისევ ლუკულუსის მაგალითი უნდა მოვიყვანოთ.

როგორც პლუტარქე ბრძანებს, – „ლუკულუსი მთლიანად გადაერთო ბოჭემურ ცხოვრებაში. ააშენა ძვირფასი შენობები, ბრწყინვალე სასეირნო ხეივნები, გამართა აბანოები, აგროვებდა სურათებს, ქანდაკებებს და ხელოვნების სხვა ნიმუშებს, რისთვისაც დაუზოგავად ფანტავდა ლაშქრობაში მოხვეჭილ აურაცხელ სიმდიდრეს. როგორც პლუტარქე შენიშნავს, – „დღესაც, როდესაც ფუფუნებამ საოცარ სიმაღლეს მიაღწია, ლუკულუსის ბაღები კეისართა დიდებულ ბაღებთან ერთად იხსენიება.“

ლუკულუსმა ზღვის სანაპიროსა და ნეაპოლის მიდამოებში შენობები აღმართა, მთებში გვირაბები გაიყვანა, ზღვიდან გაიყვანა თევზსაცავი თხრილები. ის, რომ ლუკულუსი ზღაპრულად მდიდარი იყო, ამაზე პლუტარქე ბევრს საუბრობს და სხვა

ავტორებსაც იმონებებს, მაგრამ კიდევ უფრო დიდ გაოცებას, მის მიერ ამ სიმდიდრის გამოყენების უნარი იწვევს. მას, როგორც პლუტარქე ბრძანებს, ძალზე ყვარებია წიგნები და ბევრ და ლამაზად დანერილ წიგნს აგროვებდა, მაგრამ უფრო გასაოცარი ის არის, თუ როგორ იყენებდა იგი ამ წიგნებს. მას რამდენიმე ბიბლიოთეკა ჰქონდა და ამ ბიბლიოთეკების გარშემო მონყობილი სასეირნო ხეივნები და სამეცადინო ოთახები მუდამ ღია იყო მსურველთათვის. ხშირად ლუკულუსიც ჩამოდიოდა ხეივნებში და ესაუბრებოდა ფილოლოგებს, თუ აქ ჩამოსულ სახელმწიფო მოღვაწეებს. უფრო მეტიც, მიუხედავად იმისა, რომ თავის დროზე ლუკულუსს უთანხმოება ჰქონდა პომპეუსთან, ხშირად ხვდებოდა მას და ერთმანეთს მეგობრულად ესაუბრებოდნენ, და ერთხელ, როდესაც პომპეუსი, ციცერონთან ერთად ლუკულუსს შეხვდა, ციცერონმა ჰკითხა, – ხომ შეიძლება გენვიოთ, და შინაურულად ვისადილოთო, მაგრამ ისე, რომ წინასწარ არ გააფრთხილოთ თქვენები, რათა საგანგებოდ არ მოემზადონო! ამაზე ლუკულუსს უთქვამს, – მხოლოდ იმას ვეტყვი მსახურთ, რომ ე.წ. „აპოლონის დარბაზში“ უნდა ვისადილოთო. აპოლონის დარბაზი კი მისი ერთ-ერთი უძვირფასესი დარბაზი იყო და იქ განწყობილი სუფრა, ყოველგვარი წინასწარი შეთანხმების გარეშე ორმოცდაათი ათასი დრაჰმა ჯდებოდა.“

ხელისუფალი და მჭერმეტყველება (ნაწყვეტები კლუტარქეს „მორალიებიდან“)

10.1. ჯერ კიდევ ორი ათასი წლის წინ სახელოვან ბერძენს, კლუტარქეს, მრავალი მოსაზრება აქვს გამოთქმული ხელისუფალთა იმ აუცილებელ ნიშან-თვისებათა შესახებ, რომელსაც ისინი აუცილებლად უნდა აკმაყოფილებდნენ. ჩვენ მისი ერთ-ერთი ნაშრომიდან, – „სახელმწიფოთა საქმეთა შესახებ რჩევა-დარიგებები,“ რომლის ქართულ თარგმანსაც მალე შევთავაზებთ მკითხველს, გვინდა მოვიყვანოთ ნაწყვეტები, რომლებიც, ვფიქრობთ ნაადგებათ იმ ადამიანებს, რომლებიც ხელისუფლებაში მოსვლის პატივმოყვარული სურვილით არიან შეპყრობილნი.

10.2. ხელისუფლების სათავეში მოსული ადამიანისთვის, ისევე, როგორც ნებისმიერი სახელმწიფო მოღვაწისათვის, მჭერმეტყველების უნარი აუცილებელი უნარ-ჩვევაა, მაგრამ მხოლოდ ამით სახელის მოხვეჭის მცდელობა, როგორც კლუტარქე ბრძანებს, არ უნდა იყოს მთლად საკადრისი საქციელი ხელისუფალისათვის. ჯერ კიდევ დემოსთენე (ძვ.წ. 384-322წწ.) ბრძანებდა, რომ მისი ორატორული ნიჭი, სხვა არაფერია, თუ არა გარკვეული უნარ-ჩვევები, რომელიც საბოლოო ჯამში, მსმენელის მხრიდან გარკვეულ ლოიალურ დამოკიდებულებას გულისხმობს, ხოლო ის, ვისაც ამით მოაქვს თავი, დემოსთენე მას გაუთლელ, ხელოვანის პრეტენზიის მქონე, ხელოსანს ეძახდა.

10.3. მჭერმეტყველად, როგორც წესი, იშვიათი გამონაკლისის გარდა, არავინ არ იბადება, ხოლო იმათაც კი, ვისაც დაბადებიდან აღმოაჩნდა ორატორული ნიჭი, მიუხედავად იმისა, რომ უამრავი შრომა და უზარმაზარი ჯაფა გასწიეს იმისათვის, რომ ამ სფეროში სრულყოფილებისათვის მიეღწიათ, მაინც, მათაც ჰქონიათ შემთხვევები, როდესაც ხალხს ყოყინით, ფეხების

ბაკუნით და ლანძღვა-გინებით გაუძევებიათ არენიდან. გამო-
ნაკლისს არც დემოსთენე წარმოადგენდა, რომელსაც, გარდა
იმისა, რომ ფიზიკურად სუსტი აგებულებისა იყო და ხშირად
ავადმყოფობდა, ხმაც საკმაოდ სუსტი ჰქონდა და ლაპარაკი-
სას ჩიფჩიფებდა. ამ დროს კი ნამდვილად იყო მჭერმეტყვე-
ლი. ამ სერიოზული ნაკლოვანებების აღმოსაფხვრელად, რო-
გორც თავადვე ჰყვება (უკვე ღრმად მოხუცებული, როგორც
პლუტარქე ბრძანებს, არა და იგი 62 წლის ასაკში აღესრულა,
უფრო სწორედ, თვითმკვლელობით მოისწრაფა სიცოცხლე,
და ამ სტრიქონების წერისას, თქვენს მონა-მორჩილზე მთელი
ხუთი წლით უმცროსი იყო), ენის ქვეშ წერილ კენჭებს იწყობდა
და ცდილობდა გარკვევით და ხმამაღლა წაეკითხა ნაწყვეტები
სხვადასხვა პოეტების ქმნილებებიდან, ხოლო ხმის სიმტკიცეს
იმით იმუშავებდა, რომ ლაპარაკობდა სირბილის დროს, ან რო-
დესაც მთაზე ადიოდა, სუნთქვაშეკრული წარმოთქვამდა ლექ-
სებს, ან რომელიმე გრძელ ფრაზას.

10.4. თუმცა, ცხადია დემოსთენეს არენიდან ფეხების ბა-
კუნითა და ყიჟინით გაძევების მიზეზი ის კი არ იყო, რომ მას
მოცემულ შემთხვევაში, მჭერმეტყველების უნარმა უღალატა,
არამედ ის, რომ მან ის არ თქვა, რისი მოსმენაც ხალხს იმ მომე-
ნტში სურდა. ჩვენი აზრით სწორედ ეს გახლავთ მჭერმეტყვე-
ლების უნარსა და ორატორულ ნიჭს შორის განსხვავება. მჭე-
რმეტყველების უნარი, ეს ისეთი უნარია, როდესაც შენი საუბ-
რით, ლაპარაკის მანერით, ქცევებით, ხმის ტემპრით, მისი მუ-
დულაციის უნარით, – საჭირო დროს ხმამაღალი შეძახილებით
და საჭირო დროს თეატრალური ჟესტიკულაციითა და ა.შ., შე-
გიძლია აუდიტორია აიძულო, რომ მოგისმინოს, რამეთუ ცნო-
ბილია, რომ ადამიანებს მაქსიმუმ 15-20 წუთის განმავლობაში
შეუძლიათ სხვა ადამიანს ყურადღებით უსმინონ. ამ დროის გა-
სვლის შემდეგ მას ყურადღება ეფანტება და გულისყურით ვე-
ლარ უსმენს. მჭერმეტყველის უნარი სწორედ ის გახლავთ, რომ
მას შეუძლია აუდიტორია საათობით ჰყავდეს დაძაბულ მდგო-
მარეობაში და მის თითოეულ სიტყვას აღიქვამდეს, როგორც

ძალზე მნიშვნელოვანს. ანუ, მასსები, ლაპარაკის გარეგნული ეფექტებით მოხიბლულები, დაჰიპნოზებულივით უსმენენ, მაგრამ ნაკლებად ესმით, ან ნაკლებ ყურადღებას აქცევენ მის შინაარსობრივ მხარეს. ანუ, გარეგნული ხიბლით გადაფარულია მისი შინაარსობრივი მხარე. ცხადია, რომ ეს სულაც არ ნიშნავს იმას, რომ მჭერმტყველი ღრმა და შინაარსიან მოხსენებას არ აკეთებდეს, მაგრამ მსმენელი, გარეგნული ეფექტებით არის უფრო მოხიბლული და ამ ეფექტების გზით აფექტურ მდგომარეობაში ვარდება. რაც შეეხება ორატორულ ნიჭს, იგი უფრო მეტია, ვიდრე მჭერმტყველების უნარი. ორატორული ნიჭით დაჯილდოვებულ ადამიანს შეუძლია მასების ენერგია და მათი მისწრაფებები საკუთარი სურვილისამებრ წარმართოს და იმ დონემდე მიიყვანოს, რომ ეგზალტირებულმა მასსამ ყველა და ყველაფერი წალეკონ თავის გზაზე. ამასთანავე, აღსანიშნავი და ხაზგასასმელია, რომ, ცხადია, ამ დროს ორატორმა ზუსტად ის წამი უნდა დაიჭიროს, როდესაც მასსა ეგზალტაციის უმაღლეს დონემდეა მისული და, როგორც ქვემოთ დანვრილებით ვიტყვით, გვაქვს ე.წ. „ინფორმაციული აფეთქება.“

10.5. როგორც პლუტარქე ბრძანებს, დემოსთენეს სახლში ჰქონდა დიდი სარკე, რომლის წინ მდგარი ვარჯიშობდა დეკლამაციებში. იგი თვლიდა, რომ წარმოუდგენელ შთაბეჭდილებას ახდენს მსმენელზე, თუ როგორი ტონალობით, როგორი მანერით, ხმის როგორი ტემბრით და ტონალობის როგორი მოდულაციით გადადის ორატორი ერთი საკითხიდან მეორეზე; აღშფოთებიდან და გაბრაზებიდან, ღიმილსა თუ ოხუნჯობაზე, იმისდა მიხედვით, თუ როგორი მსმენელი ჰყავს და, რამდენად მნიშვნელოვანია განსახილველი საკითხი. ამასთან დიდი, გადამწყვეტი თუ არა, მნიშვნელობა აქვს, თუ რამდენად დამაჯერებლად მიაქვს ორატორს სათქმელი მსმენელთან. იგი უნდა იყოს იმდენად გულწრფელი და იმდენად ბუნებრივი, რომ მსმენელმა დაიჯეროს და მასთან ერთად განიცადოს საკითხის მთელი სიღრმე და სიმწვავე.

10.6. როგორც პლუტარქე ბრძანებს, ერთ ცნობილ პირო-

ვნებას ჰკითხეს, თუ რას იტყოდა იგი ადრინდელი და მისი თანამედროვე ორატორების შესახებ? მან უპასუხა, – შესაძლებელია რომ იყოს ადრინდელთა მოსმენა (ცხადია მას ამის საშუალება არ ჰქონდა, მაგრამ ნაწერიდან გამომდინარე ამბობდა- თ.ა.), შეუძლებელია არ განცვიფრდე, როგორი მჭერმეტყველებითა და საზეიმო განწყობით გამოდიოდნენ ისინი ხალხის წინაშე, ხოლო დემოსთენეს სიტყვები, თუ მას წაიკითხავთ, გაცილებით უკეთ არის აგებული და გამოირჩევიან დიდი ემოციური ზემოქმედებით. შეიძლება ითქვას, რომ მისი ყოველი გამოსვლა ხალხის წინაშე, წინასწარ ზედმინევენით მომზადებული, ათასგზის შესწორებული, გაშალაშინებული, შემდეგ დასწავლილი და იუველირული სიზუსტით გადმოცემული, სათანადო ტონალობითა და ხმის მოდულაციის საჭიროებისამებრ ცვალებადობის დაუსრულებელი მუსიკალური სიმფონიაა. ამასთან, ძალზე არსებითია, რომ დემოსთენე არასდიდებით არ გამოვიდოდა სიტყვით, მისი წინასწარ მომზადების გარეშე!

ნანილი II

ემპირიული შეგონებები

თავი პირველი

თავისუფლების ფილოსოფია

1.1. კაცობრიობას ყოველთვის აღელვებდა საკითხი იმის შესახებ, თუ რამდენად თავისუფალია ადამიანი თავის ქმედებებში, ანუ, მისი თითოეული ქმედება ბედისწერის მიერ წინასწარ განსაზღვრულია, თუ ადამიანი თავად ქმნის თავის ბედს. ამ საკითხზე ჯერ კიდევ მარკუს ავრელიუსი ამბობდა, თავის დიდებულ ნაშრომში, – „ფიქრები.“ ერთ-ერთ შეგონებაში იგი ბრძანებს, რომ, – ადამიანი ემორჩილება, – ან ბედისწერის აუცილებლობას და, აქედან გამომდინარე, მის ურყევ წესრიგს, ან მრავალმოწყალე განგებას, ანდა წარმოადგენს შემთხვევითობის სათარეშოს, და, აქედან გამომდინარე, უაზრო და უმიზნო ქაოსს. თუ ადგილი აქვს საბედისწერო აუცილებლობას, მაშინ რა აზრი აქვს მასთან ჭიდილს? თუ ვემორჩილებით მრავალმოწყალე განგებას, მაშინ ისე უნდა მოიქცე, რომ ღვთაებრივი შენევნის ღირსი ჰყო თავი, ხოლო, თუ ადგილი აქვს შემთხვევითობის თავანყვეტილ თარეშს, მაშინ კმაყოფილი უნდა იყო იმითაც, რომ ამ ქაოსსა და საგანთა ამ უაზროდ მბრუნავ მორევში, შენ ერთი მაინც ინარჩუნებ გარკვეულ აზრსა და წარმმართველ სანყისს (მარკუს ავრელიუსი. „ფიქრები.“ წიგნი XII.14.) .

საკითხი იმის შესახებ, თუ რამდენად თავისუფალია ადამიანი თავის ქმედებებში, ცხადია ფილოსოფიურ კატეგორიათა სფეროს განეკუთვნება. ფილოსოფიურ მეცნიერებაში, თავისუფლების (ანუ, ქმედებების თავისუფლების), როგორც ფილოსოფიური კატეგორიის, შესახებ არსებული შეხედუ-

ლებები, სამ ძირითად ჯგუფად იყოფა. ესენია, – ფატალიზმი, ვოლუნტარიზმი და დეტერმინიზმი. თუმცა, როგორც ქვემოთ ვნახავთ, ამ ჩამოთვლილი სამი კატეგორიის გარდა, ფრანგმა ფილოსოფოსმა გასტონ ბაშლიარმა შემოიტანა, ჩვენი აზრით უმნიშვნელოვანესი კატეგორია, ე.წ. ინდეტერმინიზმი, რომელსაც ჩვენ დაწვრილებით განვიხილავთ და უფრო მეტიც, მასზე ავაგებთ ჩვენს შეხედულებებს.

ფატალიზმი – (ლათ. *Fatalis* – ბედისწერა), ეს არის ფილოსოფიური შეხედულება, რომლის თანახმადაც სამყაროში ადამიანის ნებისმიერი მოქმედება წინასწარ არის განსაზღვრული და, ამდენად, ყველაფერი გარდაუვალია და გამორიცხულია ყოველგვარი შემთხვევითობა. ძირითადად განასხვავებენ ფატალიზმის სამ ტიპს, – მითოლოგიურ, რელიგიურს და რაციონალისტურს.

❖ მითოლოგიურ ფატალიზმს გარდაუვალობის საფუძველად მიაჩნია ბედისწერა;

❖ რელიგიურ ფატალიზმს გარდაუვალობის საფუძველად მიაჩნია ღმერთი;

❖ რაციონალისტურ ფატალიზმს გარდაუვალობის საფუძველად მიაჩნია მიზეზობრიობის უწყვეტი ჯაჭვი.

ბერძნულ-რომაული მითოლოგია ხომ იმ პრინციპზეა აგებული, რომ თვით ყველა ღვთაებაც კი უპირობოდ ემორჩილება ბედისწერის განგებას და, ამდენად, პიროვნება თავის ქმედებებში არ არის თავისუფალი და ყველა მისი ქმედება მკაცრადაა განსაზღვრული ბრმა ბედისწერის მიერ. ასეთი მიდგომა მთლიანად უხსნის პიროვნებას ჩადენილი ქმედებების შედეგებზე პასუხისმგებლობას. ამას კი, საბოლოო ჯამში, მივყავართ ადამიანის, როგორც სოციალური არსებისათვის დამახასიათებელი ისეთ უმნიშვნელოვანეს ზნეობრივ კატეგორიებს შორის ზღვარის ნაშლამდე, როგორიცაა – სიკეთე და ბოროტება. მართლაც, თუ ადამიანის ნებისმიერი ქმედება ბედისწერის მიერ წინასწარ განსაზღვრული ქმედების დეფაქტო აღსრულებაა, მაშინ მთლიანად იშლება ზღვარი სიკეთესა და ბორო-

ტების შორის. ანუ, თუ ადამიანი, ვთქვათ, ბოროტებას სჩადის, ეს ცოდვა კი არ არის, არამედ ადამიანის ნებისგან დამოუკიდებელი ქმედებაა და იგი უბრალოდ იარაღია ბედისწერის ნების აღსრულების პროცესში. ზუსტად ასევე, სიკეთე სათნოების გამოვლენა კი არ არის, არამედ აუცილებლობის გამოვლინებაა მხოლოდ.

ვოლუნტარიზმი – (ლათ. **Voluntaries** – ნებისყოფა) ფილოსოფიური შეხედულება, რომლის თანახმადაც ჭეშმარიტია არაობიექტურად არსებული კანონზომიერებები, არამედ ადამიანის, პიროვნების ნება. პოლიტიკურ ცხოვრებაში იგი, როგორც წესი, ავტორიტარიზმის სახით გამოვლინდება და ხასიათდება ისტორიული განვითარების რეალური პირობებისა და შესაძლებლობების იგნორირებით.

დეტერმინიზმი – (ლათ. **Determinare** – განსაზღვრა) ფილოსოფიური შეხედულება სამყაროს კანონზომიერების შესახებ, რომლის თანახმადაც სამყაროში ყველაფერი მიზეზ-შედეგობრივი კავშირით არის განპირობებული, დეტერმინირებული, ანუ განსაზღვრული. ამდენად, სამყაროში არ არსებობს არავითარი უმიზეზო მოვლენა, ანუ შემთხვევითობა. ტერმინი „შემთხვევითობა“ მოვლენათა მიზეზ-შედეგობრივი კავშირების მხოლოდ სუბიექტური არცოდნის გამო გამოიყენება, თორემ თავისთავად სამყაროში არავითარი შემთხვევითობა არ არსებობს. სამყაროს მხოლოდ მკაცრი აუცილებლობა და მიზეზის არსებობა მართავს. ანუ, როგორც მატერიალისტები ამბობენ, – ყველა მოვლენა აუცილებელი მიზეზებით არის განპირობებული.

ინდეტერმინიზმი – (ლათ. **Indeterminare** – განუსაზღვრელი) დეტერმინიზმის სანინააღმდეგო ფილოსოფიური შეხედულება, რომლის საფუძველსაც წარმოადგენს ქცევის წინასწარ განჭვრეტის შეუძლებლობის იდეა.

1.2. მიზეზ-შედეგობრივი პრობლემის ფილოსოფიური რეტროსპექტივა. არის თუ არა ადამიანის ნებაზე დამოკიდებული შესაძლო შესაძლებლობებიდან იმ შესაძლებლობის ამორჩევა,

რომელიც მისთვის საუკეთესოა? კითხვა, ცხადია რიტორიკულია და მასზე ერთმნიშვნელოვანი პასუხის გაცემა შეუძლებელია, რადგანაც პასუხი გარკვეულწილად „დიახ“-აც არის და გარკვეულწილად „არა“-ც! ერთი რამ კი ცხადია, როდესაც ადამიანს ხელისუფლებაში მოსვლა უნდა, მისი ცხოვრების ყოველი წუთი, ყოველი წამი იმ ძირითად მიზანს უნდა ემსახურებოდეს, რისთვისაც არაფერზე და არავის წინაშე უკან არ უნდა დაიხიოს და, თუკი ბედისწერამ მოწყალე თვალთ შემოხედავს, ამის შემდეგ განახორციელო ჩაფიქრებული.

ბედისწერის როლისა და მნიშვნელობის შესახებ პრობლემის გარკვევისათვის აუცილებელია განვიხილოთ საკითხი „მიზეზისა და ქმედების“, გნებავთ, – „აუცილებლობისა და შემთხვევითობის“ მიმართების შესახებ, რისთვისაც უნდა გადავიდეთ ამ საკითხზე გამოჩენილი ფილოსოფოსების მოსაზრებების რეტროსპექტიულ განხილვაზე.

არისტოტელე (ძვ.წ. 384-322 წწ.), თავის „მეტაფიზიკაში“, იძლევა სამყაროს არსებობის ყველაზე პირველ საწყისებს და მიზეზებს. ამ საკითხზე მისი წინამორბედების შეხედულებების ანალიზის შედეგად მან ისინი ოთხ ძირითად ჯგუფში გააერთიანა.

მიზეზთა პირველ ჯგუფში მან გააერთიანა იმ წინამორბედთა შეხედულება (მაგ., – „იონელი ფიზიკოსების“ შეხედულება პირველმიზეზის შესახებ), რომელთა აზრითაც, – მატერიალური მიზეზი წარმოადგენს ყოველგვარი ცვლილების სუბსტრატს, რომლისგანაც ყველა საგანი წარმოიქმნება და რომელშიც ეს საგნები ახდენენ ურთიერთქმედებას;

მიზეზთა მეორე ჯგუფში მან გააერთიანა იმ ფილოსოფოსთა შეხედულება (მაგ., ანაქსაგორი), რომელთა აზრითაც ყველაფრის მიზეზია ის, საიდანაც იწყება მოძრაობა;

მიზეზთა მესამე ჯგუფში მან გააერთიანა იმ ფილოსოფოსთა შეხედულება (მაგ., პლატონი) რომელთა აზრითაც, ყველაფრის მიზეზია მოძრაობის, ან ქმედების დასასრული, – „ის, რის გულისთვისაც“ რაიმე მოქმედება ხდება, ანუ „პლატონისეული

კეთილდღეობა” (როგორც ნებისმიერი გენეზისისა და მოძრაობის საბოლოო მიზანი);

მიზეზთა მეოთხე ჯგუფში მან ჩამოაყალიბა საკუთარი ფილოსოფიური შეხედულება, რომლის თანახმადაც ფორმა, რომელიც შეადგენს საგნის განსაზღვრულ სახეს, წარმოადგენს მის არსს.

თავისი წინამორბედების მოძღვრებების განხილვისას, არისტოტელე მიუთითებს, რომ ყველა ისინი აღიარებდნენ ამ ოთხი მიზეზიდან ერთ-ერთს, თუმცა მისი აზრით, უმთავრესი ნაკლი „პირველი ფილოსოფიის“ (მეტაფიზიკის) ამ წინამორბედებისა, იყო მათი შეხედულებების ცალმხრივობა.

არისტოტელეს აზრით, მიზეზი ეს არის ნივთის ის შემადგენელი ნაწილი, რისგანაც ის წარმოიქმნება, მაგალითად, სპილენძი არის მიზეზი მეთუნუქეობისა, და ვერცხლი – ფინჯნის ჩამოსხმის მიზეზია, ასევე მათი მონათესავე ნაკეთობები მიზეზის არსია.

1.3. როგორც დიდი ინგლისელი ფილოსოფოსი, თომას ჰობსი (1588-1679 წწ.) მიუთითებს, – „სხეული აწარმოებს ქმედებას, ანუ ახდენს ქმედებას მეორე სხეულზე, თუ იგი ინვეეს, ან აქრობს ამ უკანასკნელში რაიმე სახის აქციდენციას...“ (შემთხვევით – თ.ა.), და „...ნებისმიერი ქმედების მიზეზი არის დაფუძნებული გარკვეულ აქციდენციებზე, რომლებიც მოქმედებენ სხეულებზე და ინვევენ მათზე ზემოქმედებას: თუ ასეთი აქციდენციები გვაქვს, მაშინ ადგილი აქვს ქმედებას, ხოლო, თუ რომელიმე მათგანი აკლია, მაშინ ქმედებას ადგილი არა აქვს.“ იქვე ჰობსი მიუთითებს, რომ – „ნებისმიერი მომხდარი ქმედება გვაქვს იმის გამო, რომ არსებობდა აუცილებელი მიზეზი, რათა ეს ქმედება მომხდარიყო. ეს ეხება, როგორც წარსულში მომხდარ ქმედებებს, ასევე მომავალში მომხდარსაც.“ როგორც ვხედავთ, **თომას ჰობსი** ამ საკითხში არის დეტერმინისტული ფილოსოფიური შეხედულების მომხრე.

1.4. მეორე დიდი მოაზროვნე, გოტფრიდ ვილჰელმ ლეიბნიცი (1646-1716 წწ.) აცხადებდა, რომ „...ყველაფერს, რასაც ნესე-

ბი გააჩნია, ასევე ასრულებს ქმედებებს ამ წესების შესაბამისად ...აქედან შეიძლება დაუასკვნათ, რომ ჩვენს უკიდვანო სამყაროში ყველაფერი ხდება მათემატიკურად, ანუ უშეცდომოდ." აქედან გამომდინარე, ლეიბნიცი ასკვნის, რომ, თუ ჩვენ შევძლებთ ყველა მიზეზის გათვალისწინებას, მაშინ ყველა შედეგიც შეგვიძლია ვიცოდეთ წინასწარ. ცხადია, შეუძლებელია ლეიბნიცს შეედავო ამ ჭეშმარიტებაში, ოღონდ უნებურად სპარტანელთა პასუხი გახსენდება ადამიანს, მეფე ფილიპეს რომ შეუთვალეს, - "თუ"!

ჩემი ღრმა რწმენით, სწორედ ეს არის ფატალიზმსა და დეტერმინიზმს შორის განსხვავების მიზეზი, რომ, - თავად შემოქმედიც კი არ ერევა ყველა დეტალებში, - ის ქმნის პროგრამას (ვთქვათ, ქრომოსომებში ჩანერილი ადამიანის გაჩენისათვის საჭირო გენეტიკურ ინფორმაციას) და ამ პროგრამის რეალიზებისათვის საჭირო წინაპირობებს (ის, რომ სქესი არსებობს და ქალი ირჩევს იმ მამაკაცს, რომელიც მას უფრო ჯანმრთელ შთამომავლობას გაუჩენს (თუმცა დღეს ეს წესი გარკვეულად ტრანსფორმირებულია, მაგრამ ეს საკითხის არსს არ ცვლის) და ა.შ) და ამის შემდეგ შემთხვევითობას გადაულოცა შესაძლებლობათა უსასრულო მრავალფეროვნება.

დეტერმინისტული შეხედულების უდავო მაგალითია ლეიბნიცის ის მოსაზრებაც, რომ - „ისევე როგორც (ყველა ცოცხალი) ფორმირებულია განაყოფიერებულ კვერცხუჯრედში, ...ზუსტად ასევე შეიძლება ითქვას, რომ მთელი სამყაროს მომავალი უკვე მოცემულია თანამედროვე სამყაროში და მთლიანად პერფორმირებულია.“ მისი აზრით შემოსაზღვრულ გონებას არ ძალუძს მომავალი მოვლენის განჭვრეტა, რადგანაც იმდენად დიდია ურთიერთქმედი საგნების რაოდენობა და, ამ დროს სულ უმცირესმა მოვლენამ, რომლის გათვალისწინებაც, რიგი მიზეზების გამო ვერ მოხერხდა, შესაძლოა უზარმაზარი ცვლილება შეიტანოს სამყაროს მთლიან სურათში. ამგვარად, ლეიბნიცი დეტერმინიზმის მიმდევარია, რადგანაც იგი საბოლოოდ ასკვნის, რომ - „ბუნებაში ყველაფერი განსაზღვრულია მართებულიად და ზუსტად.“

1.5. დიდი შოტლანდიელი ფილოსოფოსის დევიდ იუმის (1711-1776 წწ.) აზრით, მიზეზობრიობის იდეის გამოკვლევის გარეშე ... „შეუძლებელია სწორი მსჯელობა“ და, „თუ სრულყოფილად ვერ გაიგებ იმ იდეას, რომლის შესახებაც ჩვენ ვმსჯელობთ, და, შეუძლებელია სრულყოფილად რაიმე იდეის გაგება, თუ არ გაყვები მას მის პირველწყარომდე“...

იუმის აზრით, იმისათვის, რომ ობიექტები იყვნენ მიზეზ-ქმედებრივ კავშირში, უნდა დაკმაყოფილდეს რიგი პირობებისა. „კერძოდ, - „მიზეზი და ქმედება“ უნდა იყვნენ დროსა და სივრცეში ერთმანეთის თანამდევნი; მიზეზი წინ უნდა უსწრებდეს ქმედებას; მიზეზსა და ქმედებას შორის უნდა არსებობდეს მუდმივი კავშირი; ერთი და იგივე მიზეზი ყოველთვის წარმოქმნის ერთსა და იმავე ქმედებას; სხვადასხვა ობიექტები წარმოქმნიან ერთსა და იმავე ქმედებებს, როდესაც მათ რაიმე საერთო თვისება აქვთ; ორი მსგავსი ობიექტის ქმედებათა შორის განსხვავება დამოკიდებული უნდა იყოს იმ თავისებურებით, რომლითაც ისინი განსხვავდებიან; როცა რაიმე ობიექტი იზრდება ან მცირდება მასზე მოქმედი მიზეზების გაზრდის ან შემცირების გამო, მაშინ იგი უნდა განვიხილოთ, როგორც რთული ქმედება, რომელიც გვაქვს რამდენიმე ქმედების შეერთების შედეგად; ობიექტი, რომელიც დროის გარკვეული პერიოდის განმავლობაში არსებობს, როგორც ყველა თავისი თვისების მქონე და არ აწარმოებს გარკვეულ ქმედებას, არ წარმოადგენს ერთადერთ მიზეზს ამ ქმედებისა, მაგრამ საჭიროებს რაიმე სხვა პრინციპის ჩართვას, რომელიც დაეხმარება მას გამოათავისუფლოს თავისი ძალა და ქმედება“. ამგვარად, - ასკენის იუმი - „ყველა ჩვენი განსჯა მიზეზისა და ქმედების შესახებ დაფუძნებულია ჩვენს ჩვევებზე მხოლოდ“ - ერთის მხრივ და „ყველა მსჯელობა მიზეზისა და მსჯელობის შესახებ, - დაფუძნებულია ცდაზე და ყველა მსჯელობა, რომელიც ცდიდან მომდინარეობს იმ დაშვებაზეა დაფუძნებული, რომ ბუნებაში უცვლელად იქნება შენარჩუნებული ერთი და იგივე ნესრიგი“, - მეორეს მხრივ, როგორც დიდი გერმანელი ფილო-

სოფოსი იმანუელ კანტი (1724-1804 წწ.) ამბობდა, – „...ნიეტის შესაძლებლობას საერთოდ, როგორც მიზეზისა, მე სრულიად არ ვხედავ, და ეს იმიტომ, რომ მიზეზის ცნება ისეთი ცნება არ არის, რომელიც ნივთებს გულისხმობდეს, არამედ მხოლოდ ცდის დამახასიათებელ პირობებზე მიუთითებს იგი, სახელდობრ იმაზე, რომ ცდა მხოლოდ იმ შემთხვევაში შეიძლება იყოს მოვლენათა ობიექტურ-გაველენიანი და მათი დროში თანმიმდევრობის შემეცნება, თუ წინანდელი შემდგომს უკავშირდება ჰიპოთეზური მსჯელობის წესის მიხედვით. მიზეზის ცნება შეიცავს ისეთ წესს, რომლის მიხედვითაც, ერთი მდგომარეობიდან მეორე მდგომარეობა აუცილებლობის მიხედვით გამომდინარეობს.“

1.6. ვოლუნტარისტული ფილოსოფიური შეხედულების უთვალსაჩინოესი წარმომადგენელია ფრიდრიხ ნიცშე (1844-1900 წწ.). თავის სკანდალურად ცნობილ ნაშრომში, – „ასე იტყოდა ზარატუსტრა,“ იგი ამბობს, რომ – სამყარო ძალაუფლების ნებაა და არა არსებობის ნება. როგორც ამ მეცნიერული ნაშრომის დიდებული მთარგმნელი, ერეკლე ტატიშვილი, წინასიტყვაობაში მიუთითებს, – „ზარატუსტრა აცხადებს თავის ახალ მცნებათა ფიცარს, მისი კონცეფციით ცხოვრების საფუძველი ბატონობის სურვილია უფროსი მონა ბატონს ხელ-ფეხს ულოკავს იმიტომ, რომ უნდა თვითონ უმცროსებზე იბატონოს. ასეთია არსებობის მიზანი და შინაარსი“.

ნიცშეს აზრით, – თანასწორობას ქადაგებს ის, ვინც უძლურია, ვისაც სურს, მაგრამ არ შეუძლია ბატონობა; და სწორედ რადგან არ შეუძლია, შურს და შურისძიებით განმსჭვალული, თანასწორობას ქადაგებს.

როგორც ფრიდრიხ ნიცშეს ამ ნაშრომის რედაქტორი და საკმაოდ ვრცელი ანალიზის ავტორი, თამაზ ბუაჩიძე მიუთითებს, ნიცშესთან, – „სამყარო“ – „მინაა“, „სიცოცხლეა“ ანუ „ნებაა ძალაუფლებისა“, ის ირაციონალურია, დიონისურია, მარადი ბრძოლაა სხვასთან და საკუთარ თავთან. სიცოცხლე ქმნადობაა, ჭეშმარიტად ქმნადი და ცოცხალი კი ნიცშესთვის

არის ინდივიდი, ერთეული, „აი ეს“ და არა აბსტრაქტული იდეა. უმაღლესი ღირებულებისაა არა ზოგადი, იდეალური, უცვლელი, არამედ ინდივიდუალური, კონკრეტული, დროსა და სივრცეში არსებული, უმაღლესი ღირებულებისა და ძალაუფლების ნების მქონე ერთეულ არსებულთა ბრძოლა“.

1.7. ძალზე საინტერესოა, ეთნიკურად გერმანელი, ამერიკელი მეცნიერის, – **რუდოლფ კარნაპის (1891-1970 წწ.)** შეხედულებები ჯერ საერთოდ ფილოსოფიის დანიშნულების შესახებ და კონკრეტულად კი, ჩვენთვის საინტერესო, მიზეზ-შედეგობრივ მიმართებაზე. სწორედ კარნაპის შეხედულებები გახლათ იმის მიზეზი, დავინტერესებულიყავით ფილოსოფიური კატეგორიების განხილვით.

„თეორეტიკოსი ფიზიკოსი, – ამბობს კარნაპი – მუდმივად ეჯახება მეთოდოლოგიური ხასიათის კითხვებს, – როგორი სახის ცნებები უნდა გამოიყენოს? რა წესები არეგულირებს ამ ცნებებს? რომელი ლოგიკური მეთოდის დახმარებით შეიძლება ამ ცნებების განმარტება? როგორ შეუძლია მას ეს ცნებები გააერთიანოს განსჯაში, ხოლო განსჯა, – ლოგიკურ სისტემაში ან თეორიაში? ყველა ამ კითხვას, ცნობიერად, თუ ქვეცნობიერად, მან უნდა უპასუხოს როგორც ფილოსოფოსმა“.

1.8. „როგორც ცნობილია, მიზეზ-შედეგობრივი ცნების არსი წარმოადგენს არა მხოლოდ ანტიკური ხანის ფილოსოფოსების დაინტერესების სფეროს, არამედ საერთოდ ფილოსოფიით დაინტერესებული ნებისმიერი პირის, შეიძლება ითქვას, საჯილდაო ქვას, ანტიკური ხანიდან, ვიდრე დღემდე“. როგორც კარნაპი მიუთითებს, – „ადრე ეს ცნება წარმოადგენდა მეცნიერების იმ დარგის სფეროს, რომელსაც უწოდებდნენ ბუნების ფილოსოფიას. ეს სფერო მოიცავს, როგორც ბუნების ემპირიულ (ანუ, გამოცდილებაზე დაფუძნებულ – თ.ა.) კვლევას, ასევე ასეთი შემეცნების ფილოსოფიურ ანალიზს. დღეისათვის სულ უფრო ცხადი ხდება, რომ ბუნების კვლევა მეცნიერ-ემპირიკოსის საქმეა და არა ფილოსოფოსის, როგორც ასეთის. ფილოსოფოსი უნდა ეხებოდეს არა სამყაროს ბუნების შესწავლას,

რომელიც, როგორც ითქვა, მეცნიერ-ემპირიკოსების საქმეა, არამედ მეცნიერების ფუნდამენტალური ცნებების ანალიზს“.

კარნაპის აზრით, ის, რაც აქამდე განიხილებოდა ფილოსოფოსების მიერ, წარსულს ჩაბარდა და დღეს უნდა ახლებურად განვსაზღვროთ, თუ რა არის ფილოსოფიის შესწავლის საგანი. „ახალ ფილოსოფიას საქმე არა აქვს ახალი ფაქტების თუ კანონების აღმოჩენასთან და არც სამყაროს შესახებ მეტაფიზიკურ მსჯელობებთან. ამის ნაცვლად, იგი ყურადღებას უნდა ამახვილებდეს თავად მეცნიერებაზე, იკვლევდეს რა იმ ცნებებს და მეთოდებს, რომლებიც მეცნიერებაში გამოიყენება, გაანალიზოს მათი შესაძლო შედეგები, მსჯელობის ფორმები და ლოგიკის ტიპები. მეორეს მხრივ, შეუძლებელია შექმნა მნიშვნელოვანი ნაშრომი მეცნიერების ფილოსოფიაში, თუ არ იცი მეცნიერების ემპირიული შედეგები“.

„უნდა განვასხვავოთ ერთმანეთისგან, თავისი არსით სრულიად განსხვავებული, ორი წინადადება, – ამბობს კარნაპი, – „A ხდომილებამ, როგორც მიზეზმა, გამოიწვია B ხდომილება, როგორც შედეგი“ და „A ხდომილების მოქმედების შედეგია B ხდომილება“. ადამიანს თავის ქმედებებში შეუძლია, – გამოიწვიოს, შექმნას და აწარმოოს სხვადასხვა ხდომილებები, მაგრამ, როდესაც ქვა ხვდება ფანჯარას და ამსხვრევს მას, ეს გამოთქმები არ შეიძლება პირდაპირი მნიშვნელობით გავიგოთ. იუმი კი არ უარყოფდა მიზეზობრიობის ცნებას *in toto* (საერთოდ), არამედ იგი უარყოფდა აუცილებლობის კომპონენტს მიზეზობრიობის ცნებაში.“

კარნაპის ეს მოსაზრება აუცილებელ განმარტებას საჭიროებს. როდესაც ქვა ხვდება ფანჯარას, იგი არის ქმედება და არა მიზეზი, რასაც შედეგად მოყვება ფანჯრის ჩამსხვრევა. მიზეზი, შესაძლოა იყოს ადამიანი, რომელმაც ეს ქვა აიღო და ფანჯარას ესროლა.

„პირველ რიგში, – განმარტავს კარნაპი – ის, რომ ვთქვათ, მაგიდა, დროის რაღაც პერიოდში ინარჩუნებს თავის მდგომარეობას, ასევე წარმოადგენს პროცესს, რასაც სხეუნიერად

სტატიკურ პროცესს ეძახიან. მიზეზ-შედეგობრივ ურთიერთობათა შემავალ პროცესებში, თუ ხდომილებებში ეს სტატიკური პროცესებიც შედიან. ისინი მოიცავენ ფიზიკური სისტემის მდგომარეობის ნებისმიერ მიმდევრობას, როგორც ცვალებადის, ისე მუდმივის, ანუ უცვლელის“. ანუ, კარნაპის მიხედვით, სტატიკური მდგომარეობაც მდგომარეობაა, რომელიც განიხილება, როგორც ერთ-ერთი მდგომარეობა, მიზეზ-შედეგობრივ ურთიერთობათა შემავალ პროცესებში.

1.9. აღსანიშნავია, ასევე წარმოშობით გერმანელი და შემდგომ ამერიკაში გადასული ფილოსოფოსის, **ჰანს რეიჰენბაჰის (1891-1953წწ.)** მოსაზრებები. იგი ამბობს, – „იმასთან დაკავშირებით, რომ დეტერმინიზმის განმარტებიდან აუცილებელია გამოვიდეთ პირველადი და სანყისი პირობებიდან და პირველადი სანყისი კანონებიდან, დეტერმინიზმი წარმოგვიდგება, როგორც დასაბუთების ზღვრული ფორმა. მას, როგორც ასეთს, აზრი აქვს მამინ, როდესაც შესაძლებელია მისი გარდასახვა კონვერგენტულ (ანუ, კრებად – თ.ა.) დებულებებში, რომელიც ეხება რეალურ დაკვირვებებს და რეალურად ცნობილ კანონებს. კონვერგენტული დებულებების ქვეშ იგულისხმება ალბათობის ცნება.“

„ამგვარად, – როგორც მიუთითებს **რუდოლფ კარნაპი – რეიჰენბაჰმა** ვერიფიკაციის პრინციპი (ანუ, მონაცემთა ნამდვილობის დასაბუთების პრინციპი – თ.ა.) მიიღო, როგორც მეთოდოლოგიური ინსტრუმენტი, რითაც გააფართოვა მისი თავდაპირველი გაგება, შეცვალა რა „ჭეშმარიტების“ ცნება „ალბათობის“ ცნებით. ამით მან შეძლო გადაეჭრა ის მეთოდოლოგიური სირთულე, რაც დაკავშირებული იყო ე.წ. „ბუნების კანონებთან“. ბუნების კანონები, ეს არ არის (ხაზგასმა ჩემია – თ.ა.) დოგმატური კანონები, რომლებიც ნებისმიერ შემთხვევაში სრულდებიან. სრულიადაც არა! ეს არის კანონები, რომელთა მოხდენა-არმოხდენა უნდა შეფასდეს ზღვრული ალბათური სიდიდეებით, – „ჭეშმარიტი,“ რომელსაც შეესაბამება რიცხვი -1, და „მცდარი,“ რომელსაც შეესაბამება რიცხვი - 0.“

1.10. ძალზე საინტერესოა ბრიტანელი ფილოსოფოსისა და მათემატიკოსის, ინგლისური ნეორეალიზმისა და ნეოპოზიტივიზმის ფუძემდებლის, ბერტრან რასელის (1872-1970წწ.) შეხედულებები მიზეზობრიობის შესახებ.

„ყველა კანონი, – ამბობს იგი – რომელსაც აქვს ფორმა „A მიზეზობრივად განპირობებულია B-თი,“ ხასიათდება გამოწვევისგან, რადგანაც ყოველთვის შეიძლება მოხდეს რაღაც, რაც ხელს შეუშლის მოსალოდნელი შედეგის მიღებას. თუმცა არსებობს იმის საფუძველი, რომ მივიღოთ ამ ფორმის კანონები, თუ მათ მივიღებთ შესაბამისი წინდახედულებით და შეზღუდვებით“.

რასელი ასეთ კითხვას სვამს, – „ვლენაობით თუ არა ჩვენ „მიზეზსა“ და „ქმედებას“ შორის რაიმე სახის სპეციფიურ მიმართებას, როდესაც ვუშვებთ მიზეზობრიობის არსებობას, თუ უბრალოდ ვლენაობით უცვლელ შედეგს, როგორც ფაქტს? ეს იმას ნიშნავს, რომ როდესაც მე ვამტკიცებ, რომ „ყოველი ხდომილება A კლასიდან წარმოადგენს B კლასიდან ხდომილების მიზეზს“ ვგულისხმობ თუ არა, უბრალოდ, რომ „ყოველი ხდომილებას A კლასიდან მოყვება ხდომილება B კლასიდან“, თუ მხედველობაში რაღაც უფრო მეტი მაქვს? დევიდ იუმაიმდე, ფილოსოფოსები ყოველთვის იზიარებდნენ ბოლო შეხედულებას, ხოლო დევიდ იუმიდან დაწყებული, ემპირისტების უმრავლესობა იზიარებენ პირველს“ – ამბობს რასელი.

„მიზეზის“ ცნება იმ ფორმით, როგორითაც იგი გვხვდება ფილოსოფოსთა უდიდესი ნაწილის შრომებში, არ გამოიყენება არც ერთი, მეტ-ნაკლებად განვითარებული მეცნიერების მიერ. ცნება, რომელიც ამჟამად გამოიყენება წამოვიდა „მიზეზის“ პრიმიტიული განმარტებიდან, რომელიც დღესაც გავრცელებულია ფილოსოფოსებს შორის“. ამის მაგალითად რასელს მოყავს ჯონ სტიუარტ მილის „მიზეზის“ ცნების განმარტება, მისეული ინტერპრეტაციით და ამბობს, რომ – „ყველა ხდომილებათა ერთობლიობა შეიძლება დაიყოს კლასებად და იმდაგვარად, რომ A კლასის ყოველ ხდომილებას მოყვება ხდომილება

რაიმე B კლასიდან, რომელიც შესაძლოა განსხვავდებოდეს და შესაძლოა არ განსხვავდებოდეს A კლასისგან. თუ მოცემულია ორი ასეთი ხდომილება, მაშინ A კლასიდან აღებული ხდომილება წარმოადგენს „მიზეზს,“ ხოლო B კლასიდან აღებული ხდომილება წარმოადგენს პირველისგან მიზეზობრივად განპირობებულს, ანუ „ქმედებას“ (ანუ, როგორც მიზეზით გამოწვეული ქმედების შედეგს – თ.ა.). თუ A და B ქვანთითათიურები არიან, მაშინ „მიზეზსა“ და „ქმედებას“ შორის, როგორც წესი, იქნება ქვანთითათიური მიმართება. როდესაც ჩვენ გარკვეული გვაქვს მიმართება (ანუ, როგორია კონკრეტულად მიმართების ფორმა – თ.ა.), ჩვენ შეგვიძლია გამოვიყვანოთ B, თუ მოცემულია A. სანინალმდეგო, ნაკლებად სავარაუდოა, რადგანაც ხშირად სრულიად განსხვავებულმა „მიზეზებმა“ შესაძლოა მოგვცენ ერთი და იგივე „ქმედება.“

რასელის აზრით, – „მიზეზობრიობის კანონი ამბობს, რომ როცა ადგილი აქვს „მიზეზით“ გამოწვეულ „ქმედებას,“ მაშინ ეს მიმართება უცვლელია და, როგორც წესი მას (ანუ, ამ მიმართებას – თ.ა.) ხშირად აქვს ადგილი, მაგრამ აქედან არ გამომდინარეობს, რომ ყოველი ხდომილება წარმოადგენს რომელიმე მიზეზობრიობის შედეგს. მეტ-ნაკლებად მუდმივი, მდგრადი ფიზიკური ობიექტების შესახებ ცნება იმ ფორმით, რომელიც ჩვეულებრივი საღი აზრის მიერ მათ ეძლევათ, გულისხმობს „სუბსტანციის“ ცნებას, მაგრამ, თუ უარვყოფთ სუბსტანციის ცნებას, მაშინ უნდა ვიპოვოთ რაიმე სხვა ხერხი, რომლითაც შევძლებთ დროის სხვადასხვა მომენტში ფიზიკური ობიექტების იდენტიურობას“. რასელის აზრით, – „ამას გააკეთებს ე.წ. „მიზეზობრიობის ხაზის“ ცნება. ხდომილებათა მიმდევრობა წარმოადგენს „მიზეზობრიობის ხაზს“, თუ იმ პირობიდან, რომ მოცემულია ზოგიერთი მათგანი, ჩვენ შეგვიძლია გამოვიყვანოთ რაიმე სხვათა შესახებ ისე, რომ არ იყოს აუცილებელი ვიცოდეთ რაიმე გარემომცველი გარემოებების შესახებ. როდესაც ორი ხდომილება ეკუთვნის ერთსა და იმავე „მიზეზობრიობის ხაზს“, მაშინ უფრო ადრეულზე შეიძლება ითქ-

ვას, რომ არის უფრო გვიანდელის „მიზეზი“. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, თუ გარკვეულ დროში მოცემულია ხდომილება, მაშინ, ყოველი რამდენადმე ადრეული, ან რამდენადმე გვიანდელი დროისათვის, რაიმე ადგილზე მიზეზობრივად ადგილი აქვს ძალიან მსგავს ხდომილებას“. რასელი ამბობს, რომ იგი არ ამტკიცებს, რომ ეს ხდება ყოველთვის, არამედ ამას ადგილი აქვს საკმაოდ ხშირად, იმდენად ხშირად, რომ შეიძლება ითქვას, გვაქვს ინდუქციის საკმაოდ დიდი ალბათობა, რომელიც ადასტურებს ამ მოსაზრებას“.

თუ ამ განმარტებას დავაკვირდებით, იგი ძალზე ნააგავს ფუნქციის უწყვეტობის მათემატიკურ განმარტების ერთ-ერთ ინტერპრეტაციას, როცა ფუნქციის მნიშვნელობა მოცემულ წერტილში ძალიან მცირედ განსხვავდება ფუნქციის მნიშვნელობისგან, როგორც შემდეგ, ასევე წინა წერტილებში.

1.11. მიზეზ-შედეგობრივი კავშირების შესახებ რეტროსპექტიული განხილვა-ანალიზი გვინდა დავასრულოთ მეოცე საუკუნის გამოჩენილი ფრანგი ფილოსოფოსის, ნეორაციონალიზმის წარმომადგენლის, – გასტონ ბაშლიარის (1884-1962წწ.) – მოსაზრებების განხილვით. ამის მიზეზი ისაა, რომ სწორედ გასტონ ბაშლიარის იდეები დაედო საფუძვლად ჩვენს დასკვნებს, რომლებზეც ქვემოთ უფრო დანვრილებით შევხებით.

ბაშლიარს შემოაქვს ინდეტერმინიზმის, ანუ დეტერმინიზმის სანინაალმდეო ცნების დეფინიცია, რომლის საფუძველს წარმოადგენს ქცევის წინასწარ განჭვრეტის შეუძლებლობის იდეა. მაგრამ ნიშანდობლივი ისაა, რომ ამ ცნების შემოტანით მას არ მიეყავართ ფატალიზმის იდეამდე. ფატალიზმი და ინდეტერმინიზმი სრულიად განსხვავებული იდეებია. იგი სულ სხვა მიმართულებით მიდის და სწორედ ეს წარმოადგენს მისი ფილოსოფიური შეხედულების ძირითად და განმასხვავებელ ნიშანს.

„დეტერმინისტები, – ამბობს იგი – თეორიულად ითვალისწინებენ ყველა პარამეტრებს, – მიზეზთა მთელ ერთობლიობას, – მაგრამ ისინი არც კი კითხულობენ, შესაძლებელია

კი ამ პარამეტრების განსაზღვრა, ექვემდებარებიან კი ისინი გაანგარიშებას“. იგი ამბობს, რომ, – „მაგალითად, გაზის კინეტიკური თეორიის მოდელში, ჩვენ არაფერი არ ვიცით ატომის შესახებ, თუ იგი არ განიხილება როგორც რაღაც, რომელიც გამუდმებულ მოძრაობაშია. კერძოდ, ჩვენ არაფერი არ ვიცით ატომთა დაჯახების დროის შესახებ; როგორ შეიძლება ამ ელემენტარული მოვლენის განჭვრეტა, თუ კი იგი „უხილავია,“ ანუ არ ექვემდებარება ზუსტ აღწერას? ამგვარად, – ასკვნის ავტორი – გაზის რაოდენობრივი თეორია გამომდინარეობს ელემენტარული განუსაზღვრელი მოვლენების უსასრულო ჯამის შედეგად მიღებული შედეგისგან. ცხადია, რომ განუსაზღვრელობა აქ არ წარმოადგენს არადეტერმინირებლობის სიმბოლოს, მაგრამ, როდესაც მეცნიერს მოაქვს მოსაზრებები იმ თეზისის სასარგებლოდ, რომ რაღაც ფენომენი ვერ განისაზღვრება, იგი ამით ემხრობა მეთოდს, რომელიც თვლის, რომ ეს ფენომენი არადეტერმინირებულია. იგი მიდის ინდეტერმინიზმთან, გამოდის რა განუსაზღვრელობის ფაქტიდან.“

ბაშლიარის აზრით, – „რაიმე ფენომენის მიმართ გამოვიყენოთ დეტერმინაციის გარკვეული მეთოდი – ნიშნავს იმის დაშვებას, რომ ეს ფენომენი განიცდის სხვა ფენომენების ზემოქმედებას, რომლებიც მას განსაზღვრავენ. თავის მხრივ, თუ დაუშვებთ, რომ რომელიღაც ფენომენი არადეტერმინირებულია, ეს ნიშნავს, ვიგულისხმობთ, რომ იგი დამოუკიდებელია სხვა ფენომენისგან. ის აურაცხელი სიმრავლე, რასაც წარმოადგენს გაზის მოლეკულათა შორის შეჯახების პროცესი, წარმოგვიდგება როგორც რაღაც მყისიერი გამოფრქვევის შედეგად მიღებული მოვლენა, რომელშიც ელემენტარული მოვლენები სრულიად დამოუკიდებელნი არიან ერთმანეთისგან. სწორედ ამასთან არის დაკავშირებული სცენაზე ალბათობის თეორიის გამოჩენა, – ამბობს იგი და იქვე დასძენს, რომ – მოსალოდნელი ალბათობის თანმთხვევა გაზომილ ალბათობასთან წარმოადგენს ყველაზე დამაჯერებელ არგუმენტს იმისა, რომ ბუნება შეცნობადია გონებისათვის“.

ბაშლიარის ამ აზრთან დაკავშირებით ერთი პარადოქსული მიმართება გვინდა დავაფიქსიროთ, – როდესაც მთელი სამყარო დაფუძნებულია ურთიერთ განმაპირობებელ მოვლენებზე, როდესაც ყველაფერი ურთიერთ კავშირშია და ურთიერთდამოკიდებულია, რამდენად უცნაურია, რომ ალბათობის მთელი თეორია დაფუძნებულია იმ დაშვებაზე, რომ ხდომილობები ერთმანეთისგან დამოუკიდებელნი არიან.

ამგვარად, ბაშლიარს შემოაქვს, ადრე განხილული ფატალიზმის, ვოლუნტარიზმის და დეტერმინიზმის ფილოსოფიურ შეხედულებების პარალელურად, მეოთხე ფილოსოფიური შეხედულება, – ინდეტერმინიზმის ფილოსოფიური შეხედულება, რომელიც განსხვავდება ამ სამი და, განსაკუთრებით პირველი, შეხედულებებისგან. სწორედ ინდეტერმინიზმის ცნების შემოტანა და, ის არგუმენტაცია, რომელიც საფუძვლად უდევს ამ ცნების შემოტანის ლოგიკურობას, საშუალებას გვაძლევს გავაკეთოთ ის დასკვნები, რასაც ქვემოთ გავაკეთებთ და უფრო მეტიც, მაშინ არსებობის უფლებაც აქვს, ჩემი ღრმა რწმენით, დიდი ქართველი მწერლის, ჯემალ ქარჩხაძის ფილოსოფიურ შეხედულებებს, რომელიც თავის დიდებულ რომანში, – „განზომილება“, შესანიშნავად ახასიათებს ფილოსოფიის ორ უმნიშვნელოვანეს ცნებას – შესაძლებლობისა და ხდომილების – შორის მიმართებას.

მისი აზრით, – „დიდი ადამიანი არის თვალსაჩინო ნიმუში იდეისა და გარემოს შუღლისა, რომლის მეშვეობით უფალი ცდილობს, რაც შეიძლება კონტრასტულად, დაგვანახოს შესაძლებლობა და ხდომილება. მაგალითისათვის შეიძლება გავიხსენოთ ზემოთ მოყვანილი ჯემალ ქარჩხაძისეული შეგონება ისეთი მკაფიო და გამოჩენილი ხდომილების შესახებ, როგორიცაა ფილოსოფოსი კანტი. იქვე იგი თავისი გმირის პირით განაგრძობს, – „შესაძლებლობა და ხდომილება სხვადასხვა ტიპის სიდიდეებია, სხვადასხვა განზომილებაში მიედინებიან, სხვადასხვა ბუნების კანონებს (და არა ბუნების სხვადასხვა კანონებს) მორჩილებენ და, რომც განაპირობებდნენ ერთმანეთს ...

ამას ლოგიკის მეშვეობით მაინც ვერ დაამტკიცებ“.

„ექვგვარეშეა, რომ რეალურად განხორციელებული შესაძლებლობა არის ის ერთადერთი, რომელიც უამრავი შესაძლო შესაძლებლობათაგან განხორციელდა, - ამბობს იგი - და, ნებისმიერი ფაქტორის, თუნდაც უმნიშვნელო ცვლილებას შეუძლო გამოწვევა სხვა შესაძლებლობის განხორციელება და მაშინ ის იქნებოდა ერთადერთი განხორციელებული შესაძლებლობა.“

1.12. ამ დიდებული აზრიდან გამომდინარე გვინდა, ერთი შეხედვით რიტორიკული კითხვა დავსვათ, - შეუძლია თუ არა ადამიანს, შემთხვევითობათა ამ უსასრულო მიმდევრობათა აუცილებელ ჯაჭვში მისთვის სასურველ შემთხვევითობა ჩართოს, და, თუ შეუძლია, ამით იგი ქაოსში, ანუ შემთხვევითობათა ამ უსასრულო ჯაჭვში, მისთვის სასურველ შემთხვევითობათა ახალ მიმართულებას შექმნის, რაც იმას ნიშნავს, რომ მისთვის სასურველი წესრიგი შეიტანოს, ან, გნებავთ მართვადი ქაოსის პრეცედენტი შექმნას? და რა მოხდებოდა ასეთ შემთხვევაში, სხვა სამყაროს მივიღებდით, თუ იგივე სამყაროს სხვა სურათს?

რამდენად სწორია მოსაზრება, რომ ის განუხორციელებელი ხდომილებები, რომლებიც მრავალი შესაძლებლობების არსებობის გამო ვერ განხორციელდნენ, რადგან მხოლოდ ერთი მათგანი უნდა განხორციელებულიყო, - ნამდვილად ვერ განხორციელდნენ? თუ, როგორც ჯემალ ქარჩხაძე ამბობს, - „მხოლოდ ერთი აღმოცენდება რეალურ განზომილებებში, ხოლო დანარჩენები დანარჩენ განზომილებებში იმიერ სივრცულ, ზედროულ, მხატვრულ, მითოსურ, ზღაპრულ განზომილებებში იფანტებიან და იკარგებიან.“

„იქნებ არსადაც არ იკარგებიან და ყველა განუხორციელებელი შესაძლებლობა, რომელიც აქ, ჩვენთვის რეალურ განზომილების მქონე სამყაროში არ განხორციელდა, ხორციელდება პარალელურ სამყაროებში, თუ პარალელურ განზომილებებში და ჩვენი სამყაროც მათთვის ისეთივე პარალელური სამყაროა, როგორიც მათთვის ჩვენი და, ამდენად, გვაქვს პა-

რალელურ სამყაროთა უსასრულო რაოდენობა, სადაც ყველა შესაძლო ხდომილებათა განხორციელება ხდება და, ისევე როგორც ჩვენთვის არის ყველა ის სამყარო ირეალური სამყარო, ასევე ჩვენ ვართ მათთვის ირეალური სამყარო?" – ამბობს იგი.

1.13. ყველაზე ადრე ირეალურ სამყაროსთან მათემატიკოსები მივიდნენ. მართალია ამ საკითხთან დაკავშირებით უდიდეს მათემატიკოსებს შორისაც ერთიანი აზრი არ არსებობდა, მაგრამ საბოლოოდ მათ დაუშვეს ირეალური რიცხვების არსებობა, რომელთაც რეალური სამყაროს ახსნაში უდიდესი როლი შეასრულეს. ჩვენ ძალზე სქემატურად აღვწერთ ამ დაშვების გარშემო არსებულ პერიპეტიებს. ერთ-ერთი უდიდესი მათემატიკოსი, ლეონარდ ეილერი ამბობდა, რომ რიცხვი „ნული“ ეს არის „არაფრის“ შესაბამისი სიმბოლური აღნიშვნა, ანუ, ციფრი „ნული“ ნიშნავს „არაფერს“ და, ადამიანი, რომელიც მათემატიკის დარგში 750 სამეცნიერო ნაშრომის ავტორი იყო, მთელი სერიოზულობით ამბობდა, რომ, როგორ შეიძლება არაფერზე ნაკლები რიცხვი არსებობდესო? წმინდა იდეის დონეზე, სრულიად ლეგიტიმური კითხვაა, მაგრამ დღეს მათემატიკა წარმოუდგენელია უარყოფითი რიცხვების, გნებათ კიდევ უფრო მეტი, – კომპლექსური რიცხვების არსებობის გარეშე. თუმცა ისიც უნდა ვთქვათ, რომ ეს რიცხვები, თუ მეტაფორას ვიხმართ, რეალური სამყაროს გარეთ არსებული ირეალური რიცხვებია.

მეორე მაგალითი, – „წარმოებულის“ ცნება, – ფიზიკის ენაზე რომ ვთქვათ, ნიშნავს მატერიალური ნერტილის მოძრაობისას მისი სიჩქარის მნიშვნელობას მოცემულ ნერტილში, ანუ, მყის სიჩქარეს, ხოლო მისი შებრუნებული ოპერაცია, ინტეგრება, – რომელიმე მოცემული ფიგურის ფართობს, თუ ავიღებთ მოცემული ფუნქციიდან განსაზღვრულ ინეგრალს. ორმა გენიალურმა ტვინმა, – ისააკ ნიუტონმა და გოტფრიდ ვილჰელმ ლეიბნიცმა საფუძველი ჩაუყარეს ინტეგრალურ და დიფერენციალურ აღრიცხვას და ამ საკითხებში მეტ-ნაკლებად გათვითცნობიერებულ მკითხველს ხომ არ აგონებს ეს მათემატიკური თეორია დიდი აფეთქების თეორიას, როდესაც ნერტილი (წარ-

მოებულის მნიშვნელობა ამ წერტილში) „აფეთქების“ (რაც მათემატიკის ენაზე განარმოების შებრუნებულ მოქმედებას, – ინტეგრებას ნიშნავს) შედეგად გვაძლევს მოცემული ფიგურის (ე.წ. განსაზღვრული ინტეგრალი) ფართობს?

1.14. ბუნებასაც კი (ჩათვალე ევოლუციური პროცესის ნებისმიერ გამოვლინებას) არ შეუძლია ზუსტად გაიმეოროს თავისი ნებისმიერი ქმნილება, რომელსაც იგი შესაძლოა მილიონობით წლების მანძილზე რუდუნებით ძერწავდა. ის რას გამოიძერწა, ცხადია ბუნების სასწაულების რანგს განეკუთვნება, რადგან რალაც ფარგლებში იგი (ანუ მისი თითოეული ასეთი ქმნილება) იდენტობას ინარჩუნებს და სწორედ ეს არის იმის მიზეზი, რომ ჩვენ, ერთი სახეობა, მეორისაგან შეიძლება გავარჩიოთ. მაგრამ დროის საკმაოდ დიდი პერიოდის განმავლობაში, შემთხვევით განსხვავებათა გარკვეული ზედდების შედეგად, შესაძლოა მოხდეს, – მიუხედავად მათი წარმოუდგენლად მცირე ალბათობისა, – ასეთი ხდომილებების ისეთი ზედდებები, რომლის შედეგად, უკვე სახეზე გვაქვს ახალი სახის (თუ სახეობის) – გაჩენა. ანუ, ახალი სახეობა, რომელიც წარმოუდგენლად დიდი შემთხვევითი ხდომილებების ზედდების უსასრულო ჯაჭვის წინაპირობით და ნორმიდან სულ მცირე გადახრების ზედდებათა თანდათანობითი დაგროვების შედეგად, იძლევა საბოლოოდ ძველისგან მნიშვნელოვანი განსხვავების მქონე სახეობას, რომელიც ახალი სახეობის გაჩენის მაუწყებელია.

1.15. თითოეული ჩვენთაგანის მოვლინება ამ ქვეყანაზე, დამოუკიდებელ ხდომილებათა უსასრულო ჯაჭვის შემთხვევით დამთხვევათა შედეგია. თავად თითოეული ჩვენთაგანის ჩასახვის პროცესში ასიათასიდან ასოცი ათასამდე კონკურენტი გვყავდა ჩვენი სისხლი სისხლისმიერი და ხორცი ხორცისმიერი პოტენციური დების და ძმების სახით. და პრაქტიკულად თეორიულადაც ნულოვანი ალბათობის მქონე შანსით მოვევლინეთ ამ ქვეყანას. და, მიუხედავად ამ ფაქტის სასწაულებრივი მოვლინებისა, თითოეული ჩვენთაგანი ამ ფაქტს აღიქვამს, როგორც ჩვეულებრივ, აუცილებლობით გამოწვეულ მოვლენას

და, ამ დროს კი, ამ ერთმანეთისგან დამოუკიდებელ მოვლენათა უსასრულო ჯაჭვში, ერთი წამით, თუნდაც ერთი, სრულიად უმნიშვნელო მოვლენა, ადრე, ან გვიან მომხდარიყო, ჩვენ არ ვიქნებოდით ამ ქვეყნად. და, მხოლოდ აღსასრულის წინ, ათასი განსაცდელისა და უბედურების, ათასი სიხარულისა და ბედნიერების გამოვლის შემდეგ, მიუხედავად იმისა, რომ გაცნობიერებული გვაქვს ეს ყველაფერი, რადგან ადამიანს, მიუხედავად მისი აბსტრაქტული აზროვნების უნარისა, მაღლიერების დასანახად, კონკრეტულ სჭირდება, მხოლოდ ერთეულები თუ უბდიან, ამ ზოგადის აბსტრაქტულ გამოვლინებას, – უფალს, იმისათვის, რომ მოვევლინეთ ამ ქვეყანაზე. და იმის მაგივრად, რომ შევირგოთ ეს სასწაული და შევხაროდეთ ყოველ წამს ჩვენი ამ ქვეყნად არსებობისა, ადამიანი უკმაყოფილოა თავისი ბედით და ყველანაირად ცდილობს იმ შინაგანი, იმანენტურად დამახასიათებელი თვისების გამოვლინებას, რომ სხვაზე იბატონოს. ეს საკრალური სურვილი სხვადასხვაგვარად გამოვლინდება. უმეტესობაში იგი საკუთარი თავისადმი უკმაყოფილების იმ ფორმით გამოვლინდება, თუ რატომ დაჩაგრა უფალმა და რატომ არ დაბადა ხორციელად უფრო სრულქმნილი, – რატომ არის დაბალი და არა მაღალი; რატომ არის უშნო და არა ლამაზი; რატომ დაიბადა სოფელში და არა ქალაქში; რატომ არიან მისი მშობლები ღარიბები და არა მდიდრები; რატომ დაიბადა აქ და არა იქ; ხოლო თუ ყველა ეს პირობების მის სასარგებლოდ გადანაცვითა უფალმა, მაშინ ამ ერთეულების იმდენი მომჟურნე ჰყავთ, რომ დაბადებას დაგანყვევლინებს ადამიანს. და მხოლოდ ერთეულები ხვდებიან, და უფრო მეტად სიჭარბაგეში, რომ მაღლობა გადაუხადონ ამ საოცრების კონკრეტულ გამოვლინებას, რომელსაც ჩვენ უფალი დავარქვით, რომ მოვევლინეთ ამ ქვეყანაზე.

1.16. ალბათ, აქ აუცილებელი უნდა იყოს, დიდი გერმანელი ფილოსოფოსის, არტურ შოპენჰაუერის (1788-1860 წ.წ.) ნაშრომიდან, – „მშვენიერის მეტაფიზიკა,“ ერთი, თავისი არსით განუმეორებელი სიღრმისა, და, იმავდროულად, საოცარი

მახვილგონივრულობით აღწერილი შეგონების მოყვანა, რომელიც, შემთხვევითობის, როგორც ბუნების უსასრულო მრავალფეროვნების მიზეზისა და როლის მნიშვნელობას ეხება, საიდანაც, ჩვენი აზრით, ერთი ნაბიჯია, ღმერთის, როგორც აუცილებლობით გამოწვეული შემთხვევითობის, იდეის ცნებამდე. მისი აზრით (რომლის შინაარსის პერიფრაზირებას ვახდენთ - თ.ა.), - როდესაც ვუფიქრდებით შემთხვევითობის თამაშს და ვფიქრობთ, რომ შემთხვევითობა ისეთივე უდარდებლობითა და გულგრილობით ეთამაშება ყველაზე მნიშვნელოვანსა და საუკეთესოს, რისი ჩვენებაც კი ძალუძს დედამიწას, როგორც ყველაზე უარესსა და უმნიშვნელოს; როდესაც ვითვლით, რა ხშირად შეიძლება, რომ ბოლო მოეღოთ, თავიანთი მოღვაწეობის დაწყებამდე, ყველაზე საუკეთესო ინდივიდებს, მსოფლიო განმანათლებლებს და გმირებს, და ბრმა შემთხვევის გამო, როგორ შეიძლება შეფერხდეს და არ შედგეს დიადი მოვლენები, რომლებსაც შეეძლოთ სახე და მიმართულება შეეცვალათ მსოფლიო ისტორიისათვის, და უდიდესი კულტურისა და ეკონომიკური აღმავლობის პერიოდებში, ადამიანთა მოდგმის მიერ შექმნილი ისეთი მშვენიერი ქმნილებანი, რომელიც პერიკლეს მმართველობის პერიოდში ათენში შეიქმნა, - არ შექმნილიყო, ხშირად, სრულიად უმნიშვნელო და გაუგებარი ბედისწერის კაპრიზების გამო; და ბოლოს, როდესაც თვალნათლივ წარმოვიდგენთ, ან წარმოსახვაში გავაცნობიერებთ, როგორ შეეძლოთ დიდი და იშვიათი ნიჭით დაბადებულ ინდივიდებს, აღჭურვილთა წარმოუდგენელი შემართებით, მთელი ეპოქა შეექმნათ კაცობრიობის საკეთილდღეოდ, მაგრამ, იქ და იმ დროს არ დაიბადნენ, რომ მათი შესაძლებლობების რეალიზება მომხდარიყო, რის გამოც მათ თავიანთი გამორჩეული უნარი და შესაძლებლობა, არაფრის მომტან და უღირს საქმეებს, სრულიად უსარგებლოდ დაახარჯეს, ან, სულაც, იმყოფებოდნენ რა ვნებათაღელვის უსასრულო მორევში, თამაშ-თამაშით გაფანტეს ბედინერისგანვე ბოძებული ეს მრავალმხრივი ნიჭი, - ამ აზრმა შესაძლოა ძრწოლა და გულისწყრომა მოგვკაროს და კარგული

და არარეალიზებული შესაძლებლობების გამო. მაგრამ, რამდენადაც წყარო, საიდანაც ინდივიდები და, აქედან გამომდინარე, მათი შესაძლებლობები, მოედინებიან, – უსასრულოა, ისევე, როგორც დრო და სივრცე, ამდენად, აქედან გამომდინარე, არც ერთ სასრულ საზომს არ ძალუძს ამ უსასრულო წყაროს ამოწურვა და, თითოეულ წარუმატებელ ხდომილებას, თითოეულ არ შექმნილ საქმეს, რომელიც ჩანასახშივე მოიშთო, კვლავაც ხსნილი აქვს გზა დასაბრუნებლად, შეუზღუდავი უსასრულობის არსებობიდან გამომდინარე.

1.17. ბედისწერის, ანუ, რაც იგივეა, შემთხვევითობის შესახებ, კიდევ უფრო ზოგადი კატეგორიებით მსჯელობს დიდი ქართველი მწერალი, ჯემალ ქარჩხაძე, რომელიც ერთგან ამბობს, რომ – „როგორც კი იმას დავუშვებთ, რომ საწურთოს ან აუცილებლობა განაგებს, ან შემთხვევითობა (ჩათვალე ბედისწერა- თ.ა.) ...- მყისვე უნდა ვალიაროთ, რომ აუცილებლობა განაგებს და არა შემთხვევითობა, ვინაიდან, თუ შემთხვევითობა განაგებს და, ყველაფერი, რაც ხდება, შემთხვევით ხდება, გამოდის, რომ შემთხვევითობას ალტერნატივა არა ჰქონია და, მაშასადამე, აუცილებლობით ყოფილა გამონეული.“ ამ დიდებულ აზრს ჩვენი მხრიდან გვინდა დავამატოთ, რომ, თუ ხელისუფალი მოახერხებს და შემთხვევითობათა უსასრულო მიმდინარეობაში მისთვის სასურველ შემთხვევითობას ჩართავს, ამით იგი ქაოსში, ანუ შემთხვევითობათა ჯაჭვში, მისთვის სასურველ შემთხვევითობათა მიმართულებას შექმნის, რაც იმას ნიშნავს, რომ მისთვის სასურველი წესრიგი შეიტანა, ან, გნებავთ მართვადი ქაოსის პრეცენდენტი შექმნა. თუ თავისი მოღვაწეობის მანძილზე იგი ამას რამდენჯერმე მაინც მოახერხებს, ის უკვე სამაგალითო ხელისუფალია, ოღონდ იმ პირობით, რომ ეს ეხება მისი მოღვაწეობის ძალიან მნიშვნელოვან მოვლენებს.

1.18. ალბათ შეუძლებელია ამ საკითხთან დაკავშირებით გვერდი ავუაროთ ანტიკური ხანის ერთ-ერთი ბრწყინვალე გონების მქონე უდიდესი ბერძენის, დემოკრიტეს (ძვ.წ. 460-370წწ.), საოცრად მწყობრი და ლოგიკურად არგუმენტირე-

ბული ფილოსოფიური სისტემიდან შემთხვევითობისა და აუცილებლობის შესახებ შეხედულებას. მისი აზრით, ის რაც მარადიულია (ასეთებად მას მიაჩნდა ატომი, სიცარიელე და მოძრაობა), შეუძლებელია მისი არსებობის მიზეზის შესახებ საუბარი. მაგრამ ყველაფერ სხვას სრულიად გარკვეული მიზეზი აქვს და, ამიტომ აუცილებლობას ექვემდებარება. რაც მარადიულია, ის პირველია, ამიტომ მიზეზის გარეშე არსებობს. სხვა ყველაფერი მეორეულია და, ამიტომ, მიზეზის გარეშე არ არსებობს. ამიტომ, დემოკრიტეს აზრით არ არსებობს შემთხვევითობა და, მაშასადამე არც თავისუფლება. ყველაფერს თავისი მიზეზი აქვს, ყველაფერი განსაზღვრულია აუცილებლობით. შემთხვევითი მაშინ იარსებებდა, რომ არსებობს რაიმე მოვლენა უმიზეზოდ. ცხადია, შეუძლებელია ამ დასაბუთებას შეედავო, მაგრამ თავად შემთხვევითობის დეფინიციაზე, ანუ შემთხვევითობის ცნებაზე უნდა შევთანხმდეთ. შემთხვევითი იმას ჰქვია, რისი ან მიზეზი არ ვიცით, ან რომლის გათვალისწინებაც შეუძლებელია მოცემული სიტუაციისა დროს გადანყვეტილების მიღებისას და არა იმას, რასაც მიზეზი არა აქვს.

1.19. თუ აუცილებლობისა და შემთხვევითობის ურთიერთმიმართებას განვიხილავთ, მაშინ, შესაძლოა, ორიდან ერთ-ერთ დამოკიდებულებასთან უნდა გვექონდეს საქმე, – ან, შემთხვევითობა წარმართავს აუცილებლობას, რაც, პრაქტიკულად ჯდება არტურ შოპენჰაუერის ზემოთ მოყვანილ მოსაზრებაში, და, მაშინ, ჩვენი შეხედულება სამყაროს შესახებ, რის შესახებაც ქვემოთ გვექნება საუბარი, – სამართლიანია; ან, პირიქით, – აუცილებლობა წარმართავს შემთხვევითობას, და, მაშინ, ღმერთის არსებობის აუცილებლობის იდეამდე მივდივართ!

1.20. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, თუ დავუშვებთ, რომ ხორციელი „მე,“ თავისთავად, მხოლოდ და მხოლოდ ევოლუციის გზით შეიქმნა, მაშინ მთელი პასუხისმგებლობა ჩარლზ დარვინის „სახეობათა წარმოშობის“ მეცნიერულ თეორიას უნდა გადაულოცოთ, ხოლო, თუ გავიზიარებთ ისტორიულად კიდევ უფრო ადრე ცნობილ შეხედულებას, მაშინ – ეს ყველა-

ფერი ღმერთის ნება-სურვილის შედეგია. პირველი შეხედულების მომხრეებისგან მნიშვნელოვანი განსხვავებით, მაგრამ არა მისი სრული უარყოფით, ჩვენ ვავითარებთ იმ მოსაზრებას, რომ შემთხვევითობა წარმართავს აუცილებლობას და ამ თეორიულ კონცეფციას ორ პოსტულატზე დაყრდნობით ვაჟღერებთ, რომელიც იმდენადვე გამორჩეულია დასკვნების სითამამით, რამდენადაც ლაკონურობით.

1.21. ჩვენი კონცეფცია სულ ორი პოსტულატისაგან შედგება და, მიუხედავად იმისა, რომ თითოეული მათგანი ცალ-ცალკე, საუკუნეების წინათაც იყო ცნობილი (განსაკუთრებით პირველი), ჩვენ მათ ერთიან მთლიანობაში განვიხილავთ და, სწორედ მათი ამ ერთიანობიდან გამომდინარეობს ის დასკვნები, რომლებიც გვიხსნის, როგორც სამყაროს არსებობის, ისე სიცოცხლის წარმოშობის უალტერნატივობის მიზეზს. აი ეს პოსტულატებიც:

პოსტულატი 1. სამყაროში მიმდინარე მოვლენების, როგორც რაოდენობრივი, ისე თვისობრივი, მრავალფეროვნება, უსასრულოა დროსა და სივრცეში;

პოსტულატი 2. რამდენადაც სამყაროში მიმდინარე შესაძლო მოვლენების არეალი უსასრულოა დროსა და სივრცეში, ამიტომ, ნებისმიერი ხდომილება, რომლის მოხდენის ალბათობაც არსებობს, აუცილებლად მოხდება.

1.22. აი ამ ორი პოსტულატით, რომელთაგან პირველი, სიცოცხლის არსებობის (როგორც მატერიის ორგანიზაციის განსაკუთრებული, მაგრამ მაინც ერთ-ერთი ფორმის), აუცილებელ პირობას წარმოადგენს, ხოლო მეორე პოსტულატი, – მისი არსებობის საკმარის პირობას, სრულიად ნათლად აიხსნება, როგორც სამყაროს არსებობის, ისე მატერიის ორგანიზაციის ისეთი განსაკუთრებული ფორმის აუცილებელი არსებობა, როგორიცაა – სიცოცხლე.

1.23. მართლაც, სამყარო დროსა და სივრცეში უსასრულოა და, რადგან ეს ასეა, ნებისმიერ ხდომილებას არსებობის შანსი აქვს. საკმაოდ გავრცელებულ ჰიპოთეტიური მაგალითი მოვი-

ყვანოთ. თეორიული შანსი იმისა, რომ მაიმუნების ჯოგმა შექსპირის ყველა სონეტი (თუ არ ვცდები 156 სონეტი, თითოეული 14 პნქარედით) დაბეჭდოს, არსებობს და, ამდენად, საკმარისად დიდი დროის და მაიმუნების ჯოგის უსასრულოდ განფენილობის შემთხვევაში, ერთ მშვენიერ დღეს, ეს შესაძლებელია მოხდეს (ცხადია, აქ მთავარი ხელშემშლელი ფაქტორი მათი სიცოცხლის ხანგრძლივობაა). ზუსტად ასევე, თუ წარმოვიდგენთ წარმოუდგენელს და გავიაზრებთ პლანეტების უსასრულო რაოდენობას რაც გალაქტიკაში არსებობს და იმ ექსპერიმენტის რეალიზებისათვის საჭირო პრაქტიკულად ულიმიტო დროს, რასაც ცოცხალი ორგანიზმების გაჩენისათვის საჭირო წინაპირობებს სჭირდება, ოპტიმიზმის საფუძველი ნამდვილად არსებობს.

„აუცილებლობის პოსტულატები“

2.1. როგორც უკვე ითქვა, კაცობრიობას ყოველთვის ალელეებდა საკითხი იმის შესახებ, თუ რამდენად თავისუფალია ადამიანი თავის ქმედებებში, ანუ მისი თითოეული ქმედება ბედისწერის მიერ წინასწარ განსაზღვრულია, თუ ადამიანი თავად ქმნის თავის ბედს.

ამ საკითხზე მსჯელობის დასაწყებად, ალბათ უფრო მიზანშეწონილი იქნება ჯერ იმის გარკვევას შევეცადოთ, თუ რა იგულისხმება მის საპირისპირო ცნებაში, ანუ, – რა არის „აუცილებლობა“. ამ უმნიშვნელოვანესი პრობლემის გადაწყვეტის ავტორისეულ ხედვას, ჩვენ შემდეგი ოთხი პოსტულატების სახით ჩამოვაყალიბებთ.

პოსტულატი 1. ნებისმიერი, თუნდაც „აუცილებლობით“ გამოწვეული ხდომილება, აუცილებლად შეიცავს ალბათურ მდგენელს, რომლის სიდიდე უსასრულოდ მცირე, მაგრამ მაინც, ნულისაგან განსხვავებული, სიდიდეა.

პირველი პოსტულატი, საერთოდ, ანუ საზოგადოდ, ამბობს, რომ ნებისმიერი ხდომილება, რომელიც რაგინდ „აუცილებლობითაც“ არ უნდა იყოს იგი გამოწვეული, მაინც შეიცავს, თუნდაც უსასრულოდ მცირე სიდიდის, მაგრამ მაინც ნულისაგან განსხვავებულ, ალბათურ მდგენელს. ანუ, ბუნებაში არ არსებობს „აბსოლუტური აუცილებლობა“. აქედან გამომდინარე, პირველ პოსტულატს შეგვიძლია ვუწოდოთ „აბსოლუტური აუცილებლობის არ არსებობის პოსტულატი“, ან, მოკლედ, – „აუცილებლობის პოსტულატი“.

2.2. პოსტულატი 2. თუ რაიმე ხდომილების მოსახდენად საჭიროა, ვთქვათ, n რაოდენობის „მიზეზი“, რომლებიც, თავის მხრივ, ასევე ხდომილებებს წარმოადგენენ და, რომელთა, გნებავთ ერთდროულად, გნებავთ რაიმე სხვა თანმიმდევრობით, მოხდენას, მოჰყვება კონკრეტულად ეს ხდომილება და, ამას-

თან, ეს ხდომილება განმეორებადია, მაშინ ვიტყვით, რომ ეს ხდომილება „აუცილებლობით“ არის გამოწვეული.

მეორე პოსტულატის მიხედვით, ალბათური მდგენელის არსებობის მიზეზი, თუნდაც იმით არის განპირობებული, რომ იმ **n** ხდომილებების მოხდენის თანამიმდევრობა მკაცრად განსაზღვრული არ არის, ხოლო რაც შეეხება შედეგს, მიუხედავად იმისა, რომ აქაც ალბათური ელემენტი გვაქვს, მისი სიდიდე უსასრულოდ მცირეა, რის გამოც, შეიძლება ითქვას, რომ შედეგი იდენტიფიცირებულია ცალსახად. ამდენად, ამ პოსტულატს შეგვიძლია ეუნოდოთ „შედეგის ცალსახად იდენტიფიცირების პოსტულატი“, ან, მოკლედ, – „იდენტიფიცირების პოსტულატი“.

შესაძლოა, ამ საკითხთან დაკავშირებით, არსებობის უფლება ჰქონდეს შეხედულებას, რომ, ერთის მხრივ, როგორი დემოკრატიული გადანწყვეტილებაა, – თითქოს-და ღმერთმა „პროგრამები დაწერა“ და მისი განხორციელების პირობებიც შექმნა, ხოლო, მეორეს მხრივ, სხვა ყველაფერი შესაძლებლობათა მრავალფეროვნებას გადაულოცა! ანუ, დანარჩენი ბედისწერის სფეროა, მაგრამ რას ნიშნავს ბედისწერა? რამდენად გადის ის ღმერთის ნება-სურვილის სფეროდან?

2.3. პოსტულატი 3. რამდენადაც ნებისმიერი „მიზეზი“, თავის მხრივ ასევე დამოკიდებულია სხვა, შესაძლოა **n**-სგან განსხვავებული, „მიზეზების“ (ანუ, ხდომილებების) მოხდენაზე და, ამასთან, თუ მოცემული „მიზეზი“ განმეორებადი არ არის, მაშინ, საბოლოო შედეგიც, გარკვეული დოზით, აუცილებლად შეიცავს ალბათურ მდგენელს, მაგრამ ეს მდგენელი, ყოველ მოცემულ მომენტში, იმდენად მცირეა, რომ ძალიან დიდი ალბათობით შეიძლება ითქვას, რომ მოცემული შედეგი „აუცილებლობით“ არის განპირობებული.

მესამე პოსტულატი, როგორც ვხედავთ, პირობების თანმიმდევრობაში გარკვეული ლუფტის არსებობის შესაძლებლობას უშვებს, თუმცა შედეგი დიდი ალბათობით, – ცალსახაა. ასეთი მიდგომა იმ დაშვებაზეა დამყარებული, რომ ჩვენს გარშემო არსებული მოვლენები, პრაქტიკულად ყველა, რაღაც გარკვეუ-

ლი დიაპაზონის ფარგლებში ინარჩუნებს, ასე ვთქვათ, – თავის იდენტობას. ადამიანის პრაქტიკულად ყველა სასიცოცხლო პარამეტრებში გვაქვს გარკვეული ლუფტი, რომლის შიგნით ადამიანის სიცოცხლეს საფრთხე არ ემუქრება, ანუ, იგი იდენტობას ინარჩუნებს. მაგალითად, ტემპერატურა, როგორც წესი, 36 გრადუსსა და 41 გრადუსს შორის მერყეობს, წნევა, – 120-სა და 180-ს შორის (შესაძლოა, რიგ შემთხვევებში უფრო მეტიც) და ა.შ. და ადამიანი, როგორც ერთიანი ორგანიზმი, ამ ფარგლებში ყოველგვარი დაბრკოლებების გარეშე ფუნქციონირებს. კიდევ ერთი მაგალითი, – მთვარე დედამიწას ყოველწლიურად 15 სანტიმეტრით შორდება და საკმაოდ დიდი დრო გავა იმისათვის, რომ ამ ცვლილებამ შესამჩნევი გავლენა გამოიწვიოს, სისტემის, – მთვარე-დედამიწა, როგორც ერთიანი მთლიანის – ქცევაზე. აღნიშნულიდან გამომდინარე, მესამე პოსტულატს შესაძლებელია ვუწოდოთ „იდენტობის შენარჩუნების პოსტულატი“, ან, მოკლედ, – „იდენტობის დეტერმინანტი“.

2.4. პოსტულატი 4. ბუნებას „არ შეუძლია“ ზუსტად იგივე „მიზეზი“, ანუ ხდომილება, – ზუსტად იმ ფორმით, ზუსტად დროის იმავე მომენტში, – გაიმეოროს.

თუ ამ პოსტულატებს შევხედავთ, დავინახავთ, რომ ოთხივე პოსტულატის განმარტებაში ალბათური ელემენტია შემოტანილი.

მეოთხე პოსტულატი გვიხსნის, თუ რა არის ბუნების „მრავალფეროვნების მიზეზი“, რომელიც ჩვენ პოსტულატის სახით ჩამოვაყალიბეთ და ვუწოდეთ „ბუნების მრავალფეროვნების პოსტულატი“, ან, მოკლედ, – „მრავალფეროვნების პოსტულატი“.

2.5. ამის შემდეგ, შეიძლება შევეცადოთ „თავისუფლების“ ცნების შემოტანას. თავისუფლების, როგორც ცნების, ნებისმიერი განმარტება, გარკვეულწილად ფილოსოფიური შინაარსის მატარებელია, რომელთაგან ერთ-ერთი მათგანი იმდენადვე კომპაქტურია, რამდენადაც სრული, – თავისუფლება – ეს არის შეცნობილი აუცილებლობა.

თავისუფლების ეს განმარტება ერთის მხრივ, უფრო სო-

ციალური შინაარსის მატარებელია და მხოლოდ ამდენად არის რამდენადმე ფილოსოფიური. ასეთი განმარტების მთელი პარადოქსულობის მიუხედავად, მასში ჭეშმარიტების რაციონალური მარცვალის ნამდვილად ძევს და იმას გულისხმობს, რომ თავისუფლება არ ნიშნავს ყველაფერში და ყველას მიმართ ისე მოქცევას, როგორც შენ მოგესურვება. ადამიანის თავისუფლება იქ თავდება, სადაც სხვა ადამიანის თავისუფლების შეზღუდვა იწყება მისი ნების სანინააღმდეგოდ. ეს ერთგვარი ინტერპრეტაციაა, ე.წ. „პარეტოს კრიტერიუმისა“, რომელიც ეკონომიკის სფეროში გამოიყენება და, რადგანაც შეუძლებელია ადამიანთა საზოგადოებრივი თანაცხოვრების ისეთი თეორიული მოდელის შექმნაც კი, რომ ადამიანთა საზოგადოებრივი ურთიერთობისას, ერთი ადამიანის თავისუფლება არ იწვევდეს მეორე ადამიანის თავისუფლების შეზღუდვას, ამიტომ ადამიანები იძულებულნი გახდნენ, ადამიანთა საზოგადოების ჩამოყალიბებისათვის, თავიანთი უფლებების, ანუ თავისუფლების გარკვეული ნაწილის, დელეგირება მოეხდინათ და ეცხოვრათ იმ შეზღუდვების პირობებში, რასაც მათი ერთობლივი თანაცხოვრების აუცილებლობა მოითხოვს.

2.6. ამ საკითხებზე შესანიშნავი ნაშრომი აქვს ფრანგული განმანათლებლების დიდებულ წარმომადგენელს ჟან-ჟაკ რუსოს, რომლის წაკითხვაც ერთ რამედ ღირს და, რომლის სათაურია – „საზოგადოებრივი ხელშეკრულება“.

საკითხის არსს არ ცვლის ის ფაქტი, რომ ამ უფლებების დელეგირების სიდიდე, ქვეყნიდან ქვეყანამდე, ან საუკუნიდან საუკუნემდე იცვლებოდა, იცვლება და მომავალშიც არა ერთხელ შეიცვლება. აქ მთავარი ის არის, რომ, როდესაც ადამიანი ამ თავისი უფლებების, ანუ თავისი პერსონალური თავისუფლების შეზღუდვის აუცილებლობას ხედავს და ნებაყოფლობით ამ თავისი უფლებების დელეგირებას ახდენს, რათა მოხდეს ადამიანთა საზოგადოების დემოკრატიული პრინციპების საფუძველზე ფორმირება, ე.ი. მას შეცნობილი აქვს ამის აუცილებლობა და შედეგად, – იგი არის თავისუფალი.

როდესაც ადამიანს მისი ნების სანინალმდეგოდ უზღუდავენ უფლებებს, საზოგადოების მიერ დადგენილი შეზღუდვების საყოველთაოდ მიღებულ ნორმებზე მეტად, მაშინ გვაქვს თავისუფლების შეზღუდვა, რომლის უკიდურეს გამოვლინებასაც წარმოადგენს მონობა.

„თავისუფლების“ ზემოთ აღნიშნული განმარტებისგან განსხვავებით, მისი წმინდა ფილოსოფიური შინაარსი, მაინც თავისი არსით განსხვავებულია და გვესახება, როგორც ცნება, სადაც, გააზრებულ-გათავისებულია, მის გარშემო (ანუ, თავისუფლების, როგორც ხდომილების გარშემო – თა) მიმდინარე აუცილებელი მიზეზების მთელი სპექტრი და, ამდენად, მისი რეალიზაციის მცდელობისას შესაძლებელია მათი გათვალისწინება და, სწორედ ამიტომ, და, სწორედ ამდენად, გვაქვს ხდომილება, როგორც „თავისუფლება,“ როგორც ასეთი.

2.7. აუცილებლობისა და შემთხვევითობის შესახებ მეტად საყურადღებო მოსაზრებას გეთავაზობს პლუტარქე თავის „პარალელურ ბიოგრაფიებში,“ როდესაც სერტორიუსის შესახებ თავის თხრობას შემდეგი სიტყვებით იწყებს, – „საკვირველი იქნებ სულაც არ იყოს, რომ ბედის ჩარხის წალმა-უკულმა ტრიალზე დამოკიდებული შემთხვევა დროთა უსაზღვრო სრბოლაში ხშირად ერთსა და იმავე შედეგებს იწვევს. თუკი სამყაროს ძირითად ნაწილთა რაოდენობა განუსაზღვრელია, ბედისწერას დაუსრულებელი შესაძლებლობა აქვს ცალკეული მოვლენები ერთმანეთს დაამსგავსოს, ხოლო თუ პირიქითაა და შემთხვევები ძირითად ნაწილთა შეზღუდულ რიცხვთაგან იქმნება, მაშინ პირდაპირ აუცილებელია ერთსა და იმავე მიზეზთაგან წარმოქმნილი მსგავსი ამბები მრავალგზის განმეორდეს.“

თავისუფლების ნებაყოფლობითი შეზღუდვის მიზეზები

*„ორი რამ აღავსებს სულსა და გულს სულ
ახალი და მზარდი საოცრებით. .. ვარსკვლავ-
ებით მოჭედილი ცა ჩემს ზევით და მორა-
ლური კანონი ჩემში“*

ივანე ჯავახიშვილი

3.1. როგორც უკვე ითქვა, „თავისუფლების,“ როგორც ცნე-
ბის, ნებისმიერი განმარტება ფილოსოფიური შინაარსის მა-
ტარებელია, რომელთაგან ერთ-ერთი მათგანი იმდენადვე
კომპაქტურია, რამდენადც სრული, – ეს არის შეცნობილი აუ-
ცილებლობა.

ასეთი განმარტების მთელი პარადოქსულობის მიუხედავად,
მასში ჭეშმარიტების რაციონალური მარცვალი ძვეს და იმას
გულისხმობს, რომ თავისუფლება არ ნიშნავს ყველაფერში და
ყველას მიმართ ისე მოქცევას, როგორც შენ მოგეხასიათება.

როდესაც ადამიანს მისი ნების სანინააღმდეგოდ უზღუდა-
ვენ საზოგადოების მიერ დადგენილი შეზღუდვების საყოველ-
თაოდ მიღებულ ნორმებზე მეტად, უფლებებს, მაშინ გვაქვს
თავისუფლების შეზღუდვა, რომლის უკიდურეს გამოვლინება-
საც წარმოადგენს მონობა.

3.2. ამის მერე თითქოს და ძნელი არ უნდა იყოს იმის განმა-
რტება, თუ რას უნდა ნიშნავდეს სიტყვათა თანწყობა, – „ნება-
ყოფლობითი მონობა“ და რატომ უნდა იყოს თანახმა პიროვნე-
ბა (ცხადია, მისი ყველაზე არა ამაღლებული გაგებით) დათა-
ნხმდეს ადამიანის ღირსების შემლახავ ასეთ მდგომარეობაზე.

როგორც ქვემოთ ვნახავთ, ადამიანთა საკმაოდ დიდი ნაწილი სულიერ თავისუფლებას თმობს ხორციელი თავისუფლების საზღაურად და, თუ მის უკიდურეს შემთხვევებს ავიღებთ, ერთი ნაწილი ამას იმიტომ აკეთებს, რომ ფიზიკური არსებობა შეინარჩუნოს, ხოლო მეორენი ამას ამისათვის აკეთებენ, რომ ხორციელი ნეტარებით იცხოვრონ.

და ამ ყველაფრის მიზეზი ის გახლავთ, რომ ჯერ ერთი, თითოეულ ჩვენთაგანში იმანენტურად ჩადებულია ნაკლების გაცემით მეტის მიღების საკრალური სურვილი, ხოლო მეორეც, საზოგადოებამ ჯერ კიდევ ვერ მიაღწია ეკონომიკური განვითარების ისეთ სიმაღლეს, რომ ადამიანმა იცხოვროს ღირსეულად, ამ სიტყვის, როგორც სოციალური, ისე ეკონომიკური გაგებით.

3.3. საქმე იმაშია, როგორც ჩანს, კაპიტალიზმი საშუალებას იძლევა, უკეთეს შემთხვევაში, 20 პროცენტის საამური ცხოვრება უზრუნველყოს, ოღონდ დანარჩენი 80 პროცენტის ხარჯზე და ესეც, ვიმეორებ, უკეთეს შემთხვევაში. ამას თვალნათლივ, შემოსავლების განაწილების ე.წ. „ლორენტის მრუდი“ გვიჩვენებს, ხოლო რაოდენობრივად, ე.წ. „ჯინის კოეფიციენტი“. ამდენად, 80 პროცენტი იძულებულია რაღაც სხვა გზებით და საშუალებებით იფიქროს საკუთარ ეკონომიკურ კეთილდღეობაზე, რაც მათ ზემოთ მითითებული, ე.წ. „ნებაყოფლობითი მონობის“ მდგომარეობის მიღებისაკენ უბიძგებს.

კაპიტალიზმის მთელი მიმზიდველობა იმაშია, რომ ნებისმიერს აქვს შანსი არა თუ იმ ბედნიერ 20 პროცენტში მოხვდეს, არამედ იმ 0,0000001 პროცენტშიც, რომლებიც კაცობრიობის მომავალს განსაზღვრავენ. ამისათვის კი ერთ-ერთი ლეგიტიმური და, ამასთან რეალური გზა განათლების მიღებაა. სწორედ ამიტომ ისწრაფვის ადამიანთა მოდგმის უდიდესი ნაწილი „ცოდნის“ მისაღებად? და მზად არის ამისთვის არ დაიშუროს არც დრო, არც ენერგია და არც ფული? უფრო სწორი იქნება თუ ვიტყვით, განათლების დამადასტურებელი ოფიციალური დოკუმენტის მისაღებად, რაც ცხადია ერთი და იგივე არ არის, ყოველ შემთხვევაში, არც თუ იშვიათად.

3.4. უპირველეს ყოვლისა განვასხვავოთ ერთმანეთისგან „ახალი ცოდნა“ და საზოგადოების მიერ უკვე „დაგროვილი ცოდნა“. პირველი სახის ცოდნა, ანუ „ახალი ცოდნა“ ეს მეცნიერების საქმეა, მას არაორდინალური გონებრივი შესაძლებლობები სჭირდება და ასეთი ადამიანების წილი მთლიან მასაში, უკეთეს შემთხვევაში 5-7 პროცენტი თუ იქნება. სტატისტიკურ მონაცემებს მეცნიერებაში დასაქმებულთა რაოდენობის შესახებ ნამდვილად ვერ ვენდობით, რამდენადაც ნამდვილი მეცნიერი, გარდა, ცხადია ექსპერიმენტატორებისა, ის ნამდვილად არ არის, ვინც დიდიდან საღამომდე სამეცნიერო დაწესებულებაშია.

რაც შეეხება უკვე „დაგროვილი ცოდნის“ ათვისების მსურველებს, არც ეს არის ადვილი და მასაც დიდი შრომა და სულიერი ძალების მნიშვნელოვანი დაძაბვა სჭირდება. და, მხოლოდ ამ შემთხვევაში არის შესაძლებელი, საზოგადოების, თუნდაც საშუალო ფენის, წარმომადგენელი გახდე. სწორედ ამიტომაც მიდიან მშობლები ყველაფერზე, რათა შვილებს კარგი განათლება მისცენ, ამასთან, რამდენადაც ეს შესაძლებელია, პრესტიჟულ სასწავლებლებში მოაწყონ და, ამ დროს იმაზეც კი მიდიან, რომ ამ სასუკვარი მიზნის მისაღწევად ბავშვებს ბავშვობაც კი მოუსპონ. ეს ყველაფერი სამართლიანია, ცხადია იმ შემთხვევაში, თუ გამოვალთ იმ განმარტებიდან, რომ „ცოდნა,“ მის იმ ნაწილში, რომლის შესახებაც ახლა ვსაუბრობთ, ეს არის კონცენტრირებული გამოცდილება, გნებავთ, - დაგროვილი გამოცდილება. სიტყვა „გამოცდილება“ აქ ნიშნავს ყველა იმ შეცდომებისგან განთავისუფლებას, რაც მეცნიერებს „ახალი ცოდნის“ მიღების პროცესში ჰქონიათ, და რის შესახებაც ახალგაზრდების უდიდესი უმრავლესობისათვის სრულიად უცნობია. ამის ძალიან დამაფიქრებელი მაგალითია ამერიკელი მეცნიერის, მაქს კლაინის ერთი შესანიშნავი წიგნი, რომელიც ახალგაზრდობაში მაქვს წაკითხული, და მათემატიკის განვითარების ისტორიას ეხება, და, ყველაზე მეტად იმან გამაოცა, რომ ერთ-ერთი უდიდესი მათემატიკოსი,

რომელიც კი კაცობრიობას ჰყოლია, - ლეონარდ ეილერი, რომელსაც 750-მდე სამეცნიერო ნაშრომი აქვს გამოქვეყნებული მათემატიკის სხვადასხვა სფეროში (ყველაზე მეტი), - უარყოფითი რიცხვების არსებობას არ სცნობდა. მისი მსჯელობა ამ საკითხზე იმდენადვე არგუმენტირებული იყო, რამდენადაც თავად - დიდი მეცნიერი. იგი ამბობდა, რომ „0“ რიცხვი აღნიშნავს რაოდენობას, რომელიც შეესაბამება „არაფერს“, ანუ, ეს არის სიდიდე, რომელიც რაოდენობრივად არ არსებობს და, თუ ეს ასეა, მაშინ რა არის „არარსებულზე“ უფრო მცირე?

ჩვენი მხრივ დავამატებდით, რომ უარყოფითი რიცხვების შემოტანა მათემატიკაში, ტოლფასია ირეალური სამყაროს არსებობის დაფიქსირება ფიზიკაში, რომლის დამტკიცების მცდელობები დღეს, უფრო და უფრო დასაბუთებული, და, ამდენად, დამაჯერებელი ხდება.

ათასწლეულები დასჭირდა და ათი ათასობით გამორჩეული გონების მქონე ადამიანების უზარმაზარი ძალისხმევა იქნა საჭირო, რათა მხოლოდ მათემატიკაში მიგვეღო ის დაგროვილი გამოცდილება, მაქსიმალურად განთავისუფლებული იმ შეცდომებისგან, რაც ამ პროცესში, ანუ, ამ გამოცდილების დაგროვების პროცესში მათემატიკოსებმა გაიარეს, და, რადგანაც თითოეული ცალკე აღებული ადამიანის შესაძლებლობები, ვერც დროში და ვერც სივრცეში, უბრალოდ ფიზიკურად ვერ შეძლებს ამ ყველაფერის ხელახლა აღმოჩენას, იგი ისრუტავს ამას ყველაფერს, სპეციალურად ამისათვის შექმნილი ისეთი უზარმაზარი ინსტიტუციონალური სისტემის მეშვეობით, რასაც განათლების სფერო ეწოდება.

3.5. ამგვარად, ცოდნა, ეს არის ადამიანთა თაობების მიერ შექმნილი და დაგროვილი გამოცდილება, კონცენტრირებული და კომპაქტურად ჩამოყალიბებული, რომლის ათვისებასაც დიდი, ძალიან დიდი ძალისხმევა სჭირდება. სწავლების პროცესი კი ძალიან შრომატევადი საქმეა და მას, შრომის გარდა ნიჭიც სჭირდება, რომლის მოპოვება რაიმე ფორმით შეუძლებელია, - იგი ან გაქვს, ან არა. სწორედ ეს გახლავთ იმის მიზეზი, რომ

განათლებულ ადამიანთა რაოდენობა საკმაოდ მცირეა, ადამიანთა მთლიან რაოდენობასთან მიმართებაში. მაგრამ ეს არ არის მთავარი. როგორც ცნობილი ამერიკელი მწერალი ტორნტონ უაილდერი ამბობდა, – „განათლება, – ეს არის ხიდი, რომელიც ცალკეული ადამიანის ვიწრო სამყაროს აკავშირებს ზოგადსაკაცობრიო ცნობიერებასთან.“ აქედან გამომდინარე, ვინც უფრო პრესტიჟულ სასწავლებელს დაამთავრებს, მას უფრო მეტი შანსი აქვს იერარქიულ კიბეზე შედარებით მაღალი საფეხური დაიკაოს, თუმცა, ცხადია აქაც გვაქვს გამონაკლისებიც, როდესაც საექვო განათლების მქონე ადამიანები საკმაოდ სოლიდურ თანამდებობებს იკავებენ. აქ უკვე სრულიად სხვა ფაქტორი თამაშობს გადამწყვეტ როლს, – ეს გახლავთ „მონური მორჩილება ძალღვივით ერთგულების ფონზე.“ საილუსტრაციოდ ერთ მაგალითს მოვიყვანო, რისთვისაც, დიდი ფრანგი მწერლის, სტენდალის ნაწარმოებიდან ერთ პასაჟს გავიხსენებთ.

ნაპოლეონს ჰყავდა ერთი მინისტრი, ვინმე ბასანის ჰერცოგი, რომლის სახელი და გვარი იყო იუგ-ბერნარ მარე (1763-1839). ისტორიის ანალებში მასზე მხოლოდ ასეთი სიტყვები შემორჩა: „საფრანგეთის პოლიტიკური მოღვაწე, ადვოკატი და პუბლიცისტი“;

როგორც სტენდალი მიუთითებს, – „თავდაპირველად იგი ნაპოლეონის მდივანი იყო, ხოლო შემდეგ საფრანგეთის იმპერიის საგარეო საქმეთა მინისტრი. იგი უზარმაზარი გავლენით სარგებლობდა მთელს საფრანგეთში და ეს მიუხედავად იმისა, რომ მას არა თუ თავად არ გააჩნდა რაიმე დიადი ჩანაფიქრი, რომლის განხორციელებასაც შეეცდებოდა ქვეყნისა და საკუთარი სახელის სადიდებლად, არამედ არ ესმოდა და ვერ ხედავდა ასეთ რამეს სხვებში“.

თითქოსდა გაუგებარი უნდა იყოს, თუ რაში უნდა დაჭირვებოდა ასეთი სახელმწიფო მდივანი ისეთ გენიალურ პიროვნებას, როგორიც იმპერატორი იყო. ამ კითხვაზე შესანიშნავ პასუხს იძლევა თავად სტენდალი, რაშიც ჩვენ მას აბსოლუტურად ვეთანხმებით.

- „თანამდებობა, რომელიც პერცოგს ეჭირა, მოითხოვდა მისგან დღე და ღამე იმპერატორის გვერდით ყოფნას. ადამიანს, რომელსაც ოდნავ მაინც ღირსების გრძნობა გააჩნდა (რაც ჩვენი აზრით პირდაპირ კავშირშია გონიერებასთან - თ. ა.), ვერ გაუძლებდა იმპერატორის მუდმივად ცვალებადი ხასიათისა და მძვინვარე აფეთქებების პერმანენტულ გამოვლინებებს. პერცოგი კი უძლებდა, რაც ასე სჭირდებოდა ნაპოლეონს. სამაგიეროდ პერცოგის პატივმოყვარეობა იმით კმაყოფილდებოდა, რომ მთელი საფრანგეთის ყველა პრეფექტს იგი ნიშნავდა. მათი რაოდენობა კი იმ დროისათვის 120 უტოლდებოდა.“

მონური მორჩილების უმაგალითო ნიმუშს წარმოადგენს ნაპოლეონის ერთ-ერთი უმამაცესი გენერლის სიტყვები, რომელიც მთელი სერიოზულობით ამტკიცებდა, რომ - „იმპერატორის მიერ განწესებული სილა, მისთვის არის არა პატივის აყრა, არამედ საფრანგეთის პირველი პირის მიერ უკმაყოფილების გამოხატვის ფორმა“. როგორც იტყვიან კომენტარები ზედმეტი. ამის საკომპენსაციოდ, ნაპოლეონი უხვად ასაჩუქრებდა ასეთ გენერლებს.

ვფიქრობთ, ნაპოლეონის შემდეგ დიდად არაფერი არ შეცვლილა და ამის საილუსტრაციოდ შორს წასვლა სულაც არ არის საჭირო!

„უზურპაციის პოსტულატები“

4.1. როგორც ზემოთ ითქვა, ჩვენ ვავითარებთ იმ მოსაზრებას, რომ, – ნებისმიერი ხელისუფლება, მისი თავდაპირველი, ყველაზე უფრო დემოკრატიული შეფერილობის მიუხედავად, ძალაუფლების შენარჩუნებისათვის დამახასიათებელი შინაგანი წინააღმდეგობების აუცილებელი არსებობის გამო, მიისწრაფის დიქტატურისკენ, რომელიც შესაბამისი პირობების არსებობისას, საბოლოოდ, მისი უკიდურესი გამოვლინების ფორმის, – ტირანიის, – სახით გვევლინება, და, რომელიც ბოლოსდაბოლოს, მაინც დამხობისათვის არის განწირული. ამის შემდეგ, ყველაფერი თავიდან იწყება და იგივე სცენარით მეორდება.

ამასთან დაკავშირებით ჩვენ შევიმუშავეთ ე.წ. „ხელისუფლების უზურპაციის აუცილებლობის პოსტულატები“, რომელიც ჩვენს ადრინდელ ნაშრომში, – „ძალაუფლებისათვის“, – გვქონდა მოყვანილი და, რომელსაც მკითხველს ქვემოთ ვთავაზობთ.

4.2. „კრიტიკული მასსა“ და „მუხტის შენახვის კანონი.“ რა უნდა გაკეთდეს იმისათვის, რომ ხელისუფლების მხრიდან ძალაუფლების უზურპაციას ადგილი არ ჰქონდეს? პასუხი სრულიად არაორდინალურია და, რაოდენ გასაკვირიც არ უნდა იყოს, საარჩევნო კანონის სრულყოფაში ნამდვილად არ ძევს. პასუხი კი ასეთია, – არჩევნების გაყალბების მცდელობა ყოველთვის იარსებებს და იგი წარმატებული იქნება მანამ, სანამ არჩევნებში მონაწილე და, უფრო მეტად, არამონაწილე მოსახლეობის „ნეგატიური (გნებავთ უარყოფითი) მუხტი,“ არ გადაჭარბებს ე.წ. „კრიტიკულ მასსას.“

4.3. იმისათვის, რომ ზემოთ თქმული გასაგები გახდეს, შემოვიტანოთ შემდეგი ცნებები, – ე.წ. „კრიტიკული მასსა“ და მასთან დაკავშირებული ე.წ. „ნეგატიური მუხტი,“ რისთვისაც დაგვჭირდება კიდევ ერთი ინფორმაციული სიდიდის, – ე.წ.

„მუხტის“ ცნების შემოტანა, რის შედეგადაც შეიძლება „უკმაყოფილების კანონის“ გნებავეთ „უარყოფითი მუხტის შენახვის კანონის“ განმარტებაც. ამისათვის კი, ჯერ შემოვიტანოთ რამდენიმე განსაზღვრება და პოსტულატი.

პოსტულატი 1. როგორც წესი, საზოგადოება არასოდეს არ არის კმაყოფილი ხელისუფლებით.

ნებისმიერ საზოგადოებაში ხალხი, როგორც წესი, არასოდეს არ არის კმაყოფილი თავისი ხელისუფლებით. მხოლოდ ცალკეულ შემთხვევებში, ან, კიდევ უფრო იშვიათად, – დროის გარკვეულ პერიოდში, ხალხის კმაყოფილება იმაში შეიძლება გამოიხატებოდეს, რომ მან არ იცოდეს, თუ ვინ არის კონკრეტულად, ხელისუფლების სათავეში. თუმცა ასეთივე რეაქცია შესაძლოა არსებობდეს მოსახლეობის მხრიდან ხელისუფლების მიმართ სრული ინდიფერენტიზმის პირობებშიც.

განსაზღვრება 1. ხელისუფლების ქმედებებზე საზოგადოების მიერ გამოხატულ ნებისმიერ რეაქციას, „საზოგადოებრივი მუხტი“ ვუწოდოთ.

განსაზღვრება 2. თუ ხელისუფლების ქმედებებზე საზოგადოების რეაქცია უარყოფითია, მაშინ ვიტყვით, რომ გვაქვს „უარყოფითი საზოგადოებრივი მუხტი“, ან, უფრო მოკლედ, – „უარყოფითი მუხტი“ და პირიქით.

პოსტულატი 2. „უარყოფითი მუხტი“ კუმულატიური ეფექტით ხასიათდება.

სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ხელისუფლების ცალკეულ ქმედებებზე საზოგადოების მიერ გამოხატული უარყოფითი მუხტი არ იკარგება, იგი იჯამება. ანუ, რალაც პერიოდის მანძილზე საზოგადოებაში დაგროვილი უარყოფითი მუხტის ჯამური სიდიდე ტოლია ამავე პერიოდში საზოგადოების მიერ გამოხატული ცალკეული უარყოფითი მუხტების ჯამის.

განსაზღვრება 3. უარყოფითი მუხტის „კრიტიკული მასსა“ ეწოდება სიდიდეს, რომლის დროსაც საზოგადოება მზად არის დაამხოს ხელისუფლება მისი გამოვლინების უკიდურესი ფორმების ჩათვლით.

პოსტულატი 3. როგორც კი „უარყოფითი მუხტი“ მიაღწევს „კრიტიკული მასის“ სიდიდეს, იწყება პოლიტიკური კრიზისი, რასაც შესაძლოა მოყვეს ხელისუფლების შეცვლა.

განსაზღვრება 4. თუ „უარყოფითი მუხტი“ მყისიერად მიაღწევს „კრიტიკულ მასსას“, ან, ეს გადაჭარბება კუმულატიურად ხდება, ვიტყვით, რომ გვაქვს „ინფორმაციული აფეთქება.“

პოსტულატი 4. იმისათვის რომ პოლიტიკურმა კრიზისმა ხელისუფლების შეცვლა გამოიწვიოს, ადგილი უნდა ჰქონდეს „ინფორმაციულ აფეთქებას.“

პოსტულატი 5. პოლიტიკურ კრიზისებს ციკლური ხასიათი აქვთ.

4.4. ამ ცნებების შემოტანის შემდეგ შეგვიძლია ვთქვათ, რომ, როდესაც ხელისუფლებით უკმაყოფილო მოსახლეობის „უარყოფითი მუხტი“ მიაღწევს „კრიტიკულ მასსას“ და ეს მუხტი იმდენად დიდი იქნება, რომ საკმარისი დროით შეინახება, მხოლოდ მაშინ, და ისიც მხოლოდ ერთჯერადად, მოხდება ხელისუფლების, – უკეთეს შემთხვევაში შეცვლა, ხოლო, როგორც წესი, – ჩამოგდება, და ამის შემდეგ ყველაფერი თავიდან იწყება, ანუ, როგორც ჩვენს ერთ-ერთ ადრინდელ ნაშრომში, – „ეკონომიკური კრიზისის ფინანსური და პოლიტიკური მდგენელი“- ვაჩვენეთ, ამ პროცესს ციკლური ხასიათი აქვს.

იმისათვის, რომ ამ პროცესის ციკლური ხასიათი დაირღვეს, ან, უარეს შემთხვევაში, ციკლებს შორის პერიოდი კარდინალურად გაიზარდოს, აუცილებელია ბრძოლის ეპიცენტრი სრულიად სხვა მიმართულებით გადავიტანოთ, – უნდა მოხდეს იმ უმთავრესი მიზეზის აღმოფხვრა, რაც საბოლოო ჯამში ამ პროცესებს იწვევს, – ეს არის ფინანსური ოლიგარქიის მიერ იმ დისბალანსის შენარჩუნების წარმატებული პროცესი, რომელიც არსებობს საქონლის სამყაროსა და მის არაშესაბამის ფინანსურ ნაკადებს შორის. მაგრამ ეს პრაქტიკულად შეუძლებელია, რადგან ეს უკვე სცილდება ერთი ქვეყნისათვის საჭირო „კრიტიკული მასის“ სიდიდეს და ამისათვის საჭირო „უარყოფითი მუხტის“ სიდიდეს.

4.5. მანამ კი შევეცადოთ ავხსნათ, თუ რატომ ვერ ახერხებს ამომრჩეველი საკუთარი ხმის დაცვას არჩევნებში. აქ პირველ პლანზე გამოდის ფსიქოლოგიური ფაქტორი, რომელიც გადამწყვეტ როლს თამაშობს ხმებით მანიპულირების შესაძლებლობაში. კერძოდ, ნებისმიერი საკითხის დასმიდან ამ საკითხის გადაჭრით მიღებული შედეგის დადგომას გარკვეული დრო სჭირდება. როდესაც რაიმე პრობლემა ეხება ერთ, ორ, სამ და ა.შ. რამდენადმე მცირე ადამიანთა რაოდენობას, ხელისუფლება მათ პროტესტს არაფრად აგდებს. იმისათვის, რომ ხელისუფლებამ ყურად იღოს მათი საპროტესტო ხმა, საჭიროა გამპროტესტებელთა ისეთი რაოდენობა, რომ მათ მიერ დაგროვილმა „უარყოფითმა მუხტმა“ ე.წ. „კრიტიკულა მასსას“ მიაღწიოს და მხოლოდ ამის შემდეგ არის იმის შესაძლებლობა, რომ ამომრჩეველმა არჩევნების შედეგი გააპროტესტოს და ამ გაპროტესტებამ თავისი შედეგი მოიტანოს.

ის, რომ ამას ამომრჩეველი ყოველთვის ვერ ახერხებს, ერთი შეხედვით, შესაძლოა ავხსნათ ე.წ. „ქოუზის თეორემით“, რომლის თანახმადაც, – რაც უფრო მეტია ადამიანთა რაოდენობა, მით უფრო მეტი ძალისხმევაა საჭირო იმისათვის, რომ მათ მოახერხონ რაიმე ერთ, რაც არ უნდა უცნაურად მოგვეჩვენოს, მათთვის ყველასათვის საერთო და, ამდენად, მნიშვნელოვან საკითხზე, შეთანხმება, ანუ, სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, – რაც მეტია მონაწილეთა რაოდენობა, მით მეტია მათ მოლაპარაკებისათვის საჭირო დანახარჯები, ანუ, ე.წ. „ტრანზაქციური დანახარჯები.“ ამის საუკეთესო მაგალითი თავად ამ თეორემის ავტორის ცხოვრებაა. საქმე იმაშია, რომ რონალდ ქოუზმა ეს თეორემა (არ ვიცი, რამდენად სწორია აქ სიტყვა „თეორემის“ ხმარება – თ.ა.) სტატიის სახით ოცდაშვიდი წლის ასაკში გამოაქვეყნა, ხოლო ნობელის პრემია ამ ნაშრომში, თავისი განუზომლად დიდი მნიშვნელობის (?) გამო, ოთხმოცდაერთი წლის ასაკში მიიღო. თუ იმასაც გავითვალისწინებთ, რომ ნობელის პრემიას სიკვდილის შემდეგ არ იძლევიან, ბედისწერის კაპრიზებს, თუ მისი წარმოუდგენელი იუმორის გრძნობას

უნდა მივანეროთ ასეთი, შეიძლება ითქვას, პარადოქსული სიტუაცია – ქოუზი ამ დროს ცოცხალი იყო.

ის, რაც ჩვენ გვინდა შევთავაზოთ ამ მიმართებით, რამდენადმე განსხვავდება ქოუზის თეორემის მიდგომისგან.

4.6. „კრიტიკული მასისი“ მისალწევად რამდენიმე ფაქტორია გასათვალისწინებელი და მათი უმეტესი ნაწილის ერთდროულად ამოქმედებაა საჭირო.

პირველი, ეს გახლავთ პროტესტის გამოხატვისათვის ხელსაყრელი წელიწადის დრო, რომლის დადგომამდეც ნეგატიური მუხტის, ასე ვთქვათ დაგროვება ხდება. ეს დრო, ცხადია ქვეყნიდან ქვეყანამდე იცვლება. ხშირად ეს პერიოდი შემოდგომის ოქტომბერ-ნოემბრის თვეებია და გაზაფხულის აპრილ-მაისი. როგორც წესი, სწორედ ამ პერიოდში ამოხეთქავს მოსახლეობის საპროტესტო ტალღა მისი გამოვლინების უკიდურესი ფორმებით. ცხადია, დიდი მნიშვნელობა აქვს ქვეყნის გეოგრაფიულ მდებარეობას, რომლის შესაბამად პროტესტის გამოხატვის პერიოდიც იცვლება. მაგალითად, იქ, სადაც ხანგრძლივი ზამთარია, ან ხანგრძლივი ზაფხული, მაშინ პროტესტის გამოხატვის დროც სრულიად განსხვავებული იქნება.

მეორე ფაქტორია, განსახილველი საკითხის მნიშვნელობა და მისი შედეგების შესაძლო ნეგატივი მოსახლეობისათვის. ცხადია, რაც უფრო მეტ ადამიანს შეეხება ეს ნეგატივი და რაც უფრო მწვავე იქნება მისი შედეგები, მით უფრო მეტი „უარყოფითი მუხტი“ დაგროვდება, რომელიც მნიშვნელოვნად გადააჭარბებს ე.წ. „კრიტიკულ მასას“ და მოხდება „ინფორმაციული აფეთქება“, რომლის მატერიალიზება გამოიხატება ამომრჩევლის მიერ საკუთარი ხმის დასაცავად პროტესტის გამოხატვის უკიდურესი ფორმების მიმართვაში, ან თუ ეს გადაჭარბება კრიტიკულ მასაზე ბევრად მეტი არ არის, იმუშავებს ე.წ. „მუხტის შენახვის კანონი“, რაც უფრო მშვიდობიანი ფორმის საპროტესტო მსვლელობებში იქნება გამოხატული.

რამდენადაც ადამიანს ალგზნებულ, გნებავთ ემოციურად დამუხტულ, მდგომარეობაში ყოფნა დიდხანს არ შეუძლია, და

ამ დროს არა აქვს არსებითი მნიშვნელობა, იგი დადებითი მუხტით არის გამონეული, თუ უარყოფითით, სწორედ ამიტომაც, არჩევნების პროცესში მიზანმიმართულად არის ერთმანეთისგან დაშორებული, ხმის მიცემის პროცედურები და ხმების დათვლის პროცედურები დროსა და სივრცეში, ისევე, როგორც შედეგების გაპროტესტების პროცესი, მისი საბოლოო შედეგების გამოცხადების პროცესიდან და ა.შ.

4.7. განვითარებადი ქვეყნებისთვის, მათ შორის საქართველოსთვისაც, ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფაქტორი, თუ რატომ ვერ აღწევს „უარყოფითი მუხტი“ – „კრიტიკულ მასსას“, ისიც განაპირობებს, რომ დაახლოებით მილიონნახევარი მოსახლეობისა გადახვეწილია ქვეყნიდან და, ცხადია, მოსახლეობის ეს ნაწილი რომ არ გასულიყო ქვეყნის გარეთ, ვერც ერთი ხელისუფლება ამდენხანს ვერ გაძლებდა. ანუ, „მუხტის დაგროვება“, რაც „კუმულატიური ეფექტით“ უნდა იყოს გამონეული, არ ხდება იმ დროში და იმ ზომით, რომ „კრიტიკული მასსა“ გადაილახოს.

მონური მორჩილების საზღაური

5.1. რა არის ბიუროკრატის ე.წ. „მონური მორჩილების“ მიზეზი? რატომ არის ასე გავრცელებული დღესაც და, ადამიანთა მოდგმის უდიდესი ნაწილი თანახმა, ამ, ადამიანის ღირსების შემლახავ მდგომარეობაზე?

ამ მოვლენის ასახსნელად ჩვენ ერთ-ერთ ადრინდელ ნაშრომში შემოვიტანეთ ე.წ. „ნაპოლეონის სინდრომის“ ცნება. ცხადია ამ ცნების არსი, – არ ახალია, – ძველია, მაგრამ ამ ცნების აღმნიშვნელი სიტყვათა შეთანანწყობა კი, უნდა ვივარაუდოთ, რომ ავტორისეულია, რამდენადაც ასეთი ტერმინი „ნაპოლეონის სინდრომი“, ყოველ შემთხვევაში ამ სტრიქონების ავტორს, არსად არ შეხვედრია და, რომლის არსი მდგომარეობს შემდეგში, – მონური მორჩილების საპასუხოდ, სუზერენის მხრიდან მათთვის გაცემული შესაბამისი, მატერიალური და მორალური საზღაურით ნახალისებაში.

„ნაპოლეონის სინდრომით“ ხელმძღვანელობდა, – კაცობრიობის არსებობის მთელი ისტორიის განმავლობაში, – პრაქტიკულად ყველა ხელისუფალი. ამ სინდრომის სიმპტომატური გამოხატულების კლასიკური მაგალითია მე-20 საუკუნის პრაქტიკულად ყველა ლიდერის ქცევა. ამ სინდრომს „ნაპოლეონის სინდრომი“ ვუწოდეთ მხოლოდ და მხოლოდ იმის გამო, რომ ნაპოლეონი იმ პერიოდის ევროპაში „უმძლავრესი სხივი იყო კლერიკალური აბსოლუტიზმის ძირმომპალ სისტემაში“, და, ამასთან ერთად, ყველაზე დიდი დიქტატორი უახლესი პერიოდის ისტორიაში. უფრო დანერჩილებით შევეხოთ ამ სინდრომის შინაარსობრივ მხარეს.

როგორც სტენდალი მიუთითებდა, ნაპოლეონის გენიალობის მიუხედავად, ბიუროკრატია ახერხებდა მის „გაცურებას“ და, თუ ამას ის ახერხებდა ნაპოლეონთან მიმართებაში, მაშინ რაღა ვთქვათ სხვა ხელისუფალზე, რომელსაც „პატივმოყ-

ვარეობის ჭია ისევე ულიტინებს“, როგორც ეს ნაპოლეონის შემთხვევაში გვექონდა, ხოლო ჭკუა ძალიან შორსა აქვს გენიალურობისგან?

5.2. ყველაფერი ის, რაზედაც ზემოთ ასე დაწვრილებით ვილაპარაკეთ, იმის დასაბუთებისათვის გვინდოდა, რომ გვეჩვენებინა ხელისუფლების დაკომპლექტების გუნდური პრინციპის მთელი უსახურობა და უფრო მეტიც, მისი ანტიდემოკრატიულობა.

სამწუხაროდ, ყველაზე დემოკრატიულ ქვეყნებშიც კი, როგორც ნესი, ხელისუფლების დაკომპლექტება გუნდური პრინციპით ხდება, რაც თავისთავად არ არის დემოკრატიული. უფრო მეტიც, იგი ანტიდემოკრატიულია. ამის მიუხედავად ხელისუფლების გუნდური პრინციპით დაკომპლექტების გამართლება იმ მოტივით ხდება, რომ ის ვინც პასუხისმგებლობას იღებს ქვეყანაში მიმდინარე პროცესებზე, მასვე უნდა ჰქონდეს მთავრობის (და არა მხოლოდ მთავრობის, არამედ პრაქტიკულად ხელისუფლების ყველა შტოს) დაკომპლექტების უფლება. რას ვღებულობთ შედეგად? შედეგად იმას ვღებულობთ, რაზეც ზემოთ ვისაუბრეთ: – მონური მორჩილება, რომლის გარეგნული მომხიბვლელობის საბურველქვეშ ქვეყნის ინტერესები ითელება.

აქ აუცილებლად უნდა გავიხსენოთ გენიალური არისტოტელეს სიტყვები, რომელმაც მთელი 2400 წლის წინათ დაწერილ ნაშრომში „პოლიტიკა“, დემოკრატიის შესახებ ამბობდა: – „თუ ავიღებთ ყველა სახელმწიფოებს საუკეთესო მდგომარეობაში, ოლიგარქიასა და სხვებს, მაშინ ყველაზე უარესი იქნება დემოკრატია, მაგრამ თუ განვიხილავთ მათ ცუდ მდგომარეობაში, მაშინ დემოკრატია იქნება საუკეთესო“. ეს იდეა 2300 წლის შემდეგ დიდმა პოლიტიკოსმა, უინსტონ ჩერჩილმა უფრო მოხდენილად გააჟღერა, – „დემოკრატიას, როგორც მმართველობის ფორმას, უკეთესის არარსებობის გამო ვირჩევთ“.

რა ხდება რეალურ პრაქტიკაში? თუ უმაღლესი ხელისუფალი მართლაც ჭკვიანია, რომლის ალბათობაც, როგორც ზემოთ

მოყვანილი მოსაზრებებიდან ჩანს, არც თუ ისე მაღალია, და ეს არცთუ ისე მაღალი ალბათობა, როგორც მოვლენების განვითარების მსვლელობა გვიჩვენებს, ქვეყნიდან ქვეყანამდე მხოლოდ უარესობისაკენ იცვლება, მაშინ დემოკრატიის საჭიროება არ არის და მისი გუნდის წევრებს მხოლოდ კარგი შემსრულებლობა მოეთხოვებათ, რომლის საუკეთესო მაგალითიც ნაპოლეონ ბონაპარტეს გუნდი გახლავთ, ხოლო უახლოესი წარსულიდან, - იოსებ სტალინის გუნდი.

თუ უმაღლესი ხელისუფალი ჩვეულებრივი, ორდინალური ჭკუისაა, მაშინ, თუ მას იმდენი ჭკუა მაინც აქვს, რომ ჭკვიანი ხალხი შემოიკრიბოს გარშემო (რომლის ალბათობაც ძალზე ცოტაა, რადგანაც ჭკვიანი ხალხის შემოკრება საკუთარი პოლიტიკური კარიერის ნებაყოფლობით „ხარაკირს“ ნიშნავს, თუმცა ერთი გამონაკლისი მაინც არსებობს, - გარშემო შემოიკრიბო ძალზე ახალგაზრდა და გამოუცდელი, მაგრამ გამორჩეულად ჭკვიანები, რომლებსაც, თუნდაც ასაკის გამო, პრეტენზია არ ექნებათ შენს თანამდებობაზე), მაშინ ქვეყანას შეიძლება ითქვას გაუმართლა; მაგრამ თუ მას ჰგონია, რომ ის ჭკვიანია და გადაწყვეტილებებს ერთპიროვნულად იღებს (რომლის ალბათობაც ძალზე დიდია), მაშინ მისი გუნდის წევრები კორუფციის ჭაობში ეფლობიან და, თუ ეს დიდ ქვეყანაში ხდება, მაშინ იწყება მსოფლიო საფინანსო კრიზისების პროვოცირება, ხოლო თუ ეს პატარა ქვეყნებში ხდება, მაშინ, უფრო დიდი ალბათობით, პოლიტიკურ კრიზისს აქვს ადგილი, ცალკეულ, ძალზე იშვიათ შემთხვევებში, შესაძლოა მსოფლიო მასშტაბისაც.

5.3. თუ აღნიშნულ მოსაზრებებს დღევანდელობას მიეუსადაგებთ, მაშინ ჩვენ მივადგებით იმ უმთავრესს, რაც ამ ნაშრომის ერთ-ერთ უმთავრეს მიზანს წარმოადგენს. თუ ზესახელმწიფოს ხელისუფალი ერთი რიგითი გონებრივი შესაძლებლობების მქონე პიროვნებაა (რასაც, ამა თუ იმ ქვეყნის პოლიტიკური ისტებლიშმენტი პერიოდულად ძალზე აქტიურად უწყობს ხელს, ძალზე პრაგმატული მიზეზების გამო), მა-

შინ ფინანსური კრიზისის მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისში გადაზრდის ალბათობა იზრდება, რამდენადაც ეს უკვე მთლიანად არის დამოკიდებული ეკონომიკური კრიზისის პოლიტიკურ მდგენელზე. ანუ, არსებობენ თუ არა ის ძალები, არსებობს თუ არა იმის პოლიტიკური ნება, რომ ფასების უსაშველო, ხშირ შემთხვევაში სპეკულაციური ზრდით გამოწვეული ფინანსური ბუშტი გასკდეს, რის შედეგადაც, ერთმა მუჭა, ქიშკრასავით უჩინარმა, გაურკვეველი წარმომავლობის, კლანურ პრინციპზე დაფუძნებულმა კასტამ, ამაზე ხელი მოითბოს, მთელი პოლიტიკური პასუხისმგებლობა უსახურ ხელმძღვანელს დაეკისროს, ხოლო კრიზისით გამოწვეული მთელი ნეგატივი მთელი მსოფლიოს ხალხების კისერზე გადავიდეს. ამის ძალიან ნათელი და, ამასთან ძალზე სამწუხარო მაგალითი, უახლოეს წარსულში უკვე გვქონდა, რამაც მსოფლიო ძალზე სახიფათოდ შეაზანზარა და მისი განვითარება სულ ცოტა, ერთი ათეული წლით შეაფერხა.

5.4. ანტიკურ ხანის ქვეყნებში, რომლის ერთ-ერთი უდიდესი წარმომადგენელი იყო რომის იმპერია, არა მხოლოდ ტერიტორიის სიდიდით, არამედ მოსახლეობის რაოდენობითაც, ხელისუფლების სათავეში მოსვლისას ბედისწერის როლი 20 პროცენტამდე იყო, ხოლო საკუთარი ნების გამოვლინებით ხელისუფლებაში მოსვლის პრეტენზია 80 პროცენტით განისაზღვრებოდა.

შუა საუკუნეებში, თუ ნიკოლო მაკიაველის ფორმულირებას დავეყრდნობით, იგი 50-50-ზე თანაფარდობით შეიცვალა, ანუ 50 პროცენტი მოდიოდა ბედისწერის კაპრიზებზე და 50 პროცენტი პიროვნების ნებაზე.

დღეისათვის, ჩვენი აზრით სურათი, ანტიკური ხანის საპირისპიროდ იცვლება, ანუ 80 პროცენტი მოდის ბედისწერაზე და მხოლოდ 20 პროცენტი პიროვნების ნებაზე.

ამის ახსნა ძნელი არ არის.

თუ ადრე პოლიტიკურ ასპარეზზე გამოსვლისა და პირველობის მსურველთა რაოდენობა, ყოველ მოცემულ მომენტში,

უკეთეს შემთხვევაში, რამდენიმე ასეული მსურველით განისაზღვრებოდა, დღეს მათი რიცხვი მილიონობითაა და არა ერთი და ორი მილიონი, არამედ რამდენიმე ათეული და შესაძლოა, ასეულიც, თუ მხედველობაში მივიღებთ ისეთ ქვეყნებს, როგორიცაა ჩინეთი და ინდოეთი.

წინამდებარე ნაშრომში ჩვენ შევეცადეთ ხელისუფლების ფუნქციონირების, იმ, ყველასაგან დაფარულ, ასპექტებს შევხებოდით, რომლის შესახებაც მხოლოდ ხელისუფლების კულუარებში მოქმედმა ადამიანებმა იციან გამონვლილვით და დეტალურად, მაგრამ ამის შესახებ ხმამაღლა არ, - უფრო კი, ვერ, - ლაპარაკობენ, სხვადასხვა, - ობიექტური, თუ სუბიექტური, - მიზეზების გამო. ამიტომ, თანამედროვე მსოფლიოში, სახელისუფლო კულუარებში მიმდინარე პროცესების სააშკარაოზე გამოტანა და, მითუმეტეს დახასიათება, იმდენადვე უპერსპექტივოა, რამდენადაც საშიში, რადგანაც, ჯერ ერთი, სპეცსამსახურების საცეცები დღეს ისე მგრძნობიარეა, როგორც არასდროს, და, იმ დონემდეა მისული, რომ იმის გარკვევაც შეუძლია, თუ რას ფიქრობ, არა თუ - რას ამბობ, ან, მითუმეტეს - რას წერ, და, მეორეც, ინფორმაციის დეფიციტის, - მისი მოპოვების სირთულეების გამო, - არსებობისას, იგი ვერც ობიექტური იქნება, და, ამდენად, არც სასარგებლო, რაკილა ვერც ობიექტური დასკვნების გაკეთების საშუალებას მოგვცემს.

ცხადია, რომ ხელისუფლების მწვერვალებისკენ დაუოკებელი სურვილის მქონე ადამიანის ის ნიშან-თვისებები, რომლის შესახებაც ზემოთ გვექონდა საუბარი, აუცილებელი პირობაა ხელისუფლების მწვერვალებისკენ მიმავალი ადამიანისათვის, თუმცა, რამდენადაც ეს უკანასკნელი აუცილებელი პირობაა, იმავდროულად, და იმდენადვე, არასაკმარისიც, რადგანაც, დღევანდელ პერიოდში, ისე როგორც არასდროს ადრე, აქ, განუზღვრელობის, გნებავთ ბედისწერის, ფაქტორი თამაშობს უდიდეს და, შეიძლება ითქვას, გადამწყვეტ როლს და, როდესაც დგება საკითხი იმის შესახებ, თუ რა გავლენას ახდენს ძალაუფლების მსურველთა მიერ ხელისუფლებაში მოსვლაზე, ბედისწერა, ცხადია ნიკოლო მაკიაველი უნდა გავიხსენოთ, რომლის აზრით, ბედისწერის გავლენა, უკეთეს შემთხვევაში

ნახევარის, ანუ 50 პროცენტის ტოლია, ხოლო მეორე ნახევარს ადამიანი თავად ქმნის და განსაზღვრავს.

ჩვენი აზრით, ანტიკურ ხანის ქვეყნებში, რომლის ერთ-ერთი უდიდესი წარმომადგენელი რომის იმპერია იყო, არა მხოლოდ ტერიტორიის სიდიდით, არამედ მოსახლეობის რაოდენობითაც, ხელისუფლების სათავეში მოსვლისას, ბედისწერის როლი 20 პროცენტამდე იყო და 80 პროცენტით განისაზღვრებოდა საკუთარი ნების გამოვლინებით, ხელისუფლებაში მოსვლის პრეტენზია.

შუა საუკუნეებში, თუ ნიკოლო მაკიაველის ფორმულირებას დავეყრდნობით, იგი 50-50-ზე თანაფარდობით შეიცვალა, ანუ 50 პროცენტი მოდიოდა ბედისწერის კაპრიზებზე და 50 პროცენტი პიროვნების ნებაზე.

დღეისათვის, ჩვენი აზრით სურათი, ანტიკური ხანის საპირისპიროდ იცვლება, – ანუ 80 პროცენტი მოდის ბედისწერაზე და მხოლოდ 20 პროცენტი პიროვნების ნებაზე. რაც შეეხება თავად ამ რიცხვებს, იგი ერთგვარი გამოძახილია ე.წ. „პარეტოს კრიტერიუმისა“ 20/80-ის შესახებ. ის, თუ რატომ იცვლება თანაფარდობა ასე, ამის ახსნა ძნელი არ არის. თუ ადრე პოლიტიკურ ასპარეზზე გამოსვლისა და პირველობის მსურველთა რაოდენობა, ყოველ მოცემულ მომენტში, უკეთეს შემთხვევაში, რამდენიმე ასეული მსურველით განისაზღვრებოდა, დღეს მათი რაოდენობა მილიონობითაა და, არა ერთი და ორი მილიონი, არამედ რამდენიმე ათეული, და შესაძლოა, ასეულიც, თუ მხედველობაში მივიღებთ ისეთ ქვეყნებს, როგორიცაა ჩინეთი და ინდოეთი.

და, რამდენადაც თითოეული ჩვენთაგანის მოვლინება ამ ქვეყანაზე დამოუკიდებელ ხდომილებათა უსასრულო ჯაჭვის შემთხვევით დამთხვევათა შედეგია, ამდენად შესაძლოა, შემთხვევითობის ფაქტორის განუზომლად დიდმა ხვედრითმა ნილმა, დღევანდელ ურთულეს და წინააღმდეგობებით სავსე ეპოქაში, ისე მოიტანოს, რომ პიროვნების სურვილს და მის თავგანწირულ მცდელობას სასურველი შედეგი არ მოჰყვეს,

და მაშინ, მან ის მაინც უნდა გააკეთოს, რომ მაკიაველის ერთი შეგონების მიხედვით იმოქმედოს, – „ღირსეულმა ადამიანმა, რომელსაც ბედისწერის და ვითარებებს შორის დაპირისპირებამ, კეთილდღეობის მოპოვების გზა დაუხშო, სხვებს უნდა შთაუწერგოს მისი მოპოვებისთვის ბრძოლის სურვილი, რათა მრავალ ღირსეულთა შორის, რამდენიმემ მაინც მიაღწიოს დასახულ მიზანს, რომელთა მიმართაც ზეციური ძალები კეთილგანწყობილნი არიან!“

ლიტერატურა

1. პომეროსი - „ილიადა“; თბ. 2013 წ.
2. პლუტარქე - „რჩეული ბიოგრაფიები“; ტ. 1; რედ. აკ. ურუშაძე. თბ., 1975 წ.
3. პლუტარქე - „რჩეული ბიოგრაფიები“; ტ. 2; რედ. აკ. ურუშაძე. თბ., 1987 წ.
4. ტიტუს ლივიუსი - „რომის ისტორია ქალაქის დაარსებიდან“; ტ. 1. 1989 წ. (რუსულ ენაზე).
5. ვერგილიუსი - „ენეიდა“; რედ. აკ. ურუშაძე. თბ., 1971 წ.
6. გაიუს იულიუს კეისარი - „გალიის ომის ჩანაწერები“; (რუსულ ენაზე); მ., 1991 წ.
7. ნიკოლო დი ბერნარდო მაკიაველი - „მთავარი“; თბ., 1976 წ.
8. მარკუს ავრელიუსი - „ფიქრები“; თბ., 1972 წ.
9. ნიკოლო დი ბერნარდო მაკიაველი - „მსჯელობანი ტიტუს ლივიუსის პირველი დეკადის შესახებ“; მ. 2002 წ. (რუსულ ენაზე).
10. ვილიამ შექსპირი - „იულიუს კეისარი“; თბ. 1959 წ.
11. ფრედერიკ სტენდალი - „მოგონებები ნაპოლეონზე“; (რუსულ ენაზე); მ., 1959 წ.
12. თომას მანი - „დოქტორი ფაუსტუსი“; თბ. 2015 წ.
13. ევ. ტარლე - „ტალეირანი“; თბ. 1965 წ.
14. არჩილ ჯორჯაძე - „წერილები“; თბ. 1989 წ.
15. ლევან სანიკიძე - „კესარიადა“; თბ., 1981 წ.
16. ლევან სანიკიძე - „რომის იმპერია“; თბ. 1984 წ.
17. ჯემალ ქარჩხაძე - „განზომილება“; თბ., 1991 წ.
18. ნოე ყორდანია - რჩეული ნაწერები; თბ. 1990 წ.
19. სავლე წერეთელი - „დიალექტიკური ლოგიკა“; თბ. 1965 წ.
20. სავლე წერეთელი - „ნარკვევები ფილოსოფიის ისტორიაში.“ ტომი I. ანტიკური ფილოსოფია. თბ. 1973 წ.
21. პენრი კისინჯერი - „მსოფლიო წესრიგი“; 2014 წ. (ინგლისურ ენაზე)

22. ჯუმბერ პატიაშვილი - „ოცდასამი წლის შემდეგ.“ თბ. 2013 წ.

23. ალიკო ცინცაძე, გიორგი ბალათურია - „არჩევანი. დემოკრატიის მშენებლობა ტოტალიტარიზმის ეპოქაში - ედუარდ შევარდნაძის გამოცდილება.“ თბ. 2002 წ.

24. ვლადიმერ (ლადო) პაპავა - ნეკროეკონომიკის ზომბირება: გლობალური ფინანსურ-ეკონომიკური კრიზისის ზეგავლენა შავი ზღვის რეგიონის ქვეყნებზე. თბ. 2010 წ.

25. ლორთქიფანიძე ვაჟა - „დემოლოგია“; თბ. 2018 წ.

26. ანზორ აბრალავა - „ეკონომიკისა და ბიზნესის გლობალურ-ინოვაციური პრობლემები;“ თბ. 2014 წ.

27. აბრალავა ან. ქუთათელაძე რ. გვაჯაია ლ.- „საინოვაციო მენეჯმენტი;“ თბ. 2014 წ.

28. შოთა დოლონაძე - „ადმინისტრაციული მენეჯმენტის საუძვლები;“ თბ. 2009 წ.

29. ბარათაშვილი ე., გრანგიშვილი არ., გასიტაშვილი ზ., კიკნაძე მ. - „რეგიონის მდგრადი განვითარების პარადიგმები;“ თბ. 2013 წ.

30. რამაზ ოთინაშვილი „ეკონომიკური უსაფრთხოება (ანალიზის ანტიკრიმინალური ასპექტები);“ თბ. 2005 წ.

31. ზაურ ნაჭყებია - „სამართების პირზე;“ თბ. 2017 წ

32. აქუბარდია, თამაზი - „ძალაუფლების ბედისწერიდან ბედისწერის ძალაუფლებამდე;“ თბ. 2017 წ.

33. აქუბარდია თამაზი - „ეკონომიკური კრიზისის ფინანსური და პოლიტიკური მდგენელი;“ თბ. 2009 წ.

34. აქუბარდია, თამაზი - „ძალაუფლებისათვის;“ თბ. 2017 წ.

**Тамаз Акубардиа
Наставления для Правителей**

**Tamaz Akubardia
Councels to Governors**

**გამომცემლობა „ივერიონი“
თბილისი. კოსტავას 6.
e-mail: info@iverioni.com.ge**